

Voruta

Nr. 8 (798) 2014 m. balandžio 26 d.

Nacionalinis Lietuvos istorijos laikraštis

ISSN 1392-0677

Kaina 1 Lt

Šiame numeryje

3

Dr. Martynas PURVINAS

Prūsija – vis dar terra incognita

6-7

Dr. Juozas SKIRIUS

Prezidento Antano Smetonos
(1874.08.10-1944.01.09) pasitraukimas iš Tėvynės, veikla JAV ir žūtis

9

Mindaugas ŠAPOKA

Lietuvos belaisviai Rusijoje
XVIII a. pradžioje

Vytautas Landsbergis: „Gal dabar laikas Rusijai priminti Karaliaučių?“

Vytautas Landsbergis

Kadenciją Europos Parlamente baigiantis ir iš aktyvios politikos pamažu besitraukiantis konservatorius Vytautas Landsbergis sako, kad kol kas Europa pasiduoda Rusijos primetamoms žaidimo taisyklėms ir leidžia jai talžyti Ukrainą, nelyginant klasės draugą, kurį paskui dar ir patį apkaltina sukėlus muštynes. Užuoat pataikavusi, Europa, anot V.Landsbergio, galėtų pati priminti Rusijai, pavyzdžiui, Karaliaučiaus srities demilitarizavimo klausimą.

– Šiuo metu viso pasaulio dėmesys yra sutelktas į Rusijos agresiją Ukrainoje, jaučiama didelė įtampa tarp Vakarų pasaulio ir Rusijos. Kokių dar veiksmų, jūsų požiūriu, turėtų imtis ES, kad būtų rastas taikus sprendimas?

– Pirmiausia Vakarų pasaulis, atstovaujantis demokratijai, turėtų vengti kalbėti Rusijos žodžiais, o kalbėti apie padėtį tiesiais

ir teisingais žodžiais: ar tai tikrai konfliktas tarp Rusijos ir Ukrainos dėl Krymo, ar tarp Rusijos ir Europos.

Pastarasis supratimas yra teisingiausias – konfliktas tarp Rusijos ir Europos, bet dėl ko? Nebūtinai dėl Ukrainos. Rusija skelbia, kad tai dėl Ukrainos, ji neleidžia Ukrainai priartėti prie Europos. Bet iš demokratijos pusės, tai yra konfliktas dėl principo – ar Ukraina pati turi teisę spręsti savo likimą, ar turi kažkokį šeiminingą, kurio leidimas reikalingas.

Mes Lietuvoje esame su tuo susidūrę, kai diplomatinėmis ir kitokiomis priemonėmis stengėmės užsitikrinti kelią į NATO bei ES. Labai dažnai mums atsakydavo, kad Rusija neleidžia. Kodėl, ką, jūs priklausomi nuo Rusijos? Nelabai, bet reikia skaitytis, todėl išeina, kad esame priklausomi.

Vis dėlto mes pasiekėme savo siekių, tuo tarpu Ukraina labai vėlavo. Dabar Rusija tapo dar agresyvesnė, o Vakarai tapo daug silpnesni, nes labai susiskaldė, todėl agresyvi Rusijos politika kai kada yra sėkminga blokuojant tautų pasirinkimą.

– Ar Vakarų pasaulyje rusai turi draugų, kartais atliekančių Rusijos satelito vaidmenį?

– Panašu, kad taip, bet sunku pasakyti, ar tai tikri draugai. Galbūt išlaikytiniai, galbūt veikiami verslo ar karjeros interesų. Štai, jeigu Rusija ką parems, tam daugiau šansų pakilti tarptautinėse pareigose. Arba kažkoks viršininkas staiga gali tapti „Gazprom“ aukštu viršininku, ir jau jis iš anksto tai žino ir tam ruošiasi. Ir nereikėtų stebėtis, kad Vakaruose valdžios struktūrose yra svyruojan-

čių arba Rusijai pataikaujančių žmonių – jie yra paveikti. Nebūtinai jie draugai, jie gali būti samdiniai, agentai...

– Kaip manote, ar Rusija jau seniai buvo suplanavusi Ukrainos, o gal ir visos Europos padalijimą?

– Rusija rengėsi labai iš anksto, galbūt net nuo pačios Sovietų Sąjungos subyrėjimo, nors tada Rusiją labiau demokratiškai valdė Boriso Jelcino komanda, bet ir joje buvo norinčių išlaikyti senąsias valdas.

Su Vladimiro Putino atėjimu viskas pasidarė labai atvira, buvusių Rusijos valdų susigrobimas atgal buvo paskelbtas tikslu.

Jau 15 metų žinoma, kad V.Putinas atėjo susirinkti žemių atgal, jis tuo gyvensi. O dabar apetitas didėja – yra entuziastų, kalbančių net apie Aliaską, kurią carai pardavė Amerikai. Sužūlėjimas siekia labai toli, ir tas įkarštis-tvaikas, užgrobimo sėkmės tvai-kas svaigina galvas Rusijos valdžiai. Taip pat kaip ir Vakarų nuolaidžiavimas arba mėginimas *neištrinti* ar neleisti užaštrinti situacijos.

Iš tikrųjų Vakarai neaštrina, Rusija aštrina, o Vakarai lyg ir neleidžia užaštrinti padėties iki viršaus. Tai tikriausiai Rusija supranta kaip silpnumą, jiems gavęs chuliganiškas mentalitetas yra labiau būdingas – jeigu tu silpnas, tai tau galima užvožti dar daugiau. Netgi ES yra paskelbta Rusijos priešė – tekstuose, kurie eina iš Kremliaus. Žinoma, V.Putinas kalba kitais žodžiais. Jis sako, kad ES kišasi į mūsų reikalus, Europa nori mums bloko, mes duosim atgal.

Nukelta į 14 p.

Pakeliui į Mykolo Kleopo Oginskio 250-ąsias gimimo metines

Vytas RUTKAUSKAS, Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejaus direktorius

Apskrito stalo „Oginskių kultūros kelias 2014.1“ dalyviai pasibaigus diskusijai de Meridien Vilnius viešbutyje 2014 m. kovo 14 dieną

Įvairiais renginiais šiemet Lietuvoje gražiai pagerbiant vyžotų būrų dainiaus ir metraštininko Kristijono Donelaičio 300-ąsias gimimo metines, dažnas Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejaus lankytojas, o ir svetur sutiktas Oginskių kultūros paveldo puoselėtojas teiraujasi, kaipgi ruošiamasi paminėti artėjančią Mykolo Kleopo Oginskio 250-ųjų gimimo metinių sukaktį. Kas naujo nuveikta nuo praėjusių metų lapkričio mėn., kai Paryžiuje UNESCO Generalinė konferencija priėmė nutarimą šias metines įtraukti į 2015 m. reikšmingiausių

sukakčių sąrašą? Tikiuosi, kad atsakymai į šiuos klausimus gali būti įdomūs ir „Vorutos“ skaitytojams.

Visų pirma, reikėtų prisiminti praėjusių metų lapkričio 21 dienos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmuose įvykusią tarptautinę apskrito stalo diskusiją „Oginskių kultūros kelias 2013.3“. Jos metu iš įvairių Lietuvos regionų susirinkę projekto partneriai išdiskutavo ir priėmė M.K. Oginskio 250-ųjų gimimo metinių organizavimo Lietuvoje programines

Nukelta į 7 p.

Bagaslaviškyje paminėtos Igno Šeinių 125-osios gimimo metinės

Minėjimo dalyviai. Kalba Vyriausybės kanclerio pirmasis pavaduotojas Remigijus Motuzas

Balandžio 4 d. Vyriausybės kanclerio pirmasis pavaduotojas Remigijus Motuzas Širvintų rajono Bagaslaviškio Igno Šeinių pagrindinėje mokykloje dalyvavo rašytojo ir diplomato Igno Šeinių 125-ųjų gimimo metinių minėjime „Sugrįžimas į tėviškės padangę“, drauge su Švedijos ambasadore Lietuvoje Cecilia Ruthström-Ruin atidarė

dokumentinę parodą „Ignas Šeinius: tarp Švedijos ir Lietuvos“.

„Igno Šeinių aktyvios veikos dėka Stokholmas Pirmojo pasaulinio karo metu tapo svarbiu lietuvių politinės, informacinės ir kultūrinės veiklos centru. Jo dėka buvo žengti svarbūs žingsniai supažindinant Švediją ir

Nukelta į 14 p.

Mažoji Lietuva

Darbas – pagrindinis trijų poemų veiksnys

Birutė ŽEMAITAITYTĖ, Vilnius

Darbų aprašymus galima palyginti trijų poemose: Hesiodo „Darbai ir dienos“, Vergilijaus „Georgikos“ ir K. Donelaičio „Metai“. Visų pirma, jeigu kalbėtume apie panašumą poemose, tai šiuo atžvilgiu K. Donelaitis daug panašesnis į Hesiodą, negu į Vergilijų. Mat, Vergilijus, nors ir negali pasigirti dideliu žemės darbo išmanymu, tačiau, palyginus jį su Hesiodu ir K. Donelaičiu, yra tarp jų didžiausias šio dalyko žinovas. „Georgikų“ I knygoje jis duoda beveik pilną žemės darbų ciklą nuo ankstyvo pavasario iki vėlyvo rudens, II-oje knygoje – daugelį vertingų patarimų sodininkystės klausimais. Kai kurie jo agrotechniniai nurodymai buvo paimti iš tų kraštų žemdirbių patyrimo ir tebetaikomi praktikoje dar ir dabar. Šiuo atžvilgiu Vergilijus žymiai pralenkia Hesiodą, kurio poemose tik atskirais paraginimais yra konkretizuota šitokia mintis: „Dirbk tuos darbus, kuriuos dievai mums patys paskyrė“ (398).

K. Donelaitis agrotechnikos klausimais mažiau domėjosi. Jis, kaip ir Hesiodas, pirmiausia stengėsi duoti moralinius pamokymus, priderindamas juos prie vieno ar kito metų laiko darbų: „Nugi dabar, į dievišką žiūrėdami ranką, / Judinkimės pamaži nuolatai nusitvert savo darbus...“.

Be to, K. Donelaitis didelį dėmesį skiria paties darbo proceso aprašymui, stengėsi perteikti darbo nuotaiką, kai kur duoda gražių darbo paveikslų. Šia darbo puse antikiniai autoriai visiškai nesidomėjo. Tad Hesiodui, Vergilijui ir K. Donelaičiui lieka tik bendras požiūris į darbą, kaip būtina valstiečio prievolė. Šiuo atžvilgiu, galima sakyti, per visas tris poemas praeina šitokia Hesiodo mintis: „Paslėpė Dzeusas tačiau gyvatų šaltinį, supykęs / savo širdy, nes buvo gudraus Prometėjo apgautas. / Sielvartą niūrų ir skausmą už tai žmonėms sugalvojo“.

Vergilijus šią idėją išsvysto į platesnį filosofinį svarstymą, kuriame parodo žmogaus darbo kūrybinę prasmę. Šis gana platus epizodas „Georgikose“ pradedamas taip: „Jupiteris pats nenorėjo / duoti lengvą žemdirbystei kelių: jis pirmas išrado / būdą suarti laukams, sužadinęs širdis mirtingas, / kai nusibodo, kad jo karalystė sukerpėjus tįso“.

Analogine mintimi užbaigia savo pažiūrą į darbų išdėstymą ir K. Donelaitis: „Juk ir pirmas sviets, šventybę savo prapuldes, / Su darbais ir rūpesčiais savo pleškino puodą, / Nes be triūso dievs mus išmaitint nežadėjo, / O tingėdami ois ir snausdami sviete netinkam“.

Konkretūs darbų pavyzdžiai

Konkrečiau išgilinus, matyti, kad primityviausias darbų aprašymas yra „Pavasario

Žymiausias romėnų rašytojas
Publijus Vergilijus Maronas (70–19 m.
pr. m. e.), žinomas kaip Vergilijus

linksmybės“. Čia K. Donelaitis dažniausiai remiasi paprastu hesiodišku paragininimu. Pagrindinis darbas pavasarį yra sėja. Todėl „Metų“ autorius ragina savo būrus: „Nugi dabar, kaimynai, gentys ir gaspadoriai! / Rūpinkitės akylai, kad, užardami lauką, / Daug visokio sau išbertumbit vasarojo...“.

Tačiau Hesiodas plačiau nenurodo, ką reikia sėti, o Vergilijus smulkiai išvardina sėjamasias kultūras (I, 210–230). K. Donelaitis taip pat kalba konkrečiai. Jo Pričkus šitaip bara Blėkių: „Eik, žioply! Eik sėt kiekvieną sėjamą daiktą. / Sėk miežius, pupas, grikius su didele sauja / Ir avižų n' užmiršk, kad sėdams išberi grūdus...“. Moterims Pričkus dar nurodo: „Nugi dabar, ką tik įmanot, sėkite sėklas! / Sėkite kopūstus, morkas su didele sauja; / Ropiu, pastarnokų, sviklų beigi repukų; <...> Sėt ir įvaisint, pridabot ir kuopt nepamiršk!“.

Taigi, tokiose vietose K. Donelaitį būtų galima laikyti panašesniu į Vergilijų. Tiesa, Vergilijus, kaip visuomet, kalbėdamas apie sėją, yra pakankamai mokslingas, nurodo pagal žvaigždes, kada kurią kultūrą tinkamiausia sėti. K. Donelaitis, atvirkščiai, tokias progas panaudoja praktiškiems patarimams: parodo, kam kuris javas yra naudingas. Paminėjęs linus, jis kiek vėliau sustoja ties moterų darbais – verpimu bei audimu ir priduria: „Ale nepeik, minau, per mier tą moterų proga, / Ar ne smagu klausyt, kad viežlybos gaspadinės / žiemą su mergoms, vindus savo sukdamos, užia?“ Ši scena siek tiek primena Vergilijų: „Vakarą vėl žiemos, ligi išnaktų žibinės ugnį, / Tulas nemiega ir skaldo peiliu pagalstu balaną. / Jojo tuo tarpu žmona, netrumpą ramindama vargą, / Dainą niūniuoja, kaip braukia per audinį skambanti skietą“.

K. Donelaičio „Vasaros darbų“ paveikslas yra nepalyginamai pilnesnis ir platesnis, negu „Darbuose ir dienose“ arba „Georgikose“. K. Donelaičio mėšlavežio aprašymo metu būrai daugiau kalba negu dirba, tačiau ypač nuotaikingai aprašoma mėšlavežio pradžia. Toliau poetas pereina prie šienapjūtės vaizdų, kurie pateikti itin ryškiai ir akivaizdžiai, panaudojant netgi atitinkamas menines priemones. Tokių vaizdų, kaip jau sakytą, nei Vergilijus, nei Hesiodas neduoda.

Kristijonas Donelaitis. J. Varno iliustracija (1963 m.)

Galima būtų tam tikrą bendrumą išvelgti tarp tradicinio irankio aprašymo antikinės didaktinės poemose ir Plaučiūno dalgio. Tačiau K. Donelaitis šią tradiciją panaudoja kam kitam, būtent, Plaučiūno moralinėms ydoms atskleisti, jam išbarti. Antikinėje didaktinėje poezijoje sutinkamus bendrus nurodymus apie irankių gaminimą K. Donelaitis ikūnijo labai koloringoje Plaučiūno figūroje ir per jį parodė, ką reiškia neturėti paruoštų irankių darbynečiui.

Kituose epizoduose vasaros darbai aprašinėjami paprasto paraginimo tvarka. Tai savotiška paralelė, atitinkanti paraginimus prieš sėją „Pavasario linksmybėse“ (Zabulis, 208–209). Ir čia nematyti bendrumo. K. Donelaitis pasinaudoja Plaučiūno dalgio parodyti kitus tikslus (supeikti girtavimą, tinginystę), ne darbu. Antikos poetai visai neapbrašo darbo vaizdų. K. Donelaičiui svarbiau yra išaiškinti ką ir kaip dirbti, paraginti būrus.

Tarp to išpūdžio, kurį K. Donelaičiui padarė jo mėgstamo Vergilijaus sukurtas vaizdas, ir jo paties sukurto vaizdo yra labai didelis tarpas, kurį mūsų poetas užpildo savo kūrybine vaizduote. Be to, sekant gamtos aprašymus nuo pavasario iki žiemos, jaučiamas didėjantis poetinis K. Donelaičio savitumas, jo kūrybinė jėga. Pavasarį jis aprašinėja daugybe smulkmenų ir tik tie atskiri smulkūs vaizdeliai, jų suma, sudaro visumos vaizdą. Šitoks bruožas ir yra būdingas bukolinei poezijai, su kuria K. Donelaitis buvo gerai susipažinęs. Einant į „Metų“ pabaigą gamtos vaizdai vis labiau įgauna platų epinį apibendrinimą, K. Donelaitis pradeda jausti peizažo visumą. Jis nepasitenkina apžvelgęs daug daiktų bei sugretinęs daugybę iliustracijų, o vis ieško kuo ryškesnio vaizdo, siekia kuo didesnio jo išpūdžio.

Idomūs atsitiktinumai poemose

Beveik visos „Rudenio gėrybės“ skirtos svodbai aprašyti. Bet jos linksmumą tik vieną kartą nutraukia triukšmas, „Nes Dočys su šešiais kūlikais, kuldami žirnius, / Taip nesvietiškai virkščias su spragilu daužė, / Kad ir pelės po šiaudais kribždėti nedrįso“.

K. Donelaitis plačiau nedėsto kūlimo tvarkos, o pereina prie paties Dočio kritikos. Vergilijus irgi kalba apie pasiruošimą kūlimui, tiksliau sakant, apie laito paruošimą. Kalba jis ir apie peles: „Mažytė peliukė / namą įrengia dažnai po žeme ir aruodą padaro“. Nepaisant šio sutapimo, K. Donelaičio vaizdas yra perdaug dinamiškas, kad jį būtų galima laikyti tiesiogine paralele su ramiu ir sausoku Vergilijaus aprašymu (Zabulis, 209–210). K. Donelaitis siekia būrus labiau pabarti, o ne kūlimą aprašyti. Ir paminimos pelės yra tik atsitiktinumas.

Paskutinėje „Metų“ dalyje beveik visai nėra darbų aprašymo. Čia baudžiauninkai kalbasi apie miško vogimą, eina šnekos apie gaisrus ir Dočio teisimą, aprašoma baudžiauninkų kelionė su grūdais į Karaliaučių. Ugnies ir gaisrų aprašymai antikos epinėje poezijoje buvo tradiciniai. Randame gaisro aprašymą ir Vergilijaus „Georgikose“ (II, 303–311), tačiau situacija, kurioje kyla gaisras, ir jo pasekmės yra visai kitokios, negu Donelaičio „Metuose“. Tuo būdu K. Donelaitis nuo paprasto darbų išvardijimo

„Pavasario linksmybėse“ pereina prie epinių būrų gyvenimo vaizdų „Žiemos rūpesčiuose“. Tai taip pat atsitiktinumas. Tiesiog panaši pasirinkta gaisro tematika. Bet jų sieti neįmanoma.

Taigi, sugretinus žmonių gyvenimo vaizdus, galima daryti išvadą, kad K. Donelaičio ryšys su antikinėmis didaktinėmis poemomis šiuo atžvilgiu yra neryškus. Savo ruožtu, žmonių gyvenimo vaizdai parodo būrų poeto kūrybinį brendimą nuo „Pavasario linksmybių“ iki „Žiemos rūpesčių“.

Iš vis dėlto K. Donelaičio poema skiriasi!

Jo „Metai“ esmingai skiriasi nuo Hesiodo „Darbų ir dienų“ ir Vergilijaus „Georgikų“: čia nepalyginamai daugiau vietos skiriama žmogui. Gamta ir žemės darbai, kurie sudaro Vergilijaus „Georgikų“ turinį, „Metuose“ pateikiami daugiausiai per žmogų. K. Donelaitis pritaiko didaktiniam epui dialoginę formą, galimas daiktas, paimtą iš Vergilijaus bukolinės poezijos.

Savo moraliniu mokymu K. Donelaitis artimesnis Hesiodui. Nors jo moralė ir krikščioniška, bet ji būriškai rūsti, nesitaikstanti su negerovėmis. Toks nesutaikomas buvo ir Hesiodas. Į kaimo gyvenimą jis žiūrėjo su tam tikra tiesos ieškotojo aistra. K. Donelaitis šią hesiodišką aistrą išliejo plačiais lietuviško kaimo gyvenimo vaizdais. Tuo būdu K. Donelaitis savojoje poemoje tarsi sulydė lyrinį gamtos pajautimą, būdingą Vergilijui, su nerimstančia, protestuojančia Hesiodo dvasia.

Galbūt, K. Donelaitis persisėmęs abiejų antikos poetų pasaulėžiūra, tačiau savitai ją pateikė. Kaip minėjau, jis yra individualus, savitas poetas.

Kaip jau minėta, savo moraliniu mokymu K. Donelaitis yra artimesnis Hesiodui. K. Donelaičio poemai davė įtakos liuteroniškasis pietizmas. Jo kūrybos pietistiniai aspektai buvo moralinė religinė refleksija, didaktinė moralizuojanti tendencija. Antra vertus, visos aukščiau pateiktos paralelės įrodo, kad K. Donelaitis, net ir tose „Metų“ vietose, kur jis galėtų būti lyginamas su antikos poetais, niekada nepraranda savarankiško poetinio kriterijaus. Visoje poemoje jaučiamas griežtas kritinis reiklumas kiekvienam vaizdui ir sau pačiam taip pat, kurį jam pateikia iš antikinės poezijos atmintis. Tuo būdu K. Donelaitis, gal būt, vienintelis Europoje, neturėdamas nei pirmtakų, nei pasekėjų, pabandė antikines tradicijas traktuoti visai naujai, realistiškai.

K. Donelaičio „Metai“ yra vienintelis savo rūšies kūrinys. Viskas, kas yra ant šios žemės, sukurta Dievo. Darbai, vargai bei gamta: taip yra ir turėtų būti amžinai. Visur saikinga, harmoninga ir gražu. Juk tai ir norėjo aprašyti ir iškelti poetas būrų poemose.

LITERATŪRA

D. Dilytė. „Kytras pilosopas“ Kristijonas Donelaitis // Literatūra. Nr. 38(1), 2000.

K. Donelaitis. Metai. – V.: Grožinės literatūros leidykla, 1956. – 159 p.

K. Donelaitis. Raštai. – V., 1977.

B. Ciplijauskaitė. Donelaičio „Metai“: realizmas ir tautinis jausmas // B. Ciplijauskaitė. Literatūros eskizai. – Vilnius – Kaunas, 1992. – P. 101–109.

H. Zabulis. K. Donelaičio „Metų“ santykis su Vergilijaus ir Hesiodo didaktinėmis poemomis // Literatūra ir kalba, VII, V., 1965. – P. 184–212.

Prūsija – vis dar terra incognita

Dr. Martynas PURVINAS, Kaunas

Tolimas ir nežinomas šalis bandžiusieji aprašyti senovės šviesuoliai apie dažną iš jų tegalėdavo pasakyti „ten gyvena liūtai“ (ar slibinai, dvigalviai milžinai ir pan.). Deja, šiandieninėje Lietuvoje vis dar nedaug težinoma apie netolimą Prūsiją, kur per šimtmečius savo gyvenimus nugyveno milijonai baltų genčių palikuonių, kur ilgai gyvavo toks savitas fenomenas kaip Mažoji Lietuva.

Ne vien lietuviškojo TV laidos „Klausimėlis“ herojus trikdė buvęs Prūsijos daugialypiškumas ir chameleoniškumas. Senujų baltų genčių vardu pavadintas valstybinis darinys vėliau įvairiai kito, prūsų vardas nukeliavo į tolimus kraštus, „prūsiškais“ vadinti su baltiškuoju pasauliu visai nesusiję dalykai.

2013 m. lietuvių kalba išleistoje prancūzo M. Kerautret smagiai parašytoje „Prūsijos istorijoje“ vaizdingai apibūdinamos tos šalies raidos peripetijos, deja, labai nedaug vietos skiriant mums artimesniems dalykams. Belieka svajoti, kad kas nors taip pat įdomiai aprašytų su senąja Prūsa ir Mažąja Lietuva susijusius Prūsijos istorijos momentus, baltiškųjų žemių likimus.

Daugiatomę „Lietuvos istoriją“ rengiantys Lietuvos istorijos instituto specialistai, deja, taip pat nepasinaudojo proga visapusiškiau ir išsamiau apibūdinti Prūsijos lietuviškųjų žemių – Mažosios Lietuvos ypatumus. Nusipelnusių kultūros tyrėjų I. Lukšaitė „Lietuvos istorijos“ penktajame tome, išleistame 2013 m. (toliau LIV), labai kvalifikuotai apibūdino Reformaciją Mažajoje Lietuvoje ir su tuo susijusius dalykus. Deja, prasčiau sekėsi „žemiškesniems“ momentams.

Retai kas pajėgia nuolat suvokti, kad bet kuris apibūdinimas tinka vien tik tam tikram laiko momentui ir tam tikrai teritorijai. Ta aksioma ypač svarbi Prūsijos ir jos pirmtakės Kryžiuočių (Vokiečių) ordino valstybės istorijai, kur padėtis dažnai kisdavo kalei-

doskopiškai, kur teritorijos klostėsi iš labai skirtingų plotelių. Deja, mažai kas šiandien varto beveik begalinių senųjų tomų apie Prūsijos gyvavimą pageltusius puslapius, kur praeities tyrėjai ir kronikininkai anuomet kantriai rašė „tas ir tas egzistavo tik ten ir ten, tada ir tada“.

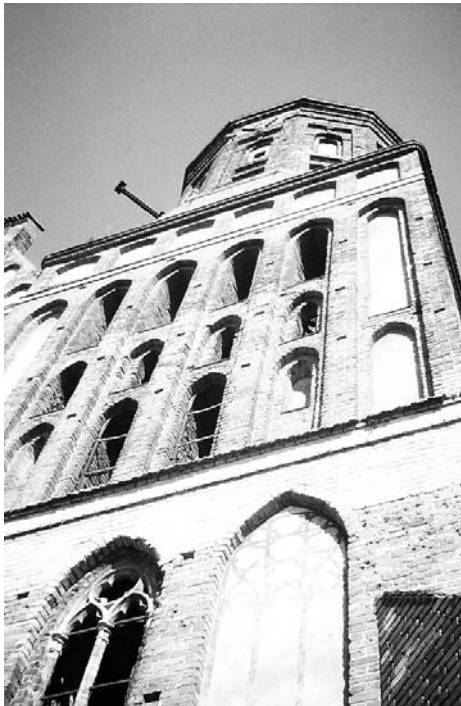
Pavyzdžiui, LIV (psl. 100) rašoma: „Antrojoje XV a. pusėje Ordino valstybė ieškojo būdų, kaip įveikti užsitęsusią krizę. Ypač sunki buvo finansinė padėtis, todėl vadovybė ėmė užstatinėti žemės valdas iš Vokietijos atvykstančioms turtingoms šeimoms“. Nepateikus tų šeimų sarašo, nenurodžius anuomet užstatytų žemės plotų teritorinės dislokacijos ir jų bendro dydžio, Lietuvos istorijos instituto leidinys klaidina skaitytojus. Kai kurie tos ištaigos darbuotojai jau ėmėsi tiražuoti panašius netikslus teiginius, toliau painiodami Mažosios Lietuvos istoriją – esą tos „turtingos šeimos“ buvo užėmusios bene visą kraštą.

Nuodugniau nepasidomėjus krašto geografija ir jo atskirų vietovių raidos ypatumais, LIV puslapiuose daroma vis ta pati įsenėjusi klaida, Ordino valstybę vaizduojant kaip kokį homogenišką darinį, kur viskas vykę vienodai ir sinchroniškai. Apsiribojus vien politinės istorijos momentais (svarbesnių įvykių paminėjimu), nerasta vietos esminiams tos valstybės apibūdinimams.

Man ne kartą teko rašyti apie buvusios Ordino valstybės ir jos raidos reikšmingą teritorinį nevienodumą (pavyzdžiui, apie esminius skirtumus tarp pavyslio ir tuometinės Nemuno deltos ir t.t.), apie to priežastis ir vėlesnes pasekmes, tačiau rengiant LIV į tokius dalykus nekreipta dėmesio. Pavyzdžiui, paminėjus Ordino valstybės vakarinių sričių riteriją (psl. 97) taip ir neužsiminta, iš kur ir kodėl atsirado ta reikšminga socialinė politinė grupė, kodėl tokia neegzistavo, pavyzdžiui, šiaurinėse Ordino valstybės srityse. Trumpai

Dar nepradėta atstatinėti Karaliaučiaus katedra 1990 m. liepos mėnesį. M.Purvino nuotrauka. Tai bene vienintelis išlikęs senovinis pastatas Karaliaučiuje, kur lankėsi ir Martynas Mažvydas, ir Kristijonas Donelaitis.

apibūdinus esminius tos valstybės gyvavimo ypatumus, Lietuvos skaitytojai būtų sužinoję, kaip gyvavo ir vystėsi ta vis dar daugeliui nesuprantama šalis, kaip ten atsirado prielaidos Mažosios Lietuvos susiformavimui.

Daug vertingų duomenų pateikta LIV dalyje „Mažosios Lietuvos visuomenė ir jos kaita“ (psl. 448-465), tačiau ir ten pasigendama gilesnės teritorinės analizės bei buvusių ypatybių vertinimo. Pavyzdžiui, nurodžius, kad 1701 m. Lietuvos provincijoje valstiečiai sudarė 94% gyventojų, o pietvakarinėje Kunigaikštystės (?) dalyje – 40 procentų, taip ir neaptartos to gilesnės priežastys, tų skirtingumų ilgaamžės ištakos. Pateikta

daug gana pabirų duomenų apie XVI a. valstiečius Mažajoje Lietuvoje, tačiau pasigendama konkrečių žinių apie tuometinę to krašto teritorinę struktūrą ir apgyvendinimo pobūdį.

Jau šiandien daugiatomės „Lietuvos istorijos“ tekstus bandoma paversti savotišku katekizmu – neginčytinų teiginių rinkiniu. Nežinia, ar kas iš šiandien gyvenančiųjų dar sulauks naujojo – pataisyto ir patikslinto, lietuviškos istorijos dogmatų rinkinio. Todėl tenka priminti ir Lietuvos istorijos instituto atsakomybę, leidžiant tokių oficialių leidinių. Norėtusi tikėtis, kad bent tolimesniuose tomuose Mažosios Lietuvos dalykai bus aptarti visapusiškiau ir tiksliau.

Laba diena, mielosios ir gerbiamieji

LIETUVNINKAIS MES ESAN GIMĘ: Lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ 25-metis. Straipsniai, atsiminimai, fotografijos ir kita medžiaga / Redkolegija (kviečiama): prof. dr. Helmutas Arnašius, kun. dr. Valdas Aušra, Edita Kurpreikšytė-Barauskienė, Vytautas A. Gocentas (sudarytojas), doc. dr. Albertas K. Juška, Vytautas Kaltenis, Rūta Kėkštaitė-Mačiūnienė, Rasa Stubraitė-Marcinkevičienė, doc. dr. Darius Petkūnas, Viktoras Petraitis, Astrida Petraitytė, dr. Silva Pocytytė, Roza Šikšnienė, Juozas Vercinkevičius, Algirdas M. Žemaitaitis ir kiti.-Klaipėda-Vilnius: Voruta, 2014.

Rengiu straipsnių, fototografijų, atsiminimų ir kitos medžiagos rinkinį, skirtą Klaipėdos krašto senųjų gyventojų, išeivijos, jų mylėtojų pastangomis prieš 25-ius metus suburtos etnokultūrinės bendrijos veiklai atspindėti.

Kviečiu prisidėti kaupiant, rašant, renkant fotografijas, kvietimus, fotografijas, plakatus, ekslibrisus ir kita. Žinia Amžiaus ketvirtis buvo ir darbingas, ir garbingas. Veikė keletas Seimelio pirmininkų: Viktoras Petraitis, Rūta Kėkštaitė-Mačiūnienė, Silva Pocytytė, Jonas Jogutis, Edmundas Paplauskas, keletas sekretorių, išdininkų. Manau, kad Ievos Toleikytės-Biržienės pranešimas, girdėtas prieš du metus Kintuose labai reljefiškai atspindėjo bendrijos narių pagerbimo darbus. Prof. Audronė Kaukienė, prof. Dalia Kiseliūnaitė, prof. Daiva Kšanienė, dr. Janina Pupelienė, dr. Janina Janavičienė kiti Klaipėdos universiteto šviesuliai – mūsų krašto ir žmonių tyrinėtojai ir mylėtojai.

Labai reikšminga dr. Martyno ir Marijos Purvinų, dr. Rūtos Purvinaitės ir jų tėvelio

doc. dr. Eriko Purvino, kitų krašto senųjų veikla bei palikimas.

Išvardinti nesiruošiu, o tik keletą jų primenu.

Atskiros pagarbos ir paminėjimo nusipelno kunigai, dailininkai, mokytojai, dėstytojai, kraštotyrininkai, o neretai ir ūkininkai – atmintyje Kęstučio Milkeraičio straipsnis „Gimtajame krašte“: „Lietuvininkai – kas jūs?“. Mūsų sambūrio iniciatorius – fotožurnalistas Bernardas Aleknavičius – ir rašymais, ir fotografijomis garsina klaipėdiškius, lietuvininkus. Kinodokumentininkas Zacharijus Putilovas fotografavo, filmavo.

Žinoma, „Keleivio“, „Vorutos“ puslapiai ir svetainė „Mažoji Lietuva“ yra kupina straipsnių – reikia tik atsirinkti etapinius, su bendrijos veikla glaudžiai susijusius. Manau, su Juozu Vercinkevičiumi tai pamėginsime atlikti.

Universitetai, kitos akademinės muzijinės organizacijos, bendražygiai Lietuvoje ir svečiose valstybėse. Kiti mūsų raštiečių sambūriai. Garbės nariai.

*Linkėdamas pavasarinio prisikėlimo
Vytautas A. GOCENTAS,
bendrijos narys nuo 1989 m.*

LIETUVININKŲ BENDRIJA „MAŽOJI LIETUVA“
**KVIETIMAS Į
XXVI Lietuvininkų Bendrijos „Mažoji Lietuva“ Susiejimą,**
skirtą bendrijos 25-mečiui paminėti,
kuris įvyks 2014 m. gegužės 31 dieną 11.00-13.00 val. Šilutės m.
seniūnijos salėje (Lietuvininkų g.17, Šilutė)

Dienotvarkė:

Susiejimo pradžioje – malda, amžinybės pašauktųjų paminėjimas, susiejimo pirmininko ir sekretoriaus rinkimai;
1. Bendrijos valdybos pirmininko ataskaita, Edmundas Paplauskas;
2. Bendrijos išdininko pranešimas, Ieva Toleikytė-Biržienė;
3. Klausimai, pasisakymai, diskusijos, ataskaitos ir pranešimo tvirtinimas;
4. Kiti susiejimo klausimai: pvz. pasirengimas Bendrijos 25-mečio paminėjimui 2014 m. lapkričio 28 d. (konferencija „Draugijos anuomet, šiandien, rytoj“ Klaipėdos universitete), jubiliejinio leidinio „Lietuvninkais mes esam gimę: straipsniai, atsiminimai, dokumentai, fotografijos“ rengimo ir leidybos klausimai.
P.S. Po susiejimo dalyviai kviečiami į Šilutės dienų renginius. Maloniai kviečiame. Nepamirškime geros nuotaikos ir šventinių lauknešėlių.

Susiejimo informaciniai rėmėjai:

„Lietuvos evangelikų kelias“:
<http://www.liuteronai.lt/Baznytines-organizacijos/Laikrastis-Lietuvos-evangeliku-kelias>
„Liuteronų balsas“:
<http://www.liuteronai.lt/Baznytines-organizacijos/Zurnalas-Liuteronu-balsas>
Lietuvos istorijos laikraštis „Voruta“: <http://www.voruta.lt>
Internetinė svetainė „Mažoji Lietuva“: <http://www.mazoji-lietuva.lt>

Dėl papildomos informacijos kreiptis:

Lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ valdyba
Sekretorė Jūratė V. Stubraitė, tel.: +370 46 253663 n., el. paštas: juratestub@zebra.lt

TonyResort
VIETA JŪSŲ ĮMONĖS RENGINIAMS IR ASMENINĖMS ŠVENTĖMS

Sugrįžtančioji Birutė Baltrušaitytė

Daiva KINIULIENĖ, Tauragė

Nuvilnijusiam Tauragės miesto 500-ųjų metų jubiliejaus šurmulyje išiminė kraštiečių poetės, rašytojos, profesorės Birutės Baltrušaitytės kūrybos rinktinės „Atmintie karti būk saldi“ (2007) pristatymas Tauragės pilies kiemelyje. Tą dieną čia verkė dangus, šurmuliavo pilkais kostiumais pasirėdžiusių valdžios vyrų pulkelis, stoviniao saujelė žiūrovų, senas bibliotekinin-kas oriai laikė skėtį virš aktorės, tyliai skaitančios B.Baltrušaitytės poeziją, galvos... Kas pasakys kiek kartų ir kokiomis nuotaikomis būsimoji rašytoja ėjo, važiuo pro šią pilį. Turėjo būti įsimintina ir ta 1953 m. balandžio mėnesio diena, kai būsimoji rašytoja ėjo keliu pro šią pilį į kul-tūros namus, kaip teigia tauragiškis žurnalistas, pats kuriantis eiles Bronius Jagminas¹, kur pirmą kartą pamatė rašytojus T.Tilvytį ir V.Mozūriūną, ir jų akivaizdoje trylikametė jaudindamasi pasirodė su savo kūrybos bandymais. Tais pat metais Tauragės rajoniniame laikraštyje buvo pirmąkart išspausdintas jos kūrinėlis „Laimingi vaikai“. Vėliau, savo dienoraštyje įrašys: „kam-bariukas Tauragėj su tais flioksis anapus gatvės. Čia galiu būti savimi, eiti atgal per visą savo gyvenimą iki Vilniaus. Tikros meilės siūlas jungia mane su mano nameliais Tauragėje“.

Birutė Baltrušaitytė gimė 1940 m. spalio 24 d. Tauragės rajone netoli Lomiu buvusiam Trei-nosios kaime, jauniausia šeimoje, kur augo jau dvi seserys Ona ir Bronė. Mama – Juzefa Baltru-šaitienė (Ūksaitė) žemaitė iš Varsėdžių, tėvelis – lomiškis Stasys Baltrušaitis. Buvo mylimiausia tėvo dukrelė, gyvendama Vilniuje susirašinėjo laiškais. Paragintas Birutės, Stasys Baltrušaitis paliko prisiminimus iš kurių sužinojome, kad Bi-rutės senelis Jonas Baltrušis stalius „dirbo naujai Pagramančio bažnyčios visą vidų – altorius, abelnai viską iš naujo“². Tėvas dirbo staliumi, kūriku, šaltkalviu. Savo prisiminimuose toliau rašo, kaip įsikūrė Tauragėje. „Ir užėjau Poškos gatvę ūkinį pastatą: keturių metrų plotis, ilgis šešių metrų. Įsitaisiau. Buvau užmokėjęs du tūkstančius rublių. Langus pasidirbau, grindis, lubas, viryklą ir sienpečių, ir pradėjau gyventi. Nuo 1950 metų birželio pirmos persikrausčiau į Poškos gatvę“. Nors vargino nepriteklus, šeima gražiai sutarė.

Birutė pradžios mokyklą pradėjo lankyti Lo-miuose. Jos pirmoji mokytoja – Ona Midvikienė buvo šviesus žmogus, mokiusi visur pastebėti gėrį ir grožį. Čia prabėgo vieneri mokslo metai. „Atvykus į Tauragę buvo nuspręsta, kad netinka jos mokslo pažymėjimas, parašytas ant dailia-raš-čio lapo, tad pirmąją klasę teko lankyti antrus metus“³. 1953 m. Birutė Baltrušaitytė pradėjo mokyti Tauragės I-osios vidurinės mokyklos 5 b klasėje, kurią lankė 51 mokinys. Buvusi lietuvių kalbos mokytoja Danutė Jankauskienė domėjosi archyve išlikusiais tų laikų klasės žurnalais. Tauragės M.Mažvydo pagrindinės mokyklos muziejuje paliko tokį pastebėjimą. „Idomiausia, kad lietuvių kalbą mokiniams dėstė Albertas Miliūnas, tauragiškiams labiausiai žinomas kaip chemikas, matematikos mokyto-jas. (...) Pirmuosius pažymius iš abiejų dalykų mokytojas Birutei parašęs vienodus – penketus, tačiau vėliau pažymiai ėmė skirtis. Ryškėjo, kad mergaitė geriau sekasi lietuvių kalba. Žinoda-ma mokytojo reiklumą, griežtumą, ypatingą kruopštumą, galėčiau teigti, kad mokytojas gerai suprato savo mokinę. Apie tai kalba įrašai pastabų skiltyje: „Paskaityti B.Baltrušaitytės atpasakojimą“, „lentoje klaidas taisys Birutė Baltrušaitytė“. O įdomiausias įrašas yra prie aritmetikos dalyko. Birutės pažymiai nekokie, gresia trejetas. Mokytojas parašo: „L. ger. moka liet.k.“, taip lyg pateisindamas savo poelgį. Vadinas, net toks griežtas mokytojas pripažino mokinės gabumus“⁴. Birutė nuo septintos klasės vasaromis dirbo Tauragės keramikos gamykloje, norėdama padėti šeimai. Tauragės I-ąją vidurinę mokyklą baigė 1960 m kartu su kitais 33 laidos abiturientais.

Birutė Baltrušaitytė norėjo studijuoti Vil-niaus universitete lietuvių kalbą ir literatūrą, bet pritrūkus balo per stojamuosius, priėmimo komisija pasiūlė studijuoti rusų kalbą ir lite-ratūrą. Prasidėjo šviesios studentiškos dienos, meilė studentui lituanistui Antanui Masioniui (1941-1974), su kuriuo buvo pažįstama dar nuo „Moksleivio“ laikų, kai abu siūsdavo savo kurtus eilėraščius, o Birutės iniciatyva dar dešimtokė susirašinėjo laiškais. 1964 m vasara atšoktos kuklios studentiškos vestuvės tėvų nameliuose Tauragėje. Tiesa, dar tu pačių metų pavasarį, atliekant pedagoginę praktiką Šilalės rajono Laukuvos vidurinėje mokykloje kirbėjo mintelė, kurią susirūpinusi įrašė savo dienoraš-tyje: „šiai profesijai netinku nei pagal charakterį, nei pagal išvaizdą“.

Fortuna šypsojosi, baigusi studijas su pa-gyrimu nuo 1965 m dirbo Vilniaus universiteto Rusų literatūros katedroje laborante, nuo 1970

m – dėstytoja, nuo 1975 m – docente, o nuo 1992 m – profesore. 1971 m parašė ir apgynė filologijos mokslų kandidatės disertaciją – „Levas Tostojus ir Lietuva“. Viena po kitos gimė dukrelės, karjera klostėsi puikiai, bet slėgė buitį, nepritekliai. 1974 m pasitraukus iš gyvenimo vyrui poetui ir kritikui Antanui Masioniui, gyvenimas dar pasunkėjo, netikėtai tapus našle su dviem ma-žutėm dukrelėm – Aiste ir Audrone. Jau vėliau savo posmuose prasarė; „kaip ir visos rūpesčių moterys: rūpestis priekyje ir už nugaros, iš abiejų šonų – rūpestis...“ Maždaug po dešimtmečio su antruoju vyru Justinu Stoniu susilaukė trečios atžalos – dukrelės Žydrūnės.

Iš tų dienų docentę Birutę Masionienę prisimena tauragiškės buvusios VU studentės lituanistės. Lituanistams ji skaitė paskaitas iš rusų literatūros. Dėstytoja buvusi visada rimta, susikaupusi, reikli, pamokoma intonacija balse versdavo suklusti ir studentai stengdavosi gerai paruošti savo darbus.

Vienišumas, liūdesys pažadino joje kūrėją. Lig tol buvusi tik mokslininkė, pradeda rašyti poeziją į literatūrinius leidinius – „Nemuną“ ir kt. 1980 m debiutuoja su eilėraščių knyga „Žolynų prieglaudoj“ ir tų metų pabaigoje reko-mendavus net trims rašytojams: E.Matuzevičiui, M.Martinaičiui ir J.Vaičiūnaitei priimta į Rašyto-jų sąjungą. Po metų pirmieji bandymai prozoje – apsakymai „Po pietvakarių dangum“ (1981). Buvo pažymėta laikraščių, žurnalų premijomis. 1986 m. už novelių rinkinį „Lieptai“ paskirta Žemaitės premija, 1989 m. už apsakų knygą „Sugrįžimai“ – G.Petkevičaitės-Bitės premija.

Jau nepriklausomoje Lietuvoje 1992 m. tapo habilituota mokslų daktare už tiriamąjį darbą „Rytinių slavų (rusų) ir Pabaltijo finų (estų) literatūra Lietuvoje“. Mokėjo rusų, anglų, lenkų, ukrainiečių, estų, čekų kalbas. Vertė literatūros kritikos, publicistikos straipsnius bei grožinės li-teratūros kūrinius iš estų, ukrainiečių, baltarusių ir rusų kalbų. Rašė straipsnius, literatūros, kul-tūros apžvalgas periodikoje. Parašė 9 grožines ir 6 mokslines knygas. Jos kūrinių bibliografija paskelbta Olgos Žimarevos dar 1997 m⁵.

Ypatingi literatūriniai ryšiai B.Baltrušaitytė-Masionienė siejo su ukrainiečiais. Gražiai bendradarbiauta su ukrainiečių poetu ir ver-tėju Dmitro Čeredničenko, gimusiu 1935 m. Naujausiame B.Baltrušaitytės kūrybos rinkinyje „Atmintie karti būk saldi“ yra judviejų nuotrauka (p. 376). Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje saugojamos moldavų ir ukrainiečių poetų knygos su autorių autografais Birutei Baltrušaitytei – Masionienei: moldavų poetės Ion Dmitrievič Gadyrkė vaikų poezijos knyga ir ukrainiečių poetų – Marijos Oleksan-drivnos Kučerenko, Ivano Malkovičiaus ir net trys Dmitro Čeredničenko poezijos knygos, iš kurių viena „Сад“ papuošta I.Labutytes eks-librisu ir spaudu: „Birutės Baltrušaitytės-Masionienės biblioteka“. Šios ukrainiečių poezijos knygos išleistos Kijeve, 1981-1991 m. laikotarpiu, intensyvūs tarptautiniai literatūriniai ryšiai buvo palaikomi visą dešimtmetį. LNB dar saugojama badą ir priverstinę kolektyvizaciją Ukrainoje, liūdną praeities istorijos atkarpą menanti knyga „The great famine in Ukraine, 1932-1933“ (1988), su Birutės Baltrušaitytės-Masionienės ekslibriu. Dabartinių skaudžių įvykių Ukrainoje fone reikšmingi rašytojos žodžiai jos dienoraštyje: „tiktai kas paims, kas paveldės mano meilę Ukrainai?“⁶

Tauragės Birutės Baltrušaitytės bibliotekoje labiausiai suskaityta ketvirtoji jos poezijos knyga „Lietuvninkų ir prūsų žemė“ (1991). Jaučiamas susirūpinimas dėl išlikimo, minimos baltų gentys, mirties nuojauta, simboliai – kryžius, juoda skara, mitologinės būtybės – vandeniai, žiniuonės, raganyčios. Eilėse kreipiamasi į H. Mantą ir M.Jankų, patys gražiausi eilėraščiai skirti K. Donelaičiui ir Vydunei. B.Baltrušaitytė buvo Vyduono draugijos garbės narė, su vadovu Vaciu Bagdonavičiumi pažįstama dar nuo stu-dijų VU laikų, jis dalyvavo Birutės ir Antano Masionių vestuvėse Tauragėje. Ši knyga ir kūryba suvedė rašytoją su grafike Ieva (Eva) Labutyte. Jos abi domėjosi prūsų kalba, lankėsi Vyduono draugijos renginiuose, abiemis būdingas šviesos ir tamsos motyvas darbuose. Paskutinė B.Baltrušaitytės parašyta, o E.Labutytes iliustruota knyga – „Mažosios Lietuvos moterys“ (1998), staiga nutrūkstantis nespėtas iki galo pasakyti „Pabaigos žodis“...

Visą laiką, ypač savo poezijoje, ilgėjosi gim-tosios žemės, tėvų, dar ir dar sugrįždama prie savo ištakų. B.Baltrušaitytės poezija persunkta keliautojos pastebėjimais apie gamtą, senosios kultūros likučius. Kelias tiesiasi per Karšuvos žemę, gilyn į senąją Prūsiją. Įsiminė vienos bi-bliotekininkės pasakojimas, kaip B.Baltrušaitytė kartu su grupele Tauragės entuziastų 1990 m. rugpjūčio mėnesį išvažiavo ieškoti Herkaus

Baltrušaitytės paroda Lomiuose 2014 kovo 11-oji.(www.tauragiskis.lt)

Manto kapo. Kelionės metu rašytoja taupiai rink-dama žodžius pasakojo apie šį kraštą, trumpai apibūdindama vietoves. Tilžėje pirkto drabužėlių jauniausiai dukrai. Buvo santūri, nugrimzdusi į save. „Nuliūdimas ir nusivylimas – iš XIII a. visų naikintoj žemė ar gali ką rasti“. (Iš B.B. dienoraščio). Po to gimė ne vienas posmas, o dienoraštyje aprašytas sapnas apie jos susitikimą su Herkum Mantu. Kaip taikliai pastebėjo prof. V.Daujotytės “išėjusių jautimas jos poezijoje vienijo istorinę ir esamą būti”.

Pirmieji jos posmai per 1978 – ujų metų “Po-ezijos pavasarį” skirti gimtajam kraštui “Kelias iš Tauragės”. Gimtojo Lomiu kaimo vaizdai įėjo į jos geriausią apysaką “Kas ten Rygoj dunda...” Paskutinė rašytojos viešnagė gimtinėje buvo 1994 m. rugppjūtį, kai B.Baltrušaitytė apsilankė Lomiuose, vartė bažnyčios knygas, ieškodama savo krikšto įrašo ir nuliūdusi dienoraštyje rašė: “nieko nėra, lyg nebuvo manės, tėvų, seserų, jų gyvenimų”. Rašytoja liga pakirto 1996 m rugpjūčio 2 d.

Rašytojos atminimą saugo vietos bendruo-menė ir Lomiu mokyklos mokytoja kraštoty-rininkė Elena Bazinienė. Jos rūpesčiu, 2005 m švenčiant rašytojos 65 – ujų gimimo metinių jubiliejų, buvusios sodybos vietoje Treinojoje pasodinta liepaitė. 2010 – aisiais minint kraštie-tės 70-ąsias gimimo metines Lomiuose pasta-tytas Stanislovo Juškos išdrožtas koplytstulpis, tuomet visi susirinkę godžiai klausėmės prof. V.Daujotytės minčių apie rašytoją, vyko jaunųjų Tauragės rajono literatų konkursas vadovauja-mas M. Mažvydo pagrindinės mokyklos moky-tojos V. Juškevičiūtės, tais pat metais Tauragės Jovarų pagrindinėje mokykloje vyko septintokų, vadovaujamų mokytojos N.Katauskienės pamo-ka-aptarimas B.Baltrušaitytės apsakymo “Trys pasakojimai apie Skaudą”. Didesni ar mažesni renginiai nuvilnijo ir kitose mokyklose. 2011 m. Tauragės viešoji biblioteka, švesdama 80-ąjį jubiliejų pasipuošė rašytojos Birutės Baltrušai-tytės vardu. Vilniaus universitetas, kuriame ji dirbo trisdešimt metų išleido prof. V.Daujotytės monografiją “Eiti savo keliu. Birutė Baltrušai-tytė – Masionienė”. Šį pavasarį Tauragės rajono savivaldybės Birutės Baltrušaitytės viešoji bi-blioteka kartu su projekto partneriais – Lomiu bendruomene parengė kilnojamąją parodą, pasakojančią apie kraštiečių Birutės Baltrušaity-tės – Masionienės kūrybinę bei mokslinę veiklą, ryšį su Taurage, Lomiais.

O Žemaitija, saulės medį
Tarp Jūros, Minijos, Ventos, žaliųjų vingių,
Žiūri akis pridengus, kai nueinam
Tolyn tolyn į kito amžiaus angą...

Tokia ji – kukli, bet principinga, riestanosė, mažuot, languotu sijonėliu, prigludusi prie lietuviško beržo, mūsų kraštiečių profesorė Birutė Baltrušaitytė, atvertus knyga “Atmintie karti būk saldi” liūdnoškai žvelgianti į mus, jau naujos kartos žmones ir primenantį, nors ir kur būsi niekada nepamiršti savo šaknų, o jos plunksnai priklausanti kūryba šiandien tampa vis aktualesnė.

Baltrušaitytės bibliografija GROŽINĖ KŪRYBA

KNYGOS

Žolynų prieglaudoj: eilėraščiai. Vilnius: Vaga, 1980. 110 p.
Po pietvakarių dangum: apsakymai. Vilnius: Vaga, 1981. 139 p.
Upių pradžioj: eilėraščiai / dail. D.Mažeikytė. Vilnius: Vaga, 1982. 78 p.
Lieptai: apsakymai ir apysaka. Vilnius: Vaga, 1985. 204 p.
Šuliniai: eilėraščiai / iliustr. I.Labutyte. Vil-nius: Vaga, 1986. 103 p.
Sugrįžimai: apsakos. Vilnius: Vaga, 1988. 350 p.
Lietuvninkų ir prūsų žemėj: eilėraščiai / iliustr. I.Labutyte. Vilnius: Vaga, 1991. 109 p.
Atmintie karti būk saldi: [kūrybos rinktinė]. Vilnius: Žara, 2007. 392 p.
Kartį žolė: [Garso įrašas]. Ryga: Melodija, 1984.
Lyrika [Garso įrašas] / muzika M.Urbaičio, skaito aktorė V.Kochanskytė. Maskva:Vilnius, Melodija:Vilniaus įrašų studija., 1984.
Lieptai [Garso įrašas]: apsakymai ir apysaka. Vilnius: Lietuvos aklųjų b-ka, 2005.
Lyrika [Skaitmenintas objektas] / muzika M.Urbaičio, skaito aktorė V.Kochanskytė. Vil-nius, Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2011.

KŪRYBA VAIKAMS

Po Žalgirio kautynių: Apsakymai vaikams/ Iliustr. E. Valiūtė. Vilnius: Lietuvos rašytojų są-jungos leidykla, 1993. 38 p. Iliustr.

MOKSLO DARBAI KNYGOS

Dabartinės estų prozos bruožai. Vilnius: LTSR aukšt ir spec vid mokslo m-ja. 1977. 82 p.
Levas Tolstojus ir Lietuva. Vilnius: Vaga. 1978. 288 p.
Literatūrinių ryšių pėdsakais: str rinkinys. Vilnius: Vaga. 1982. 248 p., iliustr.
Iš Kalevo šalies: Estų lit puslapiai. Kaunas: Šviesa. 1990. 150 p., iliustr.
Su savąja tauta : Pabaltijo ir rytinių slavų tautų literatūra : mokymo priemonė 11 kl. Kaunas : Šviesa, 1990. - 69 p.
Su savąja tauta : Pabaltijo ir Rytinių slavų tautų literatūra: mokomoji knyga. Kaunas: Šviesa. 1994. 70 p.; portr.
Лев Толстой и Литва, (1887–1940) : автореф дис на соиск учен степ канд филол наук. Вильнюс : ВГУ, 1971.15 p.
Литература восточных славян (русская) и прибалтийских финнов (эстонская) в Литве : автореф дис на соиск учен степ доктора филол наук. Вильнюс : [Вильнюсский университет], 1992 . 92 p.
Baltijos tautos: Kultūros istorijos metmenys: Mokymo knyga. Vilnius: Aidai, 1996. 281 p.; iliustr.

APIE B.BALTRUŠAITYTĘ-MASIONIENĘ

Daujotytė Viktorija. Eiti savo keliu: Birutė Baltrušaitytė-Masionienė: monografija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011. 202 p.

RINKINIUOSE IR PERIODIKOJE
(I.daug surinkta Zimareva Olga. Birutė Bal-trušaitytė-Masionienė // Tarp knygų. 1997. Nr. 7, p. 24-32.)

¹Jagminas Bronislovas. Penktokė jau eiliavo posmus // Tauragiškių balsas, 2004, rugpjūčio 3 d.

²Daujotytė Viktorija. Iš Tauragės krašto: žvelgiant į skalvų er-dve // Eiti savo keliu, Vilnius, Vilniaus universitetas, 2011, p.80

³Valuckienė Vilija. Birutė Baltrušaitytė-Masionienė prisime-nant // Tauragės kurjeris, 2012, balandžio 4 d.

⁴Ten pat.

⁵Zimareva Olga. Birutė Baltrušaitytė-Masionienė // Tarp knygų, 1997. Nr. 7, p.24-32.

⁶Daujotytė V. Autobiografijos. Biografijos pratšos // Eiti savo keliu, Vilnius, Vilniaus universitetas, 2011, p. 34.

„Ar mums tikrai trūksta mokytojų?“

Danguolė SABIENĖ, Rytų Lietuvos mokytojų sąjungos pirmininkė

Padiskutuoti šiuo klausimu į kasmetę konferenciją Vilniaus „Šaltinio“ pagrindinėje mokykloje susirinko Rytų Lietuvos mokytojų sąjungos atstovai ir svečiai. Gausiausias būrys mokytojų atvyko iš Kalvelių „Aušros“ gimnazijos, Kalesninkų pagrindinės mokyklos, Paluknio „Medeinos“ vidurinės mokyklos, Rudaminos lopšelio darželio, Vilniaus „Šaltinio“ pagrindinės mokyklos.

Nuolatiniai Rytų Lietuvos mokytojų sąjungos renginių dalyviai senjorai Bronislava Daunorienė, Aleksas Žekonis, Zigmas Trinkauskas, Tamara Paramonova, Silvija Karanauskienė, Stasė Civinskienė ir kiti, kurie savo laiku dirbo šiame krašte ir nemažai nuveikė jo labui.

Konferencijoje kaip visada dalyvavo svečių – buvęs Švietimo ir mokslo ministras, dabar Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanclerio pirmasis pavaduotojas Remigijus Motuzas, Švietimo ir mokslo ministerijos Regioninių mokyklų skyriaus vedėjas Jonas Vasiliauskas, tos pat ministerijos Švietimo kokybės ir regioninės politikos departamentu vyr. specialistė Ramutė Zungailienė.

Pastaruoju metu žiniasklaidoje vis daugiau pasirodo nerimo dėl to, kad pedagoginė bendruomenė sensta, jaunimas, baigęs pedagogines studijas, įsidarbina kitur arba yra Darbo biržos klientai. Pasigirsta ir tokių nuomonių, kad jaunieji mūsų kolegos į mokyklas ateina nepakankamai gerai paruošti, negeba dirbti klasės vadovais ar organizuoti papildomojo ugdymo užsiėmimų, nenoriai to darbo imasi. Kai kuriems trūksta dalyko dėstymo metodikos žinių. Mokytojų atlyginimai maži, nes ne visų dalykų yra pilnas krūvis, ypač mažose kaimo mokyklose. (Kur dingio etatinio mokytojo darbo apmokėjimo idėja?)

Matyt, tokia perspektyva ir nevilioja jaunimo stoti į pedagogines studijas. Sako, kad šiais mokslo metais Lietuvos edukologi-

niame universitete į pirmą kursą nepriimta nei vieno fiziko, nei vieno chemiko ir tik šeši matematikai. Liūdna. Nepadedą teigiamai spręsti dalyką ir susidariusi prasta visuomenės nuomonė apie mokytojo prestižą ir Pedagogines aukštąsias mokyklas.

Kalbėdamas apie mokytojų problemą, jų rengimą, galimybes įsidarbinti Remigijus Motuzas, be kita ko, supažindino konferencijos dalyvius ir su Vyriausybės darbais, užsiminė apie naująją Švietimo strategiją, papasakojo apie Švedijos švietimo sistemą ir kuo ji skiriasi nuo mūsų (Remigijus Motuzas yra dirbęs Lietuvos ambasadoriumi Švedijoje), paragino mokytojus atsakingai rinkti atstovus į Europos parlamentą, atsakė į mokytojų klausimus.

Ramutė Zungailienė išsamiai analizavo mokytojų kiekybinę ir kokybinę sudėtį tuose rajonuose, kuriuose neseniai lankėsi. Jos nuomone, mokytojų Rytų Lietuvos mokyklose netrūksta ir artimiausiu metu jų netrūks. Tačiau dar nemaža dalis mokytojų nėra kai kurių dalykų specialistai. O tai atsitinka dėl to, kad nedidelėse kaimo mokyklose tik lietuvių kalbos ir matematikos mokytojai turi savo dalyko pilną krūvį. Kiti mokytojai dėl krūvio stokos priversti dėstyti ne savo specialybės dalyką, arba ieškoti pagal specialybę darbo kitoje mokykloje.

Mokytojų kolektyvai vangiai atsijaunina, nes jaunimas į mokyklas nelabai skuba, nors ir turi pedagogo kvalifikaciją.

Diskusijoje kalbėję Salininkų gimnazijos direktorius Juzef Trypucki, Paluknio „Medeinos“ vidurinės mokyklos direktorius Vytautas Gustas, Rudaminos lopšelio darželio direktorė Valerija Arbočienė patvirtino, kad mokytojų ir pedagoginių darbuotojų jų vadovaujamose švietimo įstaigose pakanka. Kaita yra natūrali, nes jaunos mokytojos gimdo vaikus ir įsėina motinystės atostogų ilgesniam laikui. Jas

pavaduoti, t. y. laikinam darbui, sunku rasti gerą pedagogą.

Kolektyvo stabilumą, nedidelę kadru kaitą lemia nemažai įvairių faktorių: mokyklos geografinė padėtis, kolektyvo mikroklimatas, galimybė užsidirbti normalų atlyginimą ir kiti dalykai.

Visi kalbėjusieji atkreipė dėmesį į nepakankamą jaunų žmonių parengimą dirbti mokykloje ar darželyje. Tokį jauną žmogų, jei jis to nori, reikia mokyti dirbti jau mokykloje. Ir tai daro mokyklos vadovai arba jų paskirti vyresni kolegos. Juk mokykla nuolat keičiasi, vaikai mums kelia vis didesnius reikalavimus, ir mes turime juos tenkinti. Gyvename sparčiai modernėjančioje visuomenėje, todėl labai svarbu, kad aukštojoje mokykloje būtų mokoma to, ko reikia jaunam mokytojui. Bet ar moka šiandieninis kolegijos absolventas dirbti projektinį darbą? Ne visi... Ar geba jis būti geras klasės auklėtojas, būrelio vadovas? Ne visi... O šito jis turi išmokyti pedagoginėse studijose.

Mokyklų vadovams sunku dirbti su mokytoju, kuris turi kelias pamokas tavo mokykloje ir dar keliose kitose? Ar gali jis būti klasės auklėtojas, jei dirba šioje mokykloje viena, dvi dienas? Ar gali jis būti metodinio darbo mokykloje organizatorius, atlikti kitus jam pavedamus darbus? Uždrausti jam taip dirbti negali, nes negali jam pasiūlyti normalaus krūvio, kurio paprasčiausiai nėra.

Gal jau laikas atsakyti ir mokytojų atestacijos? Juk daugelyje Vakarų valstybių jos nėra.

Kiek optimiškesnes mintis išsakė ir problema iškėlė jaunas kolegą geografijos mokytojas iš Paluknio „Medeinos“ vidurinės mokyklos Robertas Šalna. Jis džiaugiasi esąs mokytojas, jam patinka juo dirbti, patinka vaikai, su kuriais jis dirba, patinka mokyklos mikroklimatas, bet jis taip pat dirba dar ir kitoje mokykloje, nes šioje nesusidaro pilnas

krūvis. Bet jis džiaugiasi, kad turi darbą, nes jo buvę kurso draugai yra arba bedarbiai, arba turi vos kelias pamokėles ir važinėja, pavyzdžiui, iš Jurbarko į Raseinius. Mokytojas siūlo, kad mokytojai, sulaukę pensinio amžiaus, užleistų savo vietą jaunimui, o ne dirbtų iki visiškos fizinės negalios; pedagogus rengiančios mokyklos ruošų kelių gretutinių specialybių mokytojus. Kodėl dėstomo dalyko kvalifikacija pripažįstama tik po penkiolikos metų? Pavyzdžiui, Vokietijoje, kurioje neseniai stažavosi, mokytojas dėsto keturis ar net penkis dalykus. Gal vertėtų perimti protingas patirtis?

Diskusijas apibendrinamas Švietimo ir mokslo ministerijos Regioninių mokyklų skyriaus vedėjas Jonas Vasiliauskas pasidžiaugė, kad situacija keičiasi į gerą. Jis sutiko, kad tos problemos, kurias išsąkė konferencijos dalyviai, yra ir turi būti sprendžiamos. Ir aukštosios mokyklos, ir ministerija turi išgirsti, ką sako pedagogai, tik bendromis pastangomis galima daug padaryti. Juk mokinių ir mokyklų skaičius šalyje mažėja. Mūsų tikslas yra išsaugoti kaimo mokyklas, todėl ir problemas turime spręsti lanksčiai, atsižvelgdami į situaciją. To jis mums visiems ir palinkėjo.

Konferencijos pabaigoje Vilniaus rajono Dūkštų pagrindinės mokyklos lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja metodininkė Liudgarda Čepienė ir Avižienių gimnazijos lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja metodininkė Regina Buzienė pakvietė visus į „Popietę su Kristijonu Donelaičiu“. Išmoningai, išradingai, kūrybingai paruošta literatūrinė muzikinė kompozicija visus nuteikė tinkamai paminėti mūsų žymaus klasiko Kristijono Donelaičio jubiliejų.

„Šaltinio“ pagrindinės mokyklos svečius sveikina visus metus veikianti mokinių darbų pano „Keturi metų laikai“ paroda, skirta Kristijonui Donelaičiui atminti.

Stasio Volungės 100-osioms metinėms

Vytautas PUPŠYS, Šilutė-Ukmergė

Antrajam pasauliniam karui riedant į Vakarų, vienas paskui kitą iškeliavo į amžinybę daug žadantys literatūros talentai, išugdyti jau Nepriklausomoje Lietuvoje. Nors jų netektys įvardintos kaip nelaimingi atsitikimai, tačiau vargu ar aviacijos ir artilerijos sprogmėnys, atėmę Stasiui Volungei ir Vytautui Mačerniui gyvybes, taip ir liko neišvairinti ir neištirti nusi kaltimai. Teisininkas ir poetas tarnybiniais reikalais vyko į Vilnių ir žuvo subombardavus keleivinį traukinį. Uždaryto Vilniaus universiteto studentas V. Mačernis vieninkiu vežimais keliavo į Šarnelę aplankyti tėvų. Šios žudynės Niunbergo nepasiekė, nes ten buvo teisiami tik nacistiniai nusikaltėliai. Juos teisė tarptautinis tribunolas, o tarp teisėjų pakankamai veikė ir sovietinių budelių. Jų nusikalstama patirtį perėmė ir išobulino hitlerininkai. Sakoma, kad nugalėtojai neteisiami, taip ir ši kartą buvo pasielgta su Sovietų Sąjunga. Maža to, buvę sovietų kariai, kentę vokiečių nelaisvę, po Pergalės saliuoto savųjų etapuoti ir gulago salyną drauge su kitais tariamais nusikaltėliais. Netrukus ten daugelis iš šalčio ir bado mirtį pasitiko Tėvynėje, jau beginkliai zekai. Prireikė dar viso pusšimčio metų, kad pats Kremlius nuvainikuotų asmenybės kultą, po jo buvusį voluntarizmą (su visais jo nukrypimais), galiausiai visuotinai pripažintą stagnaciją. Tam išrastas ir vienintelis vaistas – viešumas, kuriam laikui prapėš blogio imperijos agoniją ir užliūliavęs demokratiščių jėgų galinguosius. Pasaulis šlovino Gorbį ir laukė stebuklo – biznio į rytus. Tačiau iš viršūnių primesta diagnozė pasirodė bejėgė. Pradėjus kelti praeities bjaurastį ir nuskalbtimus viešumon, vėl suabejota, kas kaltas, jei nėra kaltininkų? O kas toliau? Prasidėjęs atginimas prikėlė nutildytas tautas. Vėl kova, kurioje neišvengta kraujo ir aukų. Blogis pats nepasiduoda, mulkintojų ir melo per akis. Be nekaltai pralieto kraujo, neapsieinama net dabar. Vadinasi, vėl nepasimokyta ir pamokos neišmoktos. Grįžtama prie suskilusios geldos, nes niekas nenori mirti, o aukotis taip pat. Deja, Vakarų demokratija labiau deklaruoja pažadai nei nuosekliai remia.

Naikintuvų bombų skeveldros ir vienišo

Stasys Obuchavičius-Volungė 1914–1943

tanko šūvis nutraukė dviejų dar net nespėjusių subręsti, talentingų jaunuolių gyvybes, ne beprasmiškas atsitiktinumas. Jų kūryba išliko to meto spaudoje, bendramokslui, draugų padarytuose nuorašuose, jų posmais karo metų jaunimas traukė dainas. Gražių prisiminimų paliko bendramoksliai ir gausus gerbėjų būrys. Gaila, kad prisiminimai neužrašyti ir niekur neskelbti. Pagaliau pačius to meto amžininkus pasiglemžė laikas. Net ketvirčiui amžiaus pralinkus dienos šviesa išvydo Vytauto Mačernio lyrikos rinktinę „Žmogus apnuoginta širdimi“, jau spėjusi tapti bibliografijos retenybe. Kur kas sunkesnis likimas ištiko Stasio Volungės kūrybą. Jo ideologija ir visuomeninė veikla neaititiko sovietinių postulatų. Jaunimas, ypač akademinis, ji puikiai pažinojo kaip Lietuvos skautų brolijos vyriausiojo skyriaus štabo

Eugenija Mikalauskaitė-Volungienė ir Stasys Volungė Palangoje per medaus mėnesį 1940. 08. 18

vedėją. 1938–1939 metais išrinktas skautų studentų korporacijos Vytis vadovu. Tai buvo didžios ateities žmogus, visų pirma, kaip gabus teisininkas su dideliu literatūriniu talentu. Tiesa, dėl kuklumo nesireklamavo, tačiau jo sielos išgyvenimai, kuriuos jis išliejo į poezijos posmus bei noveles, taip ir liko daugiausia rankraščiuose ar to meto jaunimo spaudoje. Stasio Volungės asmenybė visuomeniniame darbe taip pat vertingas deimantukas. Abiem išvaduotojams nepalikęs nei posmo, visą kūrybą skyrė Lietuvai, jos gamtai ir žmonėms. Poezijos perlų nusipelnė jo bičiulė bei gyvenimo draugė Genutė. Pirmoji Staselio eilių kritikė ir vertintoja, po tragiškos vyro žūtis tapusi jo kūrinių saugotoja ir vertintoja. Surinkusi brandžiausią kūrybos dalį, sudarė lyrikos rinktinę, kurią pati meniškai apipavidalinusi vieno egzemplioriaus tiražu pateikė artimiausiam skaitytojų ratui.

1941 metų birželio 14–15 dienų trėmimo vaizdų sukrėstas poetas Volungė vienu prisėdimu parašė vienintelę herojinę dramą. Ji iškelia svarbius liudininkus į tų dienų pragarą, ilgus metus atkakliai slėptą nusikaltimą. Liūdna mokytojo šeimos istorija, drama – di-

dingas paminklas anų dienų patriotų žygiui įamžinti.

Stasys Volungė gimė 1914 metais, Pirmojo pasaulinio karo išvakarėse, Rygoje. Gegužės 8 dieną paminėsime jo šimtąjį gimtadienį. Deja, likimas jam atseikėjo sulaukti vos nepilnas tris dešimtis pavasarių. Iš pat mažens pateko į kieto vargo mokyklą – būdamas ketverių metų tapo visiškai našlaitis. Jį priglaudė dėdės Jančio, mamos brolio, mokytojo, auginusio sūnų Rimutį ir dukrą Danguolę, šeima. Kiek paaugęs, našlaitis ėmė pats, savo rankomis irtis per gyvenimą. Raseinių gimnaziją baigė 1934 metais aukso medaliu. Dar gimnazijoje bandė kurti eilėraščius ir visą laisvalaikį atidėvė skautybei ir jos puoselėjimui tarp gimnazistų. Įstojęs į Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakultetą tapo studentų skautų lyderiu. O baigęs studijas vien penketais, neapsiribojęs teisininko diplomu, tapo A. Smetonos karininkų mokyklos kariūnu; ją baigus suteikiamas leitenanto laipsnis. Prie didelės visuomeninės naštos prisidėjo savanorio ir aktyvaus tėvynės gynėjo pareigos.

Subrendus nuoširdžiai draugystei su

Nukelta į 12 p.

Lietuvos istorija

Prezidento Antano Smetonos (1874.08.10-1944.01.09) pasitraukimas iš Tėvynės, veikla JAV ir žūtis

Dr. Juozas SKIRIUS, LEU Istorijos fakulteto profesorius

Du kartus Lietuvos prezidentu tapusio Antano Smetonos biografijos gausiuose tyrinėjimuose yra likusių dar nemažai neišaiškintų klausimų ir net gyvenimo tarpsnių. Vienas iš jų – tai A.Smetonos gyvenimas ir veikla JAV 1941-1944 metais. Tiesa, jo biografai šio tarpsnio neapeina, bet, deja, tik epizodiškai ir gana lakoniškai šį laikotarpį aprašo. Tuo tarpu tai pakankamai sudėtingas, gausus svarbių įvykių ir reikšmingų klausimų, kuriuose vienaip ar kitaip dalyvavo ar buvo susijęs A.Smetona, sprendimo laikotarpis. Viena iš svarbesnių problemų – tai A.Smetonos, kaip Lietuvos prezidento, atvykimas į JAV ir sutikimas išeivijos tarpe, srovių požiūris bei laikysena jo ir tarpusavio atžvilgiu. Ne paslaptis, kad išeivijos tarpusavio santykiai net ir Lietuvai tragišku 1940-1944 metų ir vėlesniu laikotarpiu buvo pakankamai trapūs. Pirmas plačiau aprašęs A.Smetonos apsisprendimą vykti į JAV ir epizodiškai aptaręs santykius su JAV lietuviais tautininkais, jo susitikimus su atskirų lietuvių kolonijų išeiviją buvo A.Smetonai artimas žmogus, asmeninis sekretorius Aleksandras Merkelis¹. Jau jis atkreipė dėmesį į ne vienodą išeivių reakciją. Be to, autorius savo knygoje ištisai perspausdino gana ilgą A.Smetonos 1940 m. lapkričio 12 d. laišką iš Portugalijos Lietuvos generaliniam konsului Niujorke Jonui Budriui, kuriam išdėstė savo apsisprendimo motyvus ir savo buvimo JAV viziją². Istorikas Alfonsas Eidintas, pasiremdamas A.Merkelio publikuota medžiaga ir JAV lietuvių tautinės krypties veikėjų Kazio Karpiaus ir Vytauto Širvydo susirašinėjimų, šiek tiek palietė išeivijos srovių požiūrius. Anot autoriaus, „Smetonos dalyvavimas išeivijos organizacijų, išskyrus tautininkų, veikloje trukdė joms, menkino jų veiklos efektyvumą. (...) srovės iš esmės buvo priešingos Smetonai“³. Istorikas Liudas Truska monografijoje, skirtoje nušviesti A.Smetonos vietą naujausiųjų laikų Lietuvos istorijoje taip pat mėgina išryškinti prezidento atvykimo į JAV priežastis, pastebėti lietuvių išeivijos demokratinių srovių vėso ko ir net priešiško požiūrio priežastis: tai kad A.Smetona savo kalbose pabrėždavo save Lietuvos prezidentu ir išeiviai įtarė jį norinti po karo Lietuvoje atkurti diktatorišką savo valdžią⁴. Būtina pažymėti, kad detalesnė informacija apie A.Smetonos atvykimą į JAV ir pirmuosius jo gyvenimo mėnesius jau yra paskelbta keliuose straipsniuose⁵.

Rimtas žingsnis gilesnėms studijoms, tai Vytauto Didžiojo universiteto *Išeivijos studijų centro* parengta ir publikuota solidi A.Smetonos korespondencija, apimanti jo tremties laikotarpį 1940-1944 metais⁶. Būtina pažymėti, kad šis susirašinėjimas su Lietuvos diplomatais ir JAV lietuvių veikėjais padės tyrinėtojiui detaliau atskleisti A.Smetonos veiklos motyvus, požiūrį į vienus ar kitus įvykius, o taip pat fiksuoti naujus, dar neaptartus faktus. Tiesa, daug laiškų nepateko į leidinį. Atėityje jį bus galima papildyti, nes dalis trūkstantų laiškų ir atsakymų į juos saugomi *Lietuvos centrinio valstybės archyvo* (toliau LCVA) Lietuvos atstovybių Vašingtone, Niujorke ir Čikagoje fonduose, Lozoraicių ir kitų Lietuvos veikėjų asmeniniuose archyvuose. Minėto leidinio įvadiniam straipsnyje L.Truska, pasiremdamas publikuojama korespondencija, aptaria A.Smetonos paskutinį gyvenimo laikotarpį po išvykimo iš Lietuvos, daugiau dėmesį akcentuodamas į galimybę sudaryti Lietuvos vyriausybę egzilyje. Istorikas teigia, kad jis JAV lietuvių buvo sutiktas kaip prezidentas, jo priėmimo komitetą sudarė vieni tautininkai, o JAV lietuviai socialistai buvo linke Smetoną priimti tik kaip privatų asmenį ir nenorėjo, kad jis dalyvautų politinėje veikloje⁷. Tačiau naujų dokumentų analizė rodo, kad išeivijos skirtingų srovių viduje požiūris į A.Smetonos atvykimą, jo sutikimą ir veiklą JAV buvo gana įvairus ir net tarpusavyje priešiškas. Tai apsprendė ne tik srovių ideologinės nuostatos, bet ir įvairių JAV lietuvių veikėjų asmeninės pozicijos; ne paskutinėje vietoje buvo išeivijos požiūris į politinę situaciją Lietuvoje ir A.Smetonos santykį su ja.

Vilniaus lietuvių komitetas kaizerinės Vokietijos okupacijos metais. Iš kairės (sėdi): kan. J. KUKTA, E. VILEIŠIENĖ, dr. A. VILEIŠIS, dr. J. BASANAČIUS, A. SMETONA, adv. J. KYMANTAS, D. MALINAUSKAS, kun. J. STANKEVIČIUS

1940 m. birželio 15 d. pavakare prezidentas A. Smetona su šeima palikęs Kauną atvyko į Vokietiją, kur praleido tris mėnesius. Rugsėjo 18 d. A.Smetona, gavęs JAV vizą, išvyko į Šveicariją, kur sostinėje Berne išgyveno iki 1941 m. pradžios. Po to, 1941 m. sausio 11 d. persikėlė į Portugalijos sostinę Lisaboną⁸, kur praleido kelias savaites. Turėjo keletą susitikimų su Lenkijos atstovais. Vasario 1 d. laivu *Serpa Pinto* išplaukė iš Lisabonos ir vasario 14 d. Smetonos pasiekė Rio de Žaneirą, kur buvo sutiktas vietos valdžios pareigūnų bei vietos lietuvių, lankėsi pas Brazilijos prezidentą. Lietuvos pasiuntinys Pietų Amerikoje dr. Kazys Graužinis pranešė Lietuvos pasiuntiniui Vašingtone Povilui Žadeikiui, kad prezidentas A.Smetona su žmona laivu *Argentina* vasario 26 d. išplaukė iš Rio de Žaneiro ir kovo 9 ar 10 d. atvyks į Niujorką. Apie tai kovo 4 d. P.Žadeikis informavo JAV valstybės sekretorių⁹.

L.Truska nurodo keletą priežasčių kodėl A.Smetona apsisprendė vykti į JAV: 1) ten gyveno daug lietuvių ir todėl buvo įmanoma darbuotis Lietuvoje labui; 2) tvirtas A.Smetonos ištikinimas, jog karą laimėsiančios Vakarų šalys, todėl jų, o ypač JAV, žodis daugiausia lems atkuriant Lietuvos nepriklausomybę; 3) asmeninio pobūdžio priežastis – JAV ėjo daug lietuviškų laikraščių, A.Smetona tikėjosi surašius pragyvenimo šaltinį. Be to, 4) jo artimieji, sūnaus ir dukros šeimos bei žmona, skatino vykti į JAV¹⁰. Tuo tarpu A.Eidintas teigia, jog prezidentas tikėjosi JAV lietuvių tautininkų finansinės ir moralinės paramos; pelnytis pragyvenimui iš paskaitų lietuvių kolonijose ir vėliau išgauti Lietuvos aukšą padėtą JAV bankuose, kurį panaudotų politinėms akcijoms. Istoriko nuomone, A. Smetonos ryžtą vykti į JAV, be jokios abejonės, stiprino ir pati JAV administracija bei jos palanki politika Baltijos šalių valstybinio statuso klausimu¹¹. JAV istorikas Alfredas Erikas Senn'as pažymi, jog A.Smetona norėjo likti Europoje, bet negalėjo rasti, kur gyventi, o iš tikrųjų neturėjo pajamų. Vokietija atsakė suteikti jam prieglobstį, Šveicarijos vyriausybė irgi nedavė leidimo nuolat gyventi¹².

Idomu pastebėti, jog A.Smetona matė save kaip išeivijos vienytoją. Jis minėtame 1940 m. lapkričio 12 d. laiške generaliniam konsului J.Budriui rašė: „galėčiau pavažinėti su pranešimais po lietuvių kolonijas ir ten savo žiniomis šviesti Lietuvos padėti, rodyti jiems Lietuvos perspektyvas. Žodžiu sakant, tektų nuteikti mūsų tautos gaivinimo linkme visas sroves ant bendro pagrindo“¹³. Reikia manyti, kad Lietuvos tragedija, prezidento supratimu, leis daliai išeivijos nebeprisiminti A.Smetonos nedemokratiško valdymo ir telks apie jį išeiviją Lietuvos vadavimui.

Tuo tarpu JAV valdžia, nepageidaujama A.Smetonos politinės veiklos, 1940 m. rugsėjo 14 d. duodama vizą, išreikalavo jo raštiško pasižadėjimo nelaikyti savęs oficialiu asmeniu ir į JAV vykti tik privataus žmogaus statusu. Su tuo sutikdamas prezidentas, stipriai apribojo savo būsimą veiklą Amerikoje.

1940 m. rugsėjo mėn. pabaigoje paskli-

dusi žinia išeivijos tarpe apie prezidento galima atvykimą į JAV sujūdino vietinius lietuvius. Dešinesnės pakraipos platesnieji išeivijos sluoksniai iš esmės laukė susitikimo su Lietuvos prezidentu. Lietuvos pasiuntinys Vašingtone P.Žadeikis, konsulai J.Budrys ir P.Daužvardis nuosekliai laikėsi pozicijos, jog A.Smetona ir toliau yra Lietuvos prezidentas, bet į JAV atvyksta kaip privatus asmuo. Išeivijos tautininkai pripažino prezidentą, pritarė A.Smetonos atvykimui, jo laukė ir ruošėsi sutikimui. Tuo tarpu išeivijos socialistų lyderiai nepritarė ir nepripažino jo, kaip Lietuvos prezidento, o komunistinės pakraipos išeivijos atstovai griebėsi aštrios kritikos. Gausiausia išeivijos srovė katalikai laikėsi laviravimo politikos. Pirmiausia išryškėjo nuomonių skirtumas ir katalikų elito tarpe. Antra, tuo metu kūrėsi bendras išeivijos pagrindinių politinių jėgų (katalikų, tautininkų-sandariečių ir socialistų) organas – *Lietuvai gelbėti taryba*, kurioje dominavo katalikai, ir jie siekė išlaikyti jos stabilumą. Taigi, katalikų vadovai, pripažindami A.Smetoną Lietuvos prezidentu, bet primindami jo politines nuodėmes, pasisakė prieš jo galimą dalyvavimą išeivijos politinėje veikloje. Srovių skirtingi požiūriai į A.Smetoną dėjo visos patriotinės išeivijos būsimu politinio suskilimo pagrindus.

Niujorko lietuviai tautininkai (vadovai dr.B.Vencius, K.Jurgėla ir kt.) pirmieji parodė iniciatyvą, rengdamiesi sutikti A.Smetoną. Jie, Lietuvos diplomatų patarti, kreipėsi į visas išeivijos politines sroves, kviesdami prisidėti. 1941 m. sausio 22 d. Lietuvos prezidentui priimti komitetas Niujorke įkurtas anksčiau tautininkų sušauktos komisijos pagrindu. Tačiau jo įkūrimo iniciatyva jau išėjo iš Lietuvos generalinio konsulo J.Budrio, kuris kreipėsi kviesdamas visus JAV lietuvius. Tokio komiteto sušaukimo pageidavo katalikų veikėjai L.Šimutis (*Draugo* redaktorius ir LGT pirmininkas) ir J.Laučka (*Amerikos* redaktorius). Komitetą iš esmės sudarė tautininkai, tik keli sandariečiai ir katalikas J.Laučka. ALRKF vadovybė, apsidrausdama, nusprendė A.Smetonos sutikti deleguoti ne Centro atstovą, bet Federacijos Niujorko srities atstovą J.Laučką. A.Smetonos stikime 1941 m. kovo 10 d. Niujorke ir priėmimo kovo 13 d. vakarienes metu dalyvavo visu pagrindinių, išskyrus socialistai ir komunistai, išeivijos politinių srovių atstovai. Prezidentas pasakytose kalboje savo ir šeimos išvykimą iš Lietuvos įvertino kaip pasipriešinimo Maskvai faktą, ragino išeiviją vienyti kovai už Lietuvą, žadėjo nesikišti į išeivių politinę veiklą.

Platesnieji išeivijos sluoksniai, skirtingai nuo jų lyderių, palankiau buvo nusiteikę prezidento atžvilgiu. Svečio atvykimas sudomino JAV angliškąją žiniasklaidą, kuri daug rašė apie jo vizitus Niujorke, Vašingtone, Pitsburge, Klyvlende, Čikagoje ir kitur, tuo pačiu plačiai paskleidė informaciją apie Lietuvą. Deja, A.Smetonos atvykimas iš tiesu pagilino prieštaravimus tarp skirtingų lietuvių išeivijos srovių. JAV lietuvių tautininkus labai skaudino išeivijos socialistų ignoravimas Lietuvos prezidento ir katalikų srovės laviravimas. JAV lietuvių katalikų vadovai, siekdami išsaugoti srovių politinį

bendradarbiavimą *Lietuvos gelbėjimo taryboje* (vėliau – *Amerikos lietuvių taryba*), leido katalikų veikėjams asmeniškai, bet ne organizacijos vardu, dalyvauti A.Smetonos sutikimuose ir rengiamuose banketuose. Tačiau tai neišsaugojo išeivijos vienybės – tautinė srovė atskilo nuo bendro veikimo, pasitraukė iš *Lietuvai gelbėti tarybos* ir sukūrė savo atskirą organizaciją – *Lietuvai vaduoti sąjungą*.

Balandžio 1 ir 18 dienomis A.Smetonos neoficialūs susitikimai su JAV valstybės sekretoriumi ir JAV prezidentu Franklinu D.Ruzveltu Vašingtone pakėlė A.Smetonos prestižą lietuvių išeivijos tarpe, dar kartą plačiai šį įvykį išgarsino amerikiečių spauda. Tačiau JAV valdžia nuosekliai laikėsi pozicijos, kad Lietuvos prezidentas į JAV atvyko neoficialiai, kaip svečias be teisės dalyvauti tarpvalstybinėje politikoje. Jo veiklą apibrėžė kaip propagandisto, aiškinant lietuvių išeivijai ir JAV visuomenei apie sunkius karo padarinius mažoms Europos tautoms. Lietuvos diplomatinė tarnyba JAV, ypač pasiuntinys P.Žadeikis, stengėsi A.Smetoną nukreipti ta linkme – nušviečiant Lietuvos valstybingumo praradimo padarinius ir siekius atgauti nepriklausomybę. Atidžiai sekė, kad prezidentas neišiveltų į JAV lietuvių politinių srovių sudėtingus santykius. Bet vėliau pasiuntinys P.Žadeikis labiau linko nepalaikyti jo pastangų, JAV lietuvių tautininkų vardu, su kalbomis važinėti po lietuvių kolonijas, renkant aukas Lietuvos laisvinimo reikalams. Rekomenduodavo sėdėti namuose, niekur nevažiuoti, nes kitaip tai gali „pakenkti reikalui“, t.y. pirmiausia ardyti JAV lietuvių sunkiai sukurta vienybę. Tuo labiau, kad ir pats A.Smetona žadėjo nesikišti į išeivijos vidaus gyvenimą.

A.Smetona ir jo artimieji į JAV atvyko be didesnių išteklių. Išeivijos veikėjai, ypač tautinės pakraipos, stengėsi nors šiek tiek jam pradžioje padėti – samdė viešbučius, kvietė pas save trumpam apsisotiti, kviesdavo pietums ar vakarienei, siūlydavo savo transporto paslaugas. JAV lietuvių verslininkas J.Bachunas-Bačiūnas net Smetonas ilgesnį laiką buvo apgyvendinęs savo viešbučių komplekse Tabor Farmoje. Pasiuntiniui P.Žadeikiui pavyko iš „atšaldytų“ Lietuvos pinigų JAV bankuose gauti ir A.Smetonai kiekvieną mėnesį pašalpą 800 dolerių sumoje, kuri garantavo stabilėnį pragyvenimą ne tik jam, bet ir jo artimiesiems.

Atvyksiam į JAV A.Smetonai buvo aišku, kad jis čia negali veikti, kaip Lietuvos prezidentas, o visoks kitas jo veikimas priklausė: a) nuo aplinkybių, kurių iš anksto nebuvo galima numatyti ir b) nuo A.Smetonos statuso, kurį buvo galima įvairiai interpretuoti ir pagal tą interpretaciją nustatinėti jo veikimo ribas.

Atvykęs į JAV A.Smetona atnaujino senąsias pažintis, užmezgė naujų, daug kur buvo kviečiamas kalbėti (tai liudija spaudos iškarpos, saugomos Lietuvos atstovybių JAV archyvuose). Tautininkų vadovai stengėsi, kad A.Smetona taptų visos išeivijos vadovu ir simbolizuotų tam tikrą vadovybę, kurios klausytų visos ideologinės grupės. Bet tai liko tik svajonėmis. Nors jo politinė įtaka, kaip nurodo A.Merkelis, ir nebuvo jau tokia didelė, kaip jo populiarumas ir veiklumas, tačiau savo priešams, kurių jis turėjo, kėlė nerimo ir baimės [dėl Lietuvos laisvinimo šviesių vilčių teikiančios savo veiklos]. Mat ne paslaptis, kad JAV lietuvių ideologinės srovės konkuravo ir dėl įtakos lietuvių išeivių visuomenei. Todėl katalikų ir socialistų vadovai bijojo prarasti dalį savo rėmėjų, kuriuos gali nuo jų atitraukti A.Smetona. To rezultate daugumoje lietuvių ir kai kurioje amerikiečių (ypač komunistinėje) spaudoje įvairiais sumetimais buvo nuolat skleidžiama įvairi nepalanki informacija prieš jį. Pavyzdžiui iš tuo metu ėjusiu 28 lietuviškų leidinių tik keturi JAV lietuvių tautininkų leidiniai (*Dirva*, *Vienybė*, *Margutis* ir *Amerikos lietuvis*) gynė A.Smetoną. Išskirtinis jo statusas Amerikoje bei prasidėjęs karas tarp Vokietijos ir TSRS, sudarė sąlygas jį, kaip tariamai provokišką pažiūrą, skusti JAV valdžios institucijoms (FTB). FTB net bandė A.Smetoną įtraukti į taip vadinamą *an agent of a foreign*

Pakeliui į Mykolo Kleopo Oginskio 250-ąsias gimimo metines

Atkelta iš 1 p.

Vytas RUTKAUSKAS, Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejaus direktorius

nuostatas. Buvo aptarti Jungtinės organizacinės tarybos sudarymo principai, pritarta konkrečių darbo grupių (*archyvinių tyrimų ir mokslinių konferencijų; teminių parodų; rašytinio palikimo leidybos; muzikinio paveldo sklaidos; M. K. Oginskio atminimo įamžinimo; Oginskių kultūros kelio ir kt.*) sudarymui. Šioje diskusijoje, beje, aktyviai dalyvavo ir projekto partnerių iš Baltarusijos pusės atstovai. Jų kvietimu gruodžio 12 dieną teko dalyvauti baltarusių operos „Mykolas Kleopas Oginskis“ premjeroje Maladečino kultūros rūmuose. Grandiozinis pastatymas! Puikūs solistai, choras, šokėjai. Veržliam, jaunatviškam Maladečino M. K. Oginskio muzikos kolegijos simfoniniam orkestrui dirigavo nenuilstantis M. K. Oginskio atminimo puoselėtojas, kolegijos direktorius, Baltarusijos nusipelnęs artistas Grigorijus Soroko. Premjerą savo apsilankymu pagerbė ir Lietuvos Respublikos Ambasados Baltarusijoje delegacija vadovaujama ambasadoriaus Evaldo Ignatavičiaus. Jo Ekselencija prieš tai, beje, ėjo Lietuvos Užsienio reikalų vice ministro pareigas ir daug nuveikė M. K. Oginskio jubiliejinės sukakties tarptautinio aktualizavimo labui.

Vėlesnių susitikimų ir pokalbių metu buvo susitarta dėl pagrindinių jubiliejinės programos akcentų išdėstymo 2015 m. rudens renginiuose. Įžanginis akordas turėtų nuskambėti rugpjūčio 30 dieną Plungėje atidarant X tarptautinį Mykolo Oginskio festivalį. Rugsėjo 18 dieną dėmesys nukryptų į Vilnių. Čia, LDK Valdovų rūmuose, įvyks iškilmingas sukakties paminėjimas, konferencija, teatralizuotas koncertas. Tikimasi, kad šiame renginyje dalyvaus ir mūsų bičiulio iš Didžiosios Britanijos kompozitoriaus Ivo Zalusčio suburtas M. K. Oginskio provaikaičių instrumentinis ansamblis. Unikalu – M. K. Oginskio palikuonys ruošiasi priminti daugiau nei du šimtmečius puoselėtą savo giminės muzikinių tradicijų gyvybingumą! Neaplenks jubiliejiniai renginiai ir kitų su Oginskių paveldu susijusių vietovių. Pavyzdžiui, Kaune, Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje planuojama atidaryti Oginskių dailės kolekcijų parodą. Baigiamieji programos renginiai Lietuvoje 2015 metais rugsėjo 26-27 dienomis vyks Rietave. Jūs turėtumėte vainikuoti paminklo Oginskių giminei atidengimo ir šventinimo iškilmes.

Paminėtinas ir šiuometinis kovo 14 dieną Vilniuje įvykęs projekto partnerių susitikimas – apskrito stalo diskusija „Oginskių kultūros kelias 2014.1“. Jeigu lapkričio mėn. įvykusių diskusijų metu pagrindinį dėmesį skyrėme projekto partnerių iš Lietuvos pusės programinių nuostatų formavimui, tai ši kartą turėjome galimybę išklausti kolegų iš Baltarusijos pusės mintis ir konkrečius pasiūlymus. Juose vyravo M. K. Oginskio vardo reprezentavimo Paryžiuje, Hagoje, Londone, kituose Europos

miestuose motyvas. Dėmesį patraukė buvusio Baltarusijos Respublikos Užsienio reikalų ministro, ilgamečio ambasadoriaus Japonijoje Piotro Kravčenkos pasiūlyti programos „Minimum“ akcentai. Vienas iš jų – M. K. Oginskio atminimo pagerbimas Florencijoje. 2015 m. rugsėjo mėn. prie M. K. Oginskio memorialinio paminklo Santa Croce panteone trijų valstybių – Lietuvos, Baltarusijos ir Lenkijos ambasadoriai Italijoje, skambant polonezui „Atsisveikinimas su Tėvyne“, turėtų padėti jubiliejinės sukakties pagerbimo puokštes. Pratesdami šią mintį Maladečino M. K. Oginskio muzikos kolegijos direktorius Grigorijus Soroko, fondo „M. K. Oginskio paveldas“ vice pirmininkas Vladimiras Sivucho samprotavo, kad analogiškas scenarijus prasmingai gali būti pritaikytas ir mūsų šalyse: bendru gėlių padėjimu prie paminklų M. K. Oginskio gimtinėje Guzove, paskutinėje Oginskių giminės rezidencijoje Rietave ir M.K. Oginskio muzikos kolegijos kiemelyje Maladečine galėtų būti ne tikta išreikšta solidarai Lenkijos, Lietuvos ir Baltarusijos valstybių vadovų pagarba šios neeilinės asmenybės atminimui, bet ir patvirtinta, kad mūsų šalys bendradarbiavimo perspektyvą grindžia bendro istorinio paveldo pamatais. Diskusijų metu buvo aptartos ir kitos problemos: tolesnių archyvinių tyrimų, mokslinių konferencijų, bendros informacinės leidybos organizavimas. Lietuvos partneriams apart šių eilučių autoriaus susitikime atstovavo UNESCO Lietuvos Nacionalinės komisijos pirmininkas prof. Romas Pakalnis, Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus direktorius Osvaldas Daugelis, Kultūros paveldo departamentu skyriaus vedėjas Alfredas Jomantas, Rietavo kraštiečių klubo prezidentas prof. Leonas Ašmantas, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarų klubo kancleris Stasys Kašauskas, Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo projekto kuratorė Dalia Užpalienė ir kiti bendraminčiai. Diskusijos *de Meridien Vilnius* viešbutyje baigėsi Baltarusijos verslininkų sukurtų vardinių suvenyrų, skirtų jubiliejinei suakadčiai pristatymu. Po to sekusio trumpo koncerto metu nuskambėjo baigiamoji operos „M. K. Oginskis“ arija „Kur tu, Tėvyne, mano? Su kuo tu, Tėvyne, mano?“ , kurią atliko tarptautinių konkursų laureatas Andrejus Savčenko. Buvo pademonstruotas M. K. Oginskio atminimui skirtas baltarusių videofilmas „Žaizda širdyje“.

Negalima nepasidžiaugti ir M. K. Oginskio rūmų Zalesėje (Baltarusija) bei istorinių J. Tiškevičiaus rūmų Užutrakyje (Trakų istorinis nacionalinis parkas) bendro investicinio projekto sėkme. Juolab, kad Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejui prieš trejetą metų teko garbė būti šios vaisingos partnerystės iniciatoriais. Šių metų vasario-kovo mėnesiais minėtą projektą Zalesėje ir Užutrakyje vainikavo baigiamieji

Apskrito stalo diskusijų dalyviai priima M.K. Oginskio 250-ųjų gimimo metinių programines nuostatas 2014-2015 m. laikotarpiui

renginiai: dvarų sodybų restauravimo darbų apžvalgos konferencijos, bendri profesionalių atlikėjų koncertai. Tiek Zalesė, tiek Užutrakis iš projektinių lėšų įsigijo aukštos klasės koncertinius fortepijonus, puikiai pagamintus interjero baldus. **Taigi, sėkmingai formuojasi ryškūs istorinių dvarų kultūros reprezentavimo ir sklaidos židiniai, tvirtėja ir plečiasi jų tarpregioninis ir tarptautinis bendradarbiavimas, be kurio neįsivaizduojama Oginskių kultūros kelio vystymosi perspektyva.**

Kalbant apie artimiausius renginius, skaitytojų dėmesį norėtusi atkreipti ir į balandžio 17 dieną LDK Valdovų rūmuose planuojamas surengti doc. dr. Ramunės Šnigelskytės-Stukienės knygos „Mykolas Kleopas Oginskis: politikas, diplomatas, ministras ir jo pasų diplomatinių pasų kolekcija“ sutiktuves. Puikus, ilgai lauktas veikalas primins M. K. Oginskio veiklą Abiejų Tautų Respublikos Seime dramatišku 1786-1793 m. laikotarpiu. Susipažinsime su jo diplomatinės misijos Hagoje, Londone tikslais, tarptautinių derybų rezultatais. Suprasime, ko kiomis sąlygomis jam teko vykdyti paskutinio LDK finansų ministro pareigas. Šio renginio metu bus prisimintos ir Tado Kosciuškos sukilimo 220-osios metinės, tuo pačiu ir garsioji M. K. Oginskio – vieno iš sukilimo vadų – priesaika „Tėvynės labui inešu savąją dalį: tur tą darbą ir gyvenimą“. Kiek vėliau šios monografijos pristatymai bus surengti Rietave, Plungėje, kituose miestuose.

Prie artimiausių M. K. Oginskio muzikinio palikimo sklaidos renginių reikėtų priskirti gegužės 18 dieną Rietavo kultūros centro koncertų salėje įvyksiantį Maladečino M. K. Oginskio muzikos kolegijos simfoninio orkestro koncertą.

Orkestrui ir vėl diriguos maestro Grigorijus Soroko. Orkestras į Rietavą užsuks po koncertinio turnė Estijoje.

Šį pavasarį pagrindinis projekto partnerių dėmesys nukreiptas į Lietuvos Respublikos Seimą. Čia, kaip žinia, balandžio mėn. turėtų būti svarstomas Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto nario prof. Vytauto Juozapaičio paruoštas nutarimo „Dėl 2015 m. paskelbimo Mykolo Kleopo Oginskio metais ir M. K. Oginskio 250-ųjų metų minėjimo 2014-2015 m. programos sudarymo“ projektas. Kovo 27 d. pasiekė džiugi žinia, kad šis dokumentas pateikimo ir pirminio svarstymo metu susilaukė akivaizdaus Seimo narių palaikymo. Belieka tikėtis pozityvių vertinimų ir komitetų posėdžiuose bei planiniame Seimo posėdyje balandžio 24 dieną. Priėmus šį nutarimą, atsiras prielaidos įvairiapusiškai išdiskutuotos programos sudarymui ir įgyvendinimui. Skubantiems smalsauti, o kokią naudą ši programa duos Rietavui, Plungei, Gargždams, Kaišiadorims, Veisiejams, Merkinėi, kitoms su Oginskių istorija susijusioms vietovėms , atsakyčiau taip: viskas iš esmės priklausys nuo mūsų pačių, nuo vietos kultūros, turizmo, verslo puoselėtojų įžvalgumo, geranoriško susitelkimo, nuo savivaldybių vadovų paramos ir dėmesingumo bendrų tikslų įgyvendinimui. Svarbu suprasti, kad vargu, ar kada turėsime geresnę progą Lietuvos ir Europos 2015 metų kultūros reiškinį panoramoje įrašyti savo miestų ir miestelių vardus, išryškinant Oginskių kultūros kelio viziją. Šis kelias, be visa kita, turėtų atverti naujas tarpregioninio bendradarbiavimo, tuo pačiu ir pažintinio, kultūrinio turizmo vystymosi perspektyvas.

Prezidento Antano Smetonos (1874.08.10-1944.01.09) pasitraukimas iš Tėvynės, veikla JAV ir žūtis

Dr. Juozas SKIRIUS, LEU Istorijos fakulteto profesorius

Atkelta iš 6 p.

(užsienio šalių agentas) sąrašą. Tai lietė ne tik jo asmenį, bet ir Lietuvos laisvinimą ir tuos JAV lietuvių, kurie buvo atvirai antisovietišškai nusiteikę. Neužmirškime, kad JAV ir TSRS karė buvo sąjungininkės. FTB darbuotojai reikalavo iš A.Smetonos pateikti visas savo kalbas pasakytas Amerikoje, išverstas į anglų kalbą. Tokia padėtis riboja jo visuomeniškumą, atėmė nemažai laiko. Reikia pasakyti, jog savotiškai jį, jo apribotą veiklą kompensavo aktyvus sūnaus Juliaus, kuris bandė realizuoti tėvo nuostatas, veikimas JAV lietuvių tautininkų tarpe.

Katalikams ir socialistams ignoruojant A.Smetoną vertė jį glaudesnius santykius palaikyti su tautinės srovės organizacijoms. Anot tautininkų savaitraščio *Dirva* redaktoriaus Kazio Karpiaus, „jis su mumis kooperuoja, dalyvauja Lietuvos vadavimo sąjungos susirinkimuose ir davė patarimų tą organizaciją paversti tokia, kaip jos tikslai reikalauja“.

Nemažai laiko A.Smetona praleido rašydamas laiškus Lietuvos diplomatams, organizacijų vadovams, JAV valdžios atstovams ir šiaip įvairiems veikėjams Lietuvos laisvinimo klausimais, asmeniniais reikal-

ais. Žinomi keli šimtai jo laiškų, o dar kiek nesurasta ir nepaskelbta. Pats rašė savo kalbas, pasisakymus per radiją, straipsnius spaudai. Šioje srityje išliko iki pat mirties darbingas ir paliko išpūdingą savo kiekiu rašytinį palikimą.

Buvęs 1937-1940 metais Lietuvoje JAV pasiuntinys Owenas J.G.Noremas, kuris aktyviai palaikė JAV lietuvių tautininkus, parašė anglų kalba knygą apie Lietuvą (*Timeless Lithuania*), kuria publikavo 1943 metais. A.Smetonai buvo patikėta redaguoti šį tekstą, prie kurio jis tikrai daug pasidarbavo. Siekdamas patikslinti O.Noremo teiginius knygos rankraštyje, A.Smetona parašė net 85 mašinraščio puslapių apimties nepaprastai idomius komentarus, kurie buvo išversti į anglų kalbą ir dalį jų autorius panaudojo knygoje. Be to, prezidentas rimtai galvojo rašyti savo atsiminimus - praręsti jau parašytą savo gyvenimo Vokietijoje aprašymą, įvardintą „*Nuo Mozūrų ežerų ligi Šveicarijos*“. Tačiau, kaip nekeista, JAV Valstybės departamentas, spaudžiamas TSRS ambasados Vašingtone, anot A.Merkelio, kelis kartus per P.Žadeikį išpėjo A.Smetoną to nedaryti ir nekenkti Lietuvos reikalams. Skaudus perspėjimas,

bet jis nenuleidžia rankų. Mėgina permąstyti Lietuvos istoriją, išplėsti lietuvių tautos sąvoką, įtraukiant į ją tuos gyventojus, kurie lietuviškai nekalba, bet pripažįsta save lietuviais. 1943 m. iš jo susirašinėjimo, suzinome, kad jau yra parašęs knygutę *Lituania Propria*, kurios tikslas – pagrįsti Lietuvą, bent du kartus didesnės už buvusią ribas, kad jos teritorija siektų ne tik visą Vardiniaus, bet ir Suvalkų kraštą ir visą Gardino žemę su Belovežo giria. Tikėjosi medžiaga panaudoti pokario taikos konferencijoje.

Paskutinius savo gyvenimo metus Smetonos praleido Klyvlende, dviaukščio namo palėpėje. Išitraukęs į intensyvią korespondenciją ir kitokio pobūdžio rašymą A.Smetona, kaip būsimus tragiškus įvykius aprašo A.Eidintas, visai neatkreipė dėmesio, kad namo, kuriame gyvena, šildymo sistema dirba blogai ir darosi pavojinga. Sausio 9 d. ryte įvyko name gaisras, kurio metu ir žuvo paskutinis Lietuvos Respublikos prezidentas. Jo mirtis stipriai sujudino išeiviją. Buvo kalbų, kad tai paslaptina mirtis, bet niekas negalėjo patvirtinti, kad gaisras neatsitiktinis. Spauldoje praktiškai tuo klausimu polemika neišsivystė.

¹A. Merkeli, Tremtinio dalia, *Europos lietuvis*, 1964, nr. 1-35; A.Merkelis. *Antanas Smetona. Jo visuomeninė, kultūrinė ir politinė veikla*, New York, N.Y., 1964, p. 610-668.

²Ten pat, p. 644-646.

³A. Eidintas, *Antanas Smetona. Politinės biografijos bruožai*, Vilnius: Mintis, 1990, p. 208, 212; A.Eidintas, *Antanas Smetona ir jo aplinka*. Vilnius, 2013, p. 414-467.

⁴L.Truska, *Antanas Smetona ir jo laikai*, Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1996, p. 391-393.

⁵Skirius J. Prezidento Antano Smetonos atvykimo į JAV 1941 metais ir išeivijos pozicija. *Lietuvos istorijos metraštis 2010 metai 2.* - Vilnius, 2011, p. 77-92; Skirius J. Prezidento Antano Smetonos pirmieji mėnesiai JAV 1941 metais: iš Niujorko per Vašingtoną į Čikagą. *Inveniensi quæro. Ieškoti, rasti, nenurimti*. Vilnius: VPU leidykla, 2011, p. 677-720;

⁶*Antano Smetonos korespondencija 1940-1944*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 1999, 676 p.

⁷L.Truska, Paskutinieji Antano Smetonos gyvenimo metai, *Antano Smetonos korespondencija 1940-1944*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 1999, p. 9.

⁸1941 01 11 S.Tyszkiewicz'iaus slapta raportas apie A.Smetonos atvykimą į Portugaliją, *Darbai ir Dienos*, 2009, nr. 52, p. 242.

⁹1941 03 03 Lietuvos pasiuntinio JAV P.Žadeikio rašto Nr. 215 „Dėl Prez. Smetonos atvykimo į U.S.A.“ Lietuvos konsuli Čikagoje P.Daužvardžiui nuorašas, *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (toliau – LCVA), f. 656, ap. 2, b. 302, l. 378; 1941 03 04 P.Žadeikio raštas Nr. 217 JAV valstybės sekretoriui Cordell Hull'ui, *Darbai ir dienos*, 2002, nr. 30, p. 323.

¹⁰L.Truska, *Antanas Smetona ir jo laikai*, Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1996, p. 391; L.Truska, Paskutinieji Antano Smetonos gyvenimo metai, *Antano Smetonos korespondencija 1940-1944*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 1999, p. 7.

¹¹A. Eidintas, *Antanas Smetona. Politinės biografijos bruožai*, Vilnius: Mintis, 1990, p. 201-202.

¹²A.E.Senn, *Lietuva 1940: revoliucija iš viršaus*, Vilnius: LG-GRTC, 2009, p. 175.

¹³A.Merkelis. *Antanas Smetona. Jo visuomeninė, kultūrinė ir politinė veikla*, New York, N.Y., 1964, p. 645-646.

Lenkakalbių lietuvių pavardžių kai kurios ypatybės

Akad. Zigmas ZINKEVIČIUS, Vilnius

Akad. Zigmas Zinkevičius

Išskelsime aikštėn tik tas pavardžių ypatybes, kurios susijusios su tam tikromis priesagomis, jų vartojimu. Tokios ypatybės sunkiai pastebimos, bet yra dažnos ir dėl to žinotinos.

Aptarsime tik dviejų rūšių pavadines priesagas: 1) –avičius, –evičius (–owicz, –ewicz), pvz., Petravičius, Jurevičius (Petrowicz, Jurewicz), ir 2) –auskas, –iauskas (–owski, –ewski),

pvz., Petrauskas, Vasiliauskas (Petrowski, Wasilewski).

Priesagos –avičius, –evičius (–owicz, –ewicz) yra ne lenkiškos kilmės, bet lenkai jas gavo iš rytinių slavų (patys lenkai yra vakarų slavai). Etniniai lenkai, kilę nuo Krokuvos (Malopolska), šių priesagų neturėjo. Jos lenkų kalboje išplito po to, kai didžiuliai senosios Lietuvos valstybės plotai atiteko Lenkijai ir ten gyvenę lenkakalbiai lietuviai įgijo lenkišką savimone. Dabar šios pavardžių priesagos yra labai populiarios. Jos vartojamos visoje Lenkijoje ir už jos ribų.

Ilgainiui vis labiau išgalint lenkiškai savimonei, pavardžių priesagos –owicz, –ewicz, kaip svetimos („rusiškos“), imtos keisti tariamai savomis priesagomis –owski, –ewski (Petrowicz'ą pakeitė Petrowski).

Priesagų –owski, –ewski, kaip ekvivalento priesagoms –owicz, –ewicz, iš seno etniniai lenkai, žinoma, nevartojo. Jas turėjo tik darydamiesi pavardes iš

vietovardžių. Toks buvo senasis lenkų pavardžių darybos modelis. Pvz., iš vietovės Wola ten kilo pavardė Wolski.

Tuo būdu visos pavardės su priesagomis –auskas, –iauskas (–owski, –ewski), jeigu tik jos pasidarytos iš asmenvardžių, tokios kaip Petrauskas, Vasiliauskas (Petrowski, Wasilewski) yra antrinės kilmės ir laikytinos senosios Lietuvos valstybės gyventojų ivardijimo sistemos palikimu. Kas kita,

žinoma, jeigu pavardės su –auskas, –iauskas (–owski, –ewski) padarytos iš vietovardžių, pvz., jau minėta pavardė Volskis (Wolski). Tai sena lenkiškos kilmės pavardė.

Iš to, kas pasakyta, matyti, jog Petrowski, Wasilewski tipo pavardės, t.y. kilusios iš asmenvardžių (ne vietovardžių!), negali būti gautos iš etninės Lenkijos. Todėl jų turėtojus laikyti etniniais lenkais yra visiškai absurdas.

AUTORIŲ DĖMESIUI!

Dėkojame visiems, kurie „Vorutai“ siunčia savo sukurtus rašinius, ir primename, kad rašiniai turėtų būti ne didesni kaip 7 000 simbolių (spaudos ženklų), iliustracijos ir nuotraukos siunčiamos jpg, tiff formatu. Tokiu adresu: el. p. vorutosfondas@voruta.lt. Siunčiami straipsniai turi atitikti kalbos kultūros reikalavimus, t. y. suredaguoti, nuotraukos ir iliustracijos turi būti kokybiškos ir turėti metrikas, t. y. reikia nurodyti, kas yra tose nuotraukose, kas nuotraukų autoriai bei šaltiniai. Be to, citatos, išnašos, panaudota literatūra turi atitikti bibliografinių išnašų bei nuorodų sudarymo reikalavimus.

Kitiems laikraščiams siųsti straipsniai yra nepriimami.

Redakcija

Muziejus laikraštje Nr. 13 (326)

Dezideras Adomas Chlapovskis

Dezideras Adomas Chlapovskis gimė 1788 m. gegužės 23 d. Lenkijos mieste Turave. Mirus motinai, tėvas sūnaus auklėjimą patikėjo imigrantui iš Prancūzijos, kunigui Šteinhoffui. Pastarasis D. A. Chlapovskui įskiepijo meilę mokslui bei kultūrai. Iki 14 metų mokėsi Lenkijoje Rydzyno pijorų ordino koledže. 1802 m. birželio 24 d. tėvo buvo įrašytas į Prūsijos kariuomenę – tapo 12-ojo dragūnų pulko kapralu. 1805 m. užsitarnavo leitenanto antpečius. Studijavo Berlyne, o 1806 m. prancūzams okupavus miestą, grįžo į Poznanę ir tapo Garbės Gvardijos, suformuotos iš Lenkijos dvarininkų ir tarnavusios Napoleono I apsaugai, nariu. Nuo 1806 m. buvo Varšuvos Didžiosios Hercogystės 9-ojo pėstininkų pulko leitenantas, 1807 m. – Lenkijos kampanijos dalyvis, Gdanskio apsupties metu pateko į prūsų nelaisvę ir buvo kalinamas Rygoje, laisvę atgavo sudarius Tlžės taiką. 1807 m. jam suteiktas

kapitono laipsnis, apdovanotas Virtuti Militari kryžiumi. D. A. Chlapovskis buvo paskirtas generolo Jono Henriko Dombrovskio adjutantu, tapo Didžiosios Armijos (Grande Armee) etatiniu nariu, tęsė mokslo studijas Prancūzijos politechnikos mokykloje. 1808 m. buvo paskirtas Imperatoriaus Napoleono karininku pavedimams, lydėjo pastarąjį į Ispaniją, kur būdamas gana greitai išmoko ispanų kalbą. Vėliau D. A. Chlapovskis dalyvavo Austrijos kampanijoje, pasižymėjo ties Regensburgu, buvo sužeistas kovose prie Asperno. 1812 m. dalyvavo Napoleono armijos žygyje, kovėsi ties Smolensku, Borodino, Berezinu. Saksonijos kampanijos metu 1813 m. pasižymėjo Reichenbacho mūšyje, kur buvo sužeistas. Kai Varšuvos Hercogystės teritorija atiteko Rusijos Imperijai, D. A. Chlapovskis išėjo į atsargą įgijęs pulkininko laipsnį, pasitraukė į Paryžių ir dėl šios emigracijos Lenkijos veteranų

Litografija. D. A. Chlapovskis. Paryžius, XIX a. 2-4 deš. Dail. J. Straševičius

buvo kaltinamas dezertyravimu. Po Imperijos žlugimo, pasitraukė į Angliją, o Šimto Dienų laikotarpiu grįžo į Paryžių, o iš ten – į tėvų dvarą Turave. Būtent tuo

laikotarpiu pasireiškė D. A. Chlapovskio inžineriniai, agronominiai sugebėjimai bei įgytos žinios. Per dešimtmetį D. A. Chlapovskio valdomas tėvų ūkis tapo turtingiausiu Poznanės vaivadijoje. D. A. Chlapovskis 1827-1830 m. buvo Poznanės provincijos Seimo narys, o 1830 m. – Parlamento viceprezidentas, tų pačių metų lapkričio mėnesį prasidėjus sukilimui grįžo į karinę tarnybą. Pasižymėjo mūšyje Varšuvos priemiestyje Grochuve, vadovaujamas generolo Antano Gelgaudo dalyvavo ekspedicijoje į Lietuvą. 1831 m. kovo 2 d. D. A. Chlapovskio vadovaujami sukilėliai susijungė su Trakų apskrities sukilėliais. Po pralaimėtų 1831 m. birželio 19 d. Panerių kautynių dengė atsitraukiančius sukilėlius. Už žygį į Lietuvą gavo brigados generolo laipsnį, vėliau divizijos generolo laipsnį. Po sukilimo numalšinimo 1831 m. rugpjūčio 13 d. internuotas Prūsijoje, buvo suimtas ir dvejus metus kalintas Ščecine.

Trakų istorijos muziejaus rinkiniuose saugoma litografija – Dezidero Adomo Chlapovskio (1788-1879) portretas su jo parašo faksimile. Prie litografijos yra priklijuotas toje pačioje spaustuvėje spausdintas lapas su D. A. Chlapovskio biografija, karo tarnybos faktais bei nuopelnais. Portretas vaizduoja D. A. Chlapovskį vilkintį mundurą su brigados generolo epoletais. Spaudinio dydis 426 x 297 mm. Portreto dešinėje pusėje apačioje yra įrašas „Lith. de Villain“. Galima teigti, kad portreto autorius Fransua Vilenas (François Le Villain), dailininkas, litografas, spaustuves savininkas, aktyviai dirbęs Paryžiuje XIX a. 2-4 deš.

Istorijos skyriaus vedėja
Alvyga Zmejevskienė

Ekspонатų pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

Muziejus laikraštje Nr. 14 (327)

Vilniaus Universitetui – 435

Šiomet sukanka 435 metai nuo Vilniaus universiteto įkūrimo. 1579 m. balandžio 1 d. įkurtas universitetas yra seniausia ir žymiausia aukštoji mokykla Lietuvoje (ir viena seniausių Vidurio Europoje), turinti turtingą istoriją ir ilgametę tradiciją, nuo pat savo įkūrimo atlikusi itin svarbų vaidmenį mūsų šalies akademiname, moksliniame ir kultūriniame gyvenime.

Vilniaus universiteto istorijos ištakos siekia 1570 metus, kuomet Vilniaus vyskupo Valerijono Protasevičiaus (1505-1579) kvietimu į Lietuvą atvykę jėzuitai, sostinėje įkūrė savo kolegiją. Kolegijos ateities perspektyvos tikslas buvo jos pertvarkymas į universitetą ir to nuosekliai siekta. Universiteto įteigimą taip pat rėmė tuometinis Lietuvos ir Lenkijos valstybės valdovas Steponas Batoras (1575-1586). 1579 m. balandžio 1-oji tapo oficialia Vilniaus universiteto įkūrimo data. Būtent šią dieną Steponas

Batoras paskelbė privilegiją, skirtą universiteto atidarymui. Tuomet oficialus naujos aukštosios mokyklos pavadinimas buvo Vilniaus Jėzaus draugijos akademija ir universitetas (lot.: *Academia et Universitas Vilnensis Societatis Iesu*). Nuo pat įkūrimo universitetas nuolat plėtojo savo veiklą ir tapo Lietuvos inteligentijos židiniu. Universitete yra dirbę tokie žymūs mokslininkai ir dėstytojai: Albertas Vijūkas-Kojalavičius (1609-1677), Kostantinas Sirvydas (1579-1631), Motiejus Kazimieras Sarbievijus (1596-1640), Joachimas Lelevelis (1786-1861) ir kt. Svarbus universiteto vaidmuo ypač išryškėjo po trečiojo Lietuvos ir Lenkijos valstybės padalijimo 1795 m. Nemažai studentų ir dėstytojų dalyvavo 1831 m. sukilime, todėl caro valdžios įsakymu 1832 m. universitetas buvo uždarytas ir neveikė iki pat 1919 m. 1919-1939 m. universitetas atsidūrė tuomet Vilnių ir Vilniaus kraštą užėmusios Lenkijos žinioje ir gavo *Stepono Batoro universiteto* vardą. Šią aukštąją mokyklą kartu su Vilniaus kraštu Lietuva atgavo 1939 m. iš SSRS, tačiau jau 1943 m. universitetą uždarė mūsų šalį

Chromolitografija ir moneta, skirtos Vilniaus universitetui. O. Ševeliuv nuotr.

musios Lenkijos žinioje ir gavo *Stepono Batoro universiteto* vardą. Šią aukštąją mokyklą kartu su Vilniaus kraštu Lietuva atgavo 1939 m. iš SSRS, tačiau jau 1943 m. universitetą uždarė mūsų šalį

okupavusi nacistinės Vokietijos valdžia. Universitetas vėl buvo atidarytas 1944 m. ir tebeveikia iki šiol.

Vilniaus universitetas Lietuvos moksliniame bei kultūriniame gyvenime ir šiandien užima itin svarbią vietą. Čia dirba žymūs ir aukštą kvalifikaciją turintys Lietuvos mokslininkai, atliekami svarbūs moksliniai tyrimai, leidžiama mokslinė literatūra, o aukštąjį išsilavinimą kasmet įgyja daug absolventų. Taip pat, senasis universiteto rūmų ansamblis yra vienas žymiausių architektūrinių šedevrų Vilniuje. Garbingą istoriją, aukštus pasiekimus ir puoselėjamas tradicijas puikiai atspindi Vilniaus universiteto šūkis – *Hinc itur ad astra* (liet.: *Iš čia kylama į žvaigždes*).

Šį kartą pristatomi du ekspонатai, susieti su Vilniaus universitetu. Pirmasis – tai 1858-1859 m. Paryžiuje išleista chromolitografija iš Jono Vilčinskio (1806-1885) albumo „Musee Archeolo-

gique de Wilno“. Spaudinys yra 280 x 360 mm dydžio, centre du ovalūs, raudonos spalvos Vilniaus universiteto Psichologijos ir Medicinos fakultetų antspaudai bei tekstas lenkų – prancūzų kalbomis: „Pieczęcie uniwersytetu Wileńskiego / Cachets de l'universite de Wilno“. Antrasis ekspонатas – 2009 m. Malavio Respublikoje 939 vnt. tiražu išleista 50 kvačų nominalo sidabrinė, 65 mm skersmens, 93 g svorio moneta. Averse: Vilniaus universitetas ir Stepono Batoro ir Onos Jogailaitės portretai, apačioje Malavio herbas, monetos nominalas, Didžiosios Britanijos karalienės portretas ir data. Reverse: spalvotas Jano Mateikos (1838-1893) paveikslas „Steponas Batoras ties Pskovu 1872 m.“, įremitas 19 Svarovskio kristalų.

Muziejininkas Tomas Petrauskas

Ekspонатų pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

Lietuvos istorija

Lietuvos belaisviai Rusijoje XVIII a. pradžioje

Mindaugas ŠAPOKA, Aberdeeno universiteto (Škotija, Didžioji Britanija) doktorantas

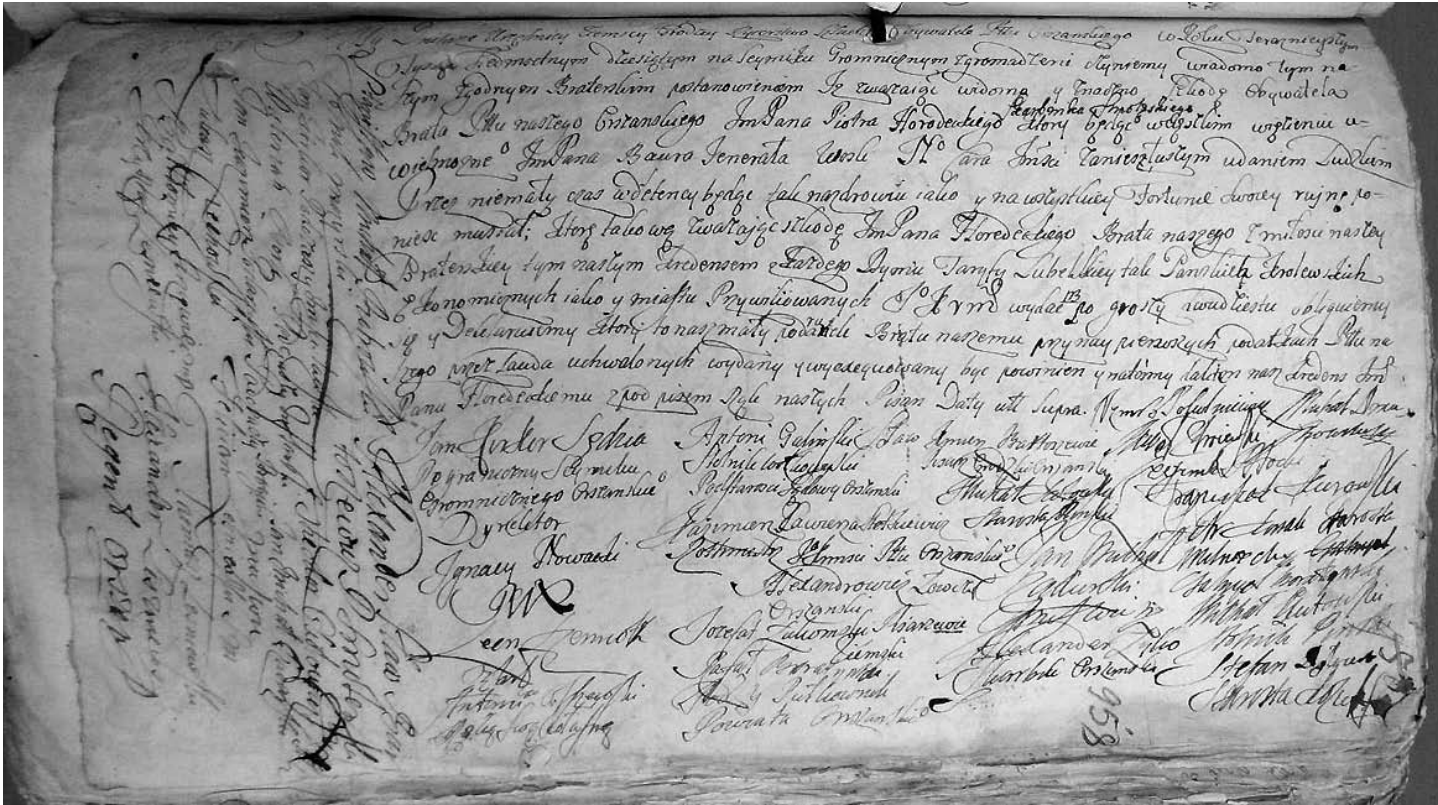

Mindaugas Šapoka

Didysis Šiaurės karas (1700–1721) bei Lietuvos pilietinis karas (1700–1710) Abiejų Tautų Respublikai (toliau – Respublika, Lenkijos-Lietuvos valstybė) atnešė didelių ekonominių, materialinių bei žmogiškųjų nuostolių. Lietuvoje nuo XVII a. paskutiniojo dešimtmečio vidurio ruseno konfliktas tarp Sapiegų giminės oligarchinės grupuotės ir kitų didikų giminių, kuris 1700 m. peraugo į atvira karą. Tais pačiais metais, tuometinio Respublikos ir Saksonijos valdovo Augusto II asmeninei saksų kariuomenei užpuolus Rygą, prasidėjo ilgas metus trukęs karas su Švedija. 1704 m. Lenkijos-Lietuvos valstybė skilo į dvi tarpusavyje kariaujančias vidines stovyklas: Augustas II savo šalininkus subūrė sudarydamas Sandomiro konfederaciją, kurią rėmė taip pat prieš Švediją kariaujantis Rusijos caras Petras I, o kaip atsvarą Sandomiro konfederacijai Švedijos karalius Karolis XII ir jo statytinis marionetinis Lenkijos karalius Stanislovas Leščinskis subūrė savo šalininkus po Varšuvos konfederacijos vėliava. Kariniai veiksmai vyko permainingai iki 1706 m., kai švedams pavyko nugalėti Saksonijos kariuomenę ir priversti Augustą II oficialiai atsisakyti Lenkijos-Lietuvos valstybės sosto. Nepaisant to, Leščinskiui su švedais nepavyko suvienyti šalies. Sandomiro konfederacija liko ištikima Augustui II ir karinei-finansinei sąjungai su Rusija. Šis aljansas savo vaisių davė 1709 m. liepos 8 d., kada Rusijos kariuomenė sutriuškino švedus prie Poltavos, Ukrainoje, o Sandomiro konfederacijai ištikimos pajėgos ženkliai prisidėjo prie šios pergalės užkirsdamos kelią margai Leščinskio švedų-lenkų-lietuvų kariuomenei ateiti švedams į pagalbą Ukrainoje.

Lenkijos-Lietuvos valstybės karinė sąjunga su Rusija nebuvo naujas politinis reiškinys. Po paskutiniojo karo tarp šių valstybių, pasibaigusio 1686 m. taika, abi šalys buvo karinio aljanso, nukreipto prieš Osmanų imperiją, narės. Vis dėlto karinis, finansinis ir politinis bendradarbiavimas Didžiajame Šiaurės kare pasiekė visiškai skirtingą lygį negu kariniuose žygiuose prieš turkus. 1702–1704 m. Lietuva ir jos politinė vadovybė, didysis etmonas Mykolas Višniovieckis, iždininkas Ludvikas Pociėjus, lauko etmonas Grigalius Oginskis ir kiti, ženkliai prisidėjo prie sąjungos su Rusija stiprinimo. Šiuo laikotarpiu, oficialiai nedalyvaujant Lenkijai, buvo pasirašytos trys bendradarbiavimo sutartys tarp Augustui II ištikimų Lietuvos didikų ir Rusijos caro Petro I. Sapiegų baimė buvo pagrindinė priežastis, vertusi Lietuvos vadovybę aktyviau bendradarbiauti su Rusija, mat Sapiegos jau 1701 m. pasiprašė švedų protekcijos, o švedų pergalė grėsė Augustui II ištikimiesiems Lietuvos didikams prarasti visas valdančiąsias pozicijas. Oficiali Respublikos-Rusijos sąjunga buvo sudaryta 1704 m. pasirašius Narvos sutartį. Pagal ją Rusijos kariuomenė galėjo įžengti į Respublikos teritoriją, bet turėjo būti išlaikoma iš Petro I lėšų. Vis dėlto švedų pergalės ir Sapiegų baimė lėmė tai, kad 1705 m. Lietuvos didikai paprašė Petro I nedelsiant įžengti su visa Rusijos kariuomene į Lietuvą, garantuodama jos išlaikymą iš vietinių išteklų.

Dviejų didžiųjų to meto valstybių, Rusijos ir Švedijos, įsikišimas į Lenkijos-Lietuvos valstybės vidines politines kovas lėmė tai, kad Lietuvos didikai, bajorai, valstiečiai, miestiečiai bei tautinės mažumos – žydai ir totoriai, buvo suimami tiek švedų, tiek rusų kariuomenių bei gabenami į tų valstybių gilumą priverstiniais darbams. Nors apie lietuvų belaisvius Švedijoje žinių galima surasti ir Lietuvos archyvuose,¹ daugiau informacijos apie juos suteiktų platesnės medžiagos paieškos Švedijoje; šiame straipsnyje norėtusi giliau pažvelgti į belaisvius iš Lietuvos, įkalintus Rusijoje. Apie didelius Lietuvos gyventojų nuostolius – žudymus, epidemijas, trėmimus, suimėjimus, pardavimus ir vergiją – XVIII a. pradžioje istorikų veikaluose yra užsimenama tik bendromis frazėmis, todėl šis straipsnis yra pirmasis

1710 m., Oršos seimelio nutarimas

bandymas giliau pažvelgti į vieną šios plačios problemos aspektą.

Rusijos kariuomenė savo ir Augusto II politinius priešininkus Lietuvoje pradėjo suiminti 1705 m. vos įžengusi į Lietuvos teritoriją. Ypač dideli politinių kalinių suėmimai vyko 1707 m. pavasarį, kai tuometis Lietuvos didysis etmonas M. Višniovieckis išdavė Augustą II ir Petrą I bei prisijungė prie švedų šalininkų. Rusijos kariuomenė grobė ir areštavo daugybę bajorų ar Lietuvos kariuomenės karių, kėlusiu bent menkiausia įtarimą.² Atsitikdavo ir taip, kad Sandomiro konfederatai nusiųsdavo Rusijos kariuomenės dalinius ant nemėgstamų ir niekuo nenusiųskaliusių asmenų dvarų, nurodydami juos suimti kaip neva švedų ir Leščinskio šalininkus. Jėzuitų misionierių duomenimis, Maskvoje po 1707 m. buvo įkalinta per 2000 politinių kalinių iš Lenkijos ir Lietuvos. Šie kaliniai buvo laikomi labai sunkiomis sąlygomis – per metus mirdavo apie 500 asmenų, tačiau bendras belaisvių skaičius nemažėjo, nes nuolat buvo atvežami nauji suimtieji. Tačiau kaliniai buvo laikomi ne tik Maskvoje, bet ir kituose Rusijos miestuose. Nemažai jų turėjo būti carose pamėgtame ir sparčiai statome S. Peterburge, kur vien 1708 m. nuo skorbuto mirė per 50 kalinių iš Lenkijos-Lietuvos valstybės. 1710 m. politinių kalinių Maskvoje buvo tiek daug, kad tenykštieje Švč. Trejybės katalikų bažnyčioje buvo leista laikyti mišias lenkų kalba.³

Prieš sugrįždamas į Lenkijos-Lietuvos valstybę, Augustas II 1709 m. rugpjūčio 8 d. išleido atsišaukimą į visus savo rėmėjus ir Leščinskio šalininkus, ragindamas jį pripažinti legitimumu valdovų bei garantuodamas amnestiją visiems politiniams palikti priešų stovyklą.⁴ Besigaudantys politinėje to meto realybėje puikiai suprato, kad toks pareiškimas yra niekinis, jeigu Rusijos caras Petras I nesuteiks amnestijos. Tuo tarpu Petras I ragino Augustą II neskubėti suteikti amnestijos žymiausiems Leščinskio šalininkams bei savo atleidimą garantavo tik paprastiesiems bajorams, kurie, anot caro, „buvo suklaidinti savo vadovybės ir tik dėl to rėmė švedus.“⁵ Buve ar esami Leščinskio šalininkai turėjo gerą pagrindą bijoti Rusijos caro, mat po Poltavos mūšio pagrindinės Rusijos kariuomenės jėgos (įvairiais vertinimais apie 40 tūkstančių kareivių, daugiausia pėstininkų),⁶ skubiai žygiavo per Lietuvos teritoriją Rygos link, pakeliui areštuodami jiems neįtikusius ar įtarimą kėlusius asmenis.

Tarp dvasininkų žymiausias belaisvis buvo unitų vyskupas Dionizas Zabokryckis, formaliai pagrobtas rusų kariuomenės už paramą Karoliui XII ir Leščinskiui, bet galima įtarti, kad pagrobimas buvo planingas Petro I politikos, nukreiptos prieš unitų tikėjimą Lenkijos-Lietuvos valstybėje, dalis.⁷ Vilniaus kapitulos narys kunigas Gosievskis buvo vienas iš katalikų dvasininkų suimtas 1709 m. rudenį. 1710 m. gegužę Vilniaus kapitula priėmė sprendimą nusiųsti jam 300 auksinų kaip paramą išgyventi nelaisvėje.⁸ Bet bene daugiausiai atgarsio sukėlė M. Višniovieckio suėmimas 1709 m. spalį. Po Poltavos mūšio M. Višniovieckis bandė susitaikyti su Petru I ir, L. Pociėjui bei G. Oginskiui garantuojant saugumą, vyko pasveikinti caro,

bet buvo suimtas. Istoriografijoje egzistuoja nuomonė, kad L. Pociėjus galėjo rusams išduoti M. Višniovieckį,⁹ tačiau labiau tikėtina, kad Petras I paprasčiausiai negalėjo atleisti M. Višniovieckio išdavystės 1707 m. Vieno žymiausių Respublikos didikų suėmimas sukėlė didelį kitų didikų bei plačiųjų bajorijos masių nepasitenkinimą. 1710 m. vasarį prasidėjusios Varšuvos konfederacinės tarybos, kuri turėjo įtvirtinti Augustą II soste, metu visų Lenkijos ir Lietuvos pavietų pasiuntiniai sutartinai reikalavo M. Višniovieckio išlaisvinimo.¹⁰ Augustas II taip pat oficialiu laišku kreipėsi į Petrą I prašydamas išlaisvinti M. Višniovieckį. Petras I savo laiške Lenkijos karaliui atsakė:

Jums turbūt yra žinoma, kokių bėdų minėtas kunigaikštis už visą jam mūsų parodytą didelę malonę ir už tai, kad mes jam ne tik pinigais, bet ir savo žmonėmis pagalbą davėme bei ir iš Jūsų didenybės daug malonės jam išprašėme, mus negarbingu būdu apgavo ir ne tik pačiu nepalankiausiu mums metu, be jokios priežasties, prieštaraujamas savo žadėtai ištikimybės bei raštiškiems įsipareigojimams, ne tik pats vienas, bet kartu su visa Lietuvos kariuomene, kurios dauguma buvo tam priešiniga, prisijungė prie priešo, darydamas įvairius priešiškus veiksmus mums. [...] Viso to mes negalėjome taip paprastai palikti, kaip tik leipti mūsų kariuomenei jį, kaip mūsų asmenybės ir tėvynės aiškų priešą ir išdaviką, areštuoti.¹¹

Nors caras oficialiai pažadėjo išlaisvinti M. Višniovieckį, jeigu tik Respublika jį nuteis pagal savo įstatymus už visus jo nusikaltimus, bet savo slaptuose nurodymuose Rusijos diplomatomas Respublikoje Petras I liepė daryti viską, kad M. Višniovieckį būtų galima laikyti nelaisvėje kuo ilgiau.¹² Galima įtarti, kad M. Višniovieckis, skirtingai nuo žemesnės kilmės asmenų, buvo laikomas gana geromis sąlygomis. Iš pradžių jis buvo nugabentas į Kijevą, vėliau į Maskvą, o 1709–1710 m. sandūroje vėl grąžintas į Kijevą. Jis turėjo asmeninį kunigą ir 5 tarnus, o Maskvoje jį saugoti buvo paskirtas karininkas ir vos du kareiviai. Rusai jam ir tarnams duodavo pakankamai maisto, taip pat grynųjų pinigų patenkinti kitiems poreikiams.¹³

Lietuvos žydai taip pat neišvengė represijų. Neva dėl žydų raštininkų, dirbusių Lietuvos muitinėse, padarytų skriaudų Rusijos pirkliais, Petras I įsakė Vilniaus žydams sumokėti 20 tūkstančių talerių (apie 150 tūkstančių auksinų) kontribuciją. Tai buvo nepaprastai didelė suma. Palyginimui galima pasakyti, kad visų Lietuvos žydų ir Lietuvos biudžetą mokamas pagalvės mokestis buvo lygus 60 tūkstančių auksinų per metus, o Lietuvos kariuomenės pėstininkas per metus gaudavo apie 200 auksinų atlyginimą. Vilniaus žydai, žinoma, atsisakė įvykdyti šį reikalavimą, nes greičiausiai net ir norėdami neturėjo finansinių galimybių sumokėti tokią sumą. Tada Rusijos kariuomenės daliniai paėmė 50 pačių žymiausių ir turtingiausių žydų ir nelaisvę ir išgabeno juos į Rusiją kaip įkaitus.¹⁴

Varšuvos konfederacinė taryba nusprendė išsiųsti Lietuvos didįjį maršalką Marcijoną Valavičių su diplomatine misija į Petro I dvarą, kad Rusiją pagaliau įgyvendintų visus savo

įsipareigojimus pagal 1704 m. sutartį: sumokėtų subsidijų Lenkijos ir Lietuvos kariuomenėms, atiduotą Rygą ir Livoniją (kurios 1710 m. buvo užimtos rusų kariuomenės), dešiniakrantę Ukrainą, pagrobtą artileriją bei išvestų savo kariuomenę iš Respublikos teritorijos. M. Valavičiaus instrukcijoje buvo ir reikalavimas išlaisvinti visus belaisvius, esančius Rusijoje. Tačiau ši misija buvo pasmerкта jai dar neprasi-dėjus. M. Valavičius neturėjo jokių duomenų ar registru kiek belaisvių ar patrankų buvo išvežta iš Lietuvos.¹⁵ Be to, galima įtarti, kad rusų prašomas Lietuvos kancleris Karolis Radvila jiems persiuntė M. Valavičiui duotas instrukcijos kopiją bei kitus slaptus dokumentus.¹⁶ Tiek Lenkijos, tiek Lietuvos iždai buvo visiškai tušti, o tai labai apsunkino M. Valavičiaus misiją. Norėdamas finansuoti savo diplomatinę misiją, jis turėjo užstatyti savo asmenines valdas; taip pat M. Valavičius gaish laiką laukdamas kol visi reikmenys bei prabangos prekės bus atvežtos iš Karaliaučiaus į Lietuvą, mat Vilniuje nieko nebuvo galima nusipirkti. 1710 m. lapkričio viduryje M. Valavičius vis dar laukė iš Prūsijos turinčių atvykti karietų, arklių bei muzikantų kapelos.¹⁷ Kai M. Valavičius atvyko prie Rusijos sienos jis buvo sustabdytas Rusijos pasienio apsaugos būrių, kurie atsisakė jį įleisti į šalį dėl Lietuvosje siaučiančio maro, tačiau galima įtarti, kad rusai taip elgėsi caro nurodymu, norėdami kaip imanoma ilgiau vėlinti M. Valavičiaus atvykimą. Lietuvos didysis maršalka kelis mėnesius turėjo gyventi pasienyje, išlaikydamas savo didelę palydą, siekusią bemaž 400 žmonių. Tik 1711 m. vasario 15 d. arba beveik po metų nuo sprendimo išsiųsti diplomatine misiją į Rusiją, M. Valavičius atvyko į Maskvos miestą.¹⁸

¹Pvz.: Lietuvio belaisvio Švedijoje testamentas, 1713 m., minimi belaisviai: Jonas Rafinovičius, Jonas Bžozovskis, Vladislavas Einikovičius, Jonas Jagminas, Kazimieras Zajarskis, Vaitiekus Rudzianskis – Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka (toliau – LMAVB) F. 43, 8415.

²Kamiński A., Konfederacja sandomierska wobec Rosji w okresie poltranszadzkim 1706–1709, Warszawa, 1969, p. 107–111.

³Deruga A., Piotr Wielki a unicy i unia kościelna 1700–1711, Wilno, 1936, p. 215.

⁴Acta grodzkie i ziemskie, t. 1, Lwów, 1868, p. 138–142.

⁵Pietras I Augustui II, 1709 m. rugsejo 12 d., Pisma i bumagi imperatoria Piotra Velikogo (toliau – PIB), t. 9, p. 360–364.

⁶Kniga Marsova ili voinskikh del ot voisk Tsarskogo Velitchstva, S. Peterburg, 1766, p. 98.

⁷Deruga A., Piotr Wielki a unicy, p. 198–199.

⁸Acta capituli Vilnensis, t. 21 (1709–1717), LMAVB, F.43, b. 229, 11.

⁹Ciesielski T., Wojsko litewskie w latach 1698–1709. Wojny polnocne w XVI–XVIII wieku, Toruń, 2007, p. 177.

¹⁰Dziariusz Walnej Rady Warszawskiej z roku 1710, Mienicki R. (red.), Wilno, 1928.

¹¹Pietras I Augustui II, 1710 m. rugpjūčio 22 d., PIB, t. 10, p. 280–282.

¹²Rezoliucija į G. Dolgorukio punktus, 1709 m. lapkričio 3 d., PIB, t. 9, p. 439–440.

¹³T. Strešnevas Petru I, 1709 m. lapkričio 24 d., PIB, t. 9, p. 1264–1265; A. Menšikovas D. Goliciui, 1709 m. spalio 17 d., PIB, t. 9, p. 1323; T. Strešnevas Petru I, 1709 m. gruodžio 11 d., PIB, t. 9, p. 1323.

¹⁴V. Dolgorukis Petru I, 1709 m. spalio 14 d., PIB, p. 1212.

¹⁵M. Valavičius K. Radvilai, 1710 m. birželio 30 d., Senųjų aktų centrinis archyvas Varšuvoje (toliau – AGAD), ARV, Nr. 17979; M. Valavičius S. Denhofui, 1710 rugpjūčio 31 d., Čartoryskių biblioteka Krokuvėje (toliau – BC), 5988, Nr. 48447.

¹⁶G. Dolgorukis K. Radvilai, 1710 m. birželio 19 d., AGAD, ARV, Nr. 3137.

¹⁷M. Valavičius A. Sieniavskui, dauguma laišku nedatuoti, BC, 5988, Nr. 48437–48446; M. Ancuta K. Radvilai, 1710 m. lapkričio 12 d., AGAD, ARV, Nr. 126.

¹⁸M. Valavičius K. Radvilai, 1710 m. gruodžio 5 d., AGAD, ARV, Nr. 17979; M. Valavičius J. Šembekui, 1711 m. sausio 13 d., BC, 500, Nr. 7.

Tęsinys kitame numeryje

Lietuvos moldavai-rumunai

Lučija BARTKIENĖ, Lietuvos rumunų kultūros bendrijos „Dačija“ pirmininkė

Istorija

Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė ir Moldovos valstybė nuo XIV amžiaus pabaigos iki XV amžiaus vidurio turėjo 300 km bendrą sieną. Žinoma, kad Rumunijos didikas Aleksandru čel Bun (Aleksandras Gerasis) buvo vedęs Lietuvos valdovo Vytauto Didžiojo seserį Rimgailę. Tas pats Aleksandru čel Bun padėjo lenkams bei lietuviams dviejuose mūšiuose prieš kryžiuočius: 1410 metais Žalgirio mūšyje kovojo 800 moldavų šaulių, bei 1422 metais mūšyje prie Marienburgo.

Moldovos valdovas Steponas Didysis 1499-aisias sudarė draugystės sutartį su Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu Aleksandru.

1645 metais Marija Lupu, Moldovos kunigaikščio Vasilė Lupu duktė, tapo Lietuvos didžiojo etmono Jonušo Radvilos žmona. Stačiatikių bendruomenės pradžia Kėdainiuose siekia XVII a. vidurį. Kunigaikščiui Jonušui Radvilai vedus stačiatikę Moldovos kunigaikštę Mariją Lupu, jos garbei 1648–1652 metais Kėdainiuose buvo pastatyta Šv. Andriejaus cerkvė ir Kristaus Atsimainymo vyrų vienuolynas, dabar Viešpaties Atsimainymo cerkvė.

Idomu, kad 1374–1375 metais Moldovos valdovas buvo lietuvis Jurgis Karijotaitis. Lietuvos istorinis objektas Rokiškio rajone, glaudžiai siejantis Lietuvą ir Rumuniją, tai Ilzenbergo dvaras, išsidėstęs tarp Ilgio ir Apvalaso ežerų palei Lietuvos–Latvijos sieną. Viena iš paskutinių jo savininkų buvo vieno garsiausių rumunų intelektualų, politiko ir literatūros kritiko Tito Livijaus Majoresku duktė Livija Majoresku-Dimšienė, Rumunijos karalienės Elžbietos, Rumunijos karaliaus Karolio I (1866–1914) žmonos freilina.

Bendruomenė

Daugiausia moldavų-rumunų į Lietuvą atvyko po Antrojo pasaulinio karo, arba vėliau, su naujų pramonės šakų plėtra. Sąjūdžio laikais, 1989 metais vasarį buvo įkurta moldavų-rumunų bendrija „Dačija“. Bendrijos įkūrimą inicijavo Lika Žalakevičienė, Lučija Bartkienė, Vasilė Lupu ir Aleksandru Gyska. Vėliau prisijungė Ipolitas Lėka, Emilija Paplaitienė, Vlad Sandu, Zina Sesickienė. Bendrija apima Lietuvoje gyvenančius išeivius iš Moldovos Respublikos ir Rumunijos. Visuotinio gyventojų ir būstų surašymo duomenimis, 2011 metais kovo 1 dieną Lietuvoje gyveno 540 moldavų ir 77 rumunai. Bendrijos nariai gyvena Kaune, Vilniuje, Žiežmariuose, Marijampolėje, Elektrėnuose, Kretingos rajone, Pasvalyje, Kėdainiuose. Šeimos, kuriose gyvena bendrijos nariai, yra mišrios, nes daugelis į Lietuvą atvykusių rumunų tuokiasi su vietos gyventuojais. Taigi bendrijos „Dačija“ narius galima vadinti „meilės emigrantais“.

Nuo pat pirmųjų gyvavimo dienų bendrijos „Dačija“ nariai aktyviai dalyvavo Lietuvos tautinio atgimimo judėjime. 1989 metų rugpjūčio 23 dieną „Baltijos kelyje“ susikibę rankomis su lietuviais stovėjo ir bendrijos „Dačija“ nariai, o kartu su jais ir iš Moldovos atvykę Liaudies fronto atstovai.

Bendrijos „Dačija“ nariai dalyvavo 1989 metais rugsėjo 2 dieną Kalnų parke vykusiam mitingui, kurį organizavo Tarptautinė koordinacinė asociacija. Šiame mitinge įvairių tautybių Lietuvos gyventojai palaikė lietuvių siekį tapti nepriklausomais.

1989 metais kovą Vilniuje buvo išspausdintas antrasis laikraščio „Glasul“ (Balsas) numeris 100 000 egzempliorių tiražu. Atgimimo laikotarpiu (1988–1991) tai buvo pirmas Moldovos Respublikos leidinys lotyniškais rašmenimis.

Kai Rumunijoje prasidėjo sukilimai prieš komunistinę santvarką, bendrijos „Dačija“ nariai užsakė mišias už žuvusiųosius Brašovo mieste 1987 metų lapkričio 15 dieną. Mišios vyko Vilniaus arkikatedroje 1989 metais.

Kultūros paveldas

Jau 25 metus Lietuvoje bendrija „Dačija“ tradiciškai švenčia „Marcisor“ šventę.

Kovo 1 dieną Rumunijoje ir Moldovos Respublikoje švenčiama pavasario atėjimo šventė – „Marcisor“. Pavadinimas yra kilęs iš lotynų kalbos žodžio „Martie“. Tai tradicinė pavasario šventė, susijusi su žemdirbystės ciklu, o šventės ištakos siekia daugiau nei

VUB atskirais lapais saugomi Peterburge spausdinti Radvilų portretai. Jų kopijas eksponuoja ir saugo LDM muziejus. 56 numeriu pažymėtas Marijos Radvilienės Lupu sportretas

Kun. Ringailės portretas. Dail. Laima Kriukeliene

8000 metų. Šventės simbolis „Marcisor“ tai raudonas ir baltas pumpurėliai, simbolizaujantys meilę ir pagarbą. Kiekvieną pavasarį kovo 1-ąją žmonės dovanoja vienas kitam šį mažą, mielą amuletą, linkėdami svajonių išsipildymo, meilės ir laimės. 2011 metais buvo pasiūlyta įtraukti „Marcisor“ tradiciją į UNESCO pasaulio paveldo objektų sąrašą. Šventė skatina prisiminti tautosaką ir senelių tradicijas bei legendas. Šventės metu vaišinamasi tradiciniu kukurūzų miltų pyragu „Malai dulče“.

2011 metų spalio 9 dieną Lietuvos moldavai, bendrijos „Dačija“ nariai Kryžių kalne pastatė simbolinį Kryžių su užrašu: „Už Moldovos ir Lietuvos šviesią ateitį“. Kryžius buvo pastatytas trimis svarbioms datoms paminėti. 2009 metais bendrija „Dačija“ minėjo savo veiklos 20-metį.

2010 metų gegužės 31 dieną, sukako 20 metų, kai Moldovos Respublika, pirmoji pripažino Lietuvos nepriklausomybę. 2011-ųjų rugpjūčio 27-ąją Moldovos Respublika minėjo savo nepriklausomybės paskelbimo 20-metį.

2012 metais Vilniuje vienai iš Kalnėnų gatvių suteiktas Moldovos vardas. Šitaip pažymėtas svarbus istorinis faktas, jog Moldovos Respublika pirmoji pripažino Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą 1990 metų gegužės 31 dieną.

Lankytinų vietų sąrašas:

1. Marija Lupu Radvilienė (Jonušo Radvilos antroji žmona), portretas Nr.56 Radvilų giminių portretų stende, Radvilų rūmų muziejuje. Vilnius, Vilniaus g. 24
2. Viešpaties Atsimainymo cerkvė. Kėdainiai, Gedimino g. 2
3. Balto akmens moldaviškas kryžius. Kryžių kalnas, Šiaulių rajonas
4. Ilzenbergo dvaras, išsidėstęs tarp Ilgio ir Apvalaso ežerų palei Lietuvos–Latvijos sieną. Rokiškio rajonas
5. Šventė „Marcisor“. Vilnius, Raugyklos g. 25, TBN
6. Kukurūzų miltų pyragas „Malai dulče“. Vilnius, Raugyklos g. 25, TBN

Kėdainiai, Viešpaties Atsimainymo cerkvė, Gedimino g.2. Aut. R. Bartkus

Kryžių kalnas, prie moldaviško kryžiaus. Aut. Žygimantas Jausiulionis

Šventės Marcisor metu. Aut. L. Bartkienė

Moldaviškas kryžius. Aut. L. Bartkienė

Marcisor šventė. Aut. V. Sandu

Vilniuje paminėtos 150-osios Kosto Kalinausko mirties metinės

Tik tada, mano tautiečiai, gyvensite laimingai ir taikiai, kada rusų ant tavęs nebus.

Kostas Kalinauskas

Dr. Aleksandras ADAMKAVIČIUS, Vilnius

Kovo 22 dieną Vilniuje paminėtas 150-metis, kai rusų okupantai įvykdė mirties bausmę Lietuvos ir Baltarusijos didvyriui Kostui Kalinauskui. Čia, Vilniuje, 1864 m. kovo 22-ąją jis iškeliavo į Amžinybę, bet ir po 150 metų jis liko gyvas vietos žmonių širdyse. Mes prisimename savo didvyrį, o okupantų, kurie nužudė Kostą Kalinauską net vardų nežinome.

Kostas Kalinauskas gimė bežemių bajorų šeimoje. Mokėsi Svisločiuje, Vilniuje, Sankt Peterburgo universitete. 1861 m. atvyko į Vilnių. Negavęs čia darbo, grįžo į tėviškę Gardino gubernijoje. Čia įsitraukė į kovą su okupantais susibūrė slapsti būreliai. 1862–1863 m. su bendraminčiais leido valstiečiams skirtą laikraštį gudų kalba „Mužyckaja prauda“ („Mužikų tiesa“), kurio jis buvo leidėjas, redaktorius, platiniojas ir straipsnių autorius. Laikraštį rašė apie lygybę, laisvę, apie tai, kad visos mūsų nelaimės kyla iš Rusijos imperijos. Tikėjo galimybe atkurti sunaikintą Graikų apeigų katalikų bažnyčią. Ir beveik kiekviename numeryje pabrėžė, kad tik tada šio krašto žmonės bus laisvi, laimingi, kai čia nebus rusų okupantų.

Nuo 1863 m. birželio įėjo į naują sukilimo vadovybę. Vadovaudamas sukilimui, atvyko į Vilnių, slapta gyveno Užupyje, vėliau kurį laiką – netoli Bonifratų vienuolyno. Rūpinosi palaikyti kovos dėl socialinių pertvarkymų kryptį. Siekė didesnės Lietuvos ir Gudijos autonomijos nuo Varšuvos. Stengėsi išlaikyti sukilimui vadovaujančią organizaciją, rūpinosi, kad sukilimas nesibaigtų iki 1864 m. pavasario. Ilgą laiką jis buvo nesugautas. 1864 m. vasario 9 d. suimtas buvusiuose Vilniaus universiteto rūmuose, kur tuo metu slapstėsi. Įkalintas Vilniaus dominikonų vienuolyne. Paskutiniame savo kūrinyje, kurį rašė 1864 m. kalėjimo kameroje, „Laiškai

iš po kartuvių“ ragino sukilėlius nepasiduoti. Tardomas nieko neišdavė, visą kaltę prisiėmė sau. Karo lauko teismas nuteisė Kostą Kalinauską sušaudyti, tačiau sukilimo slopintojas Vilniaus generalgubernatorius Michailas Muravjovas, pramintas Muravjovu koriku, pakeitė bausmę kartuvėmis. 1864 m. kovo 22 d. Kostas Kalinauskas ir jo bendražygiai buvo pakarti Vilniaus Lukiškių aikštėje. Mirtį sutiko ramiai. Viešai skaitant mirties nuosprendį pavadintas bajoru pasakė: „Mūsų šalyje nėra bajorų, visi lygūs!“

Minėjimas prasidėjo Šv. Dvasios bažnyčioje. Šv. Mišias aukojo kunigas Danila Svajakas. Po to buvo Graikų katalikų paminėjimas už Kosto Kalinausko sielą, laikė tėvas Eugenijus Usošynas. Kunigas Danila Svajakas pamoksle pabrėžė, kad tai labai simbolinė vieta. Čia praėjo paskutiniosios mūsų didvyrio dienos. Čia jis prisiekė kovoti su okupantais. Šioje bažnyčioje XX a. pradžioje baltarusių kunigai irgi laikė Mišias už Kosto Kalinauską baltarusių kalba. Ir dabar tradicija tęsiama.

Po šv. Mišių nusidriekė eiseną į Lukiškių aikštę, kur buvo nubaustas mirtimi Kostas Kalinauskas. Galima pasakyti, kad žmonės pakartojo paskutinį Kosto Kalinausko kelią. Eisenoje dalyvavo apie 300 žmonių.

Lukiškių aikštėje dalyvių laukė Lietuvos politikai ir veikėjai. Tarp jų: prof. Vytautas Landsbergis, Emanuelis Zingeris ir kiti. Iš baltarusių politikų ir veikėjų dalyvavo Aleksandras Milinkevičius, poetas Uladzimiras Nekliajevas, iš vietinių Lietuvos baltarusių – Chvedaras Niunka, Valentinas Stechas.

Prof. Vytautas Landsbergis savo kalboje pabrėžė, jog labai svarbu, kad lietuvių ir baltarusių tautos gyventų taikiai, bet dabar daroma daug stengiantis supriešinti abi tautas, bet mes neturime pasiduoti, turime prisiminti savo bendrą istoriją. LR Seimo

narys Emanuelis Zingeris priminė, kad ir lietuvių, ir baltarusių tautos visada slėgė tos pačios problemos – ir baltarusiams, ir lietuviams buvo draudžiama rašyti knygas savo kalbomis, turėti savo abėcėlę, mokyti vaikus savo istorijos. Bet lietuviai iškovoję laisvę. Ir dabar daro viską, kad padėtų iškovoti laisvę ir baltarusiams.

Dauguma dalyvių kalbėjo apie tai, kaip svarbu mokėti savo istoriją ir gerbti didvyrius, kurie atidavė savo gyvenimą už laisvę. Ir Kostas Kalinauskas – kilniausias to pavyzdys. Jis paaugojo savo jauną gyvenimą (buvo tik 26 metų) už tai, kad mūsų žemės

netryptų okupantai. Dabar, kai Ukrainoje rusai vėl pradėjo karą, šie prieš 150 metų Kosto Kalinausko ištarti žodžiai ypač aktualūs. Rytų kaimynas nenori suprasti, kad tautos ir naujos valstybės nori gyventi be jo, nori šeiminkauti savo žemėje ir nenori būti jaunesniojo brolio vietoje.

Dabar, kai numatoma Lukiškių aikštės rekonstrukcija, labai svarbu išsaugoti vietą ir paminklinį ženklą, liudijantį, kad čia buvo įvykdyta mirties bausmė Kostui Kalinauskui.

Minėjimą organizavo Gudų kultūros draugija Lietuvoje.

Šv. Mišias aukoja kun. Danila Svajakas. Šv. Mišiose dalyvavo Graikų katalikų kunigas tėvas Eugenijus Usošinas (dešinė)

Kalba LR Seimo narys Emanuelis Zingeris. Pirmas iš kairės prof. Vytautas Landsbergis

Prof. Vytautas Landsbergis ir baltarusių poetas Uladzimiras Nekliajevas

Eisenos momentai

Lietuvos miestų istorija

Mano vaikystės Labdarių gatvelė Mažeikiuose

Albertas RUGINIS, Mažeikiai

Gedimino gatvės tęsinys į vakarus už J.Tumo-Vaižganto gatvės vadinosi Labdarių gatvė.

(Caro laikais – Šv. Jurgio).

Gatvė baigėsi Mažeikių kaimo laukais.

Negrista, vingiuota, įrėmintą iš abiejų pusių grioviais ir tvoromis, rudenį – pavasari virsdavo purvynu.

Labdarių gatvės pavadinimą ji gavo dėl čia buvusios senelių prieglaudos.

Vėliau tame name įsikūrė Misiuliai. Misiulis – banko tarnautojas.

Ant namo durų kabanti emaliuota balta metalinė lentelė skelbė, kad čia akušerės Elizos Rubinaitės-Misiulienės priimamasis ir Šv. Vincento a Paulo draugijos motinoms ir vaikams globoti punktas. Misiulių sūnus Vytukas buvo mano bendraamžis.

Toliau galų į gatvę stovėjo Kesminių namas. Tai aš jame gimiau, kai apsivedę mano tėvai čia nuomavosi butą. Gražiai nauagys Kesminių sūnus Kazys 1941 m. birželio 21 d. traukiniu išvyko į Kauną ir dingo prasidėjusio karo sumaištyje.

Už Kesminių – senuko Brazdeikio trobelė. Vadino jį, Brazdeikį, „prezidentu“, nes vaikščiodavo mieste su skrybėle, o vasaromis išeidavo į tolimesnes apylinkes, kur jo nepažinojo, elgetauti...

Kitame trobelės gale gyveno našlė Paulauskienė su sūnumi Aliumi. Jis, būdamas vyresnis, globojo mane ir mano jaunesnįjį brolių gatvės vaikų peštyne. Paulauskienė augino ožkas.

Kai 1939 m. vokiečiai atplėšė nuo Lietuvos Klaipėdos kraštą, į Mažeikius atvyko naktinis traukinys, pilnas pabėgėlių. Iš ryto susidomėję žiūrėjome į nematytus puošnius ponus Mikalauskus, laikinai prisiglaudusius pas giminaite Paulauskiene.

Už Brazdeikio gyveno Bružai. Bružienė buvo išgerianti moteris. Ji turguje pirkdavo avis ir jų mėsa pardavinėdavo kaimynas, taip ir vertėsi. Pas ją būdavo galima gauti ir kontrabandinio spirito.

Dar toliau – Gailiaus namas. Gailiaus sūnus gimnazistas Algirdas sovietų laikais buvo Židikų vidurinės mokyklos direktorius. Tebeturiu jo man padovanotą Maironio „Pavasario balsų“ knygele su įrašų.

Toliau– Kontvainienės namas. Ši turėjo dvi dukteris. Viena buvo nesveikomis akimis, kartais prižiūrėdavo mane ir brolių, o mes, išdykeliai, jos neklausydavom.

Kita Kontvainienės dukterė panelė Liuda vokiečių parvažiudavo iš Vokietijos Reicho darbo tarnybos ir spekuliuodavo vokiška bižuterija. Dar prieš antrąjį pasaulinį karą Kontvainienei pasimaitė protas – ji užsibarikadavo namuose ir kūrė krosnį. Storulis policininkas pusę dienos vedė derybas, kol atidarė duris, tada buvo jėga išgabenta į ligoninę. Dideliam būriui gatvės žiopsuotojų tai buvo įvykis.

Gatvelė užsibaigė našlės Šimkienės sodyba ir nemažu sodu.

(Dabar toje vietoje Gabijos gimnazijos stadiono pietvakarinis kampas). Šimkienė turėjo 4 sūnus. Jaunesnieji Leonas ir Cezaris kieme organizuodavo „cirka“–akrobatiką, nardymą per peilius ir degantį lanką, pratimus ant skersinio ir piramides. „Statistais“ dalyvaudavome ir mes, mažieji. Vyriausia Šimkienės sūnus Pranas dirbo prie geležinkelio. Traukinys pervažiavo, nutraukė jo ranką. Vilniuje vedęs lenkaite,

pokary išvyko į Lenkiją. Sūnus Jonas priklausė savanorių gaisrininkų komandai. Išgirdęs kaukiant sireną, susikišęs rankas į kišenes, taigi „be rankų“ kaip koks cirkininkas lėkdavo dviračiu į gaisrinę. Jonas, Leonas, Cezaris –trys broliai dalyvavo 1941 m. Birželio sukilime. 1944 m., atėjus sovietams, jie trys dingo.

Dabar kita, mano kampu žvelgiant į vaikystę, kairioji gatvelės pusė!

Pirmajame name gyveno latviai. Pro jų namo langų užuolaidas sklisdavo radijo garsai, o jų daržo žirniai viliodavo gatvės vaikus.

Namas toliau priklausė našliui Kazbaravičiui, kuris gyveno kartu su dviem suaugusiomis dukterimis. Vienai užeidavęs proto užtemimas, tuomet ją užrakindavo grotuotame kambaryje. Nusiraminsi grodavu gitarra ir dainuodavo senoviškus romansus. Dar pamenu, kad jau po karo Kazbaravičius, gindamas dukteris, buvo smarkiai primuštas rusų tankistų.

Paskutinytis, arba trečias, gatvelės kairės pusės namas priklausė Vaičiui, kuris namą pirkė iš senelės Žukauskienės. Dar Smetonos laikais Žukauskienės aštuoniolikmetė anūkė Ancė, pasiėmusi tik vieną gitarą, pėsčiomis geležinkelio bėgiais per dvi savaites pasiekė Kauną. Kaune dirbo tarnaitė, vėliau fabrike. (Aplankiau ją Kaune, maždaug 1965 metais. Palaidojusi vyrą ir vienintelį sūnelį Olesį, gyveno viena. Nepraradusi gyvenimo džiaugsmo, paėmusi gitarą, uždainavo ji dramatišku sodriu altu ...

Vaičius dirbo baldų fabrike, (jo dukterė Nijolė tebegyvena Mažeikiuose). Kai Žukauskienė mirė, tai buvo 1940 m. pavasari, mano tėvas nešė miesto burmistruvi prašymą, kad leistų nusipirkti keletą litrų žibalo laidotuviams. Europoje jau siautė karas, ir degalai buvo normuoti.

Mažoje Vaičiaus gatvelėje gyveno net keturios našlės– tai pirmojo pasaulinio karo rezultatas.

Vaičiaus troboje rinkdavosi repetuoti gatvės vaidintojai: Marcė Vaičienė, Algirdas Gailius, ateidavo iš Mažeikių kaimo seserys Antanavičiūtės, Bronius Linkevičius, Antanas Jonušas (dabar – šv. Antano kolegijos monšioras Vatikane). Artistams vadovavo med. seselė Ona Buckienė.

1940 m. žiemą gatvės gyventojai buvo apdalinti ranka pieštais spalvotais kvietimais—jie buvo raudoni kviečiami į Vakara Gaižausko sodyboje. Lengvai krentant sniegams, su tėvais patraukėme į pirmąjį mano gyvenime teatrą. Gaižausko name viena siena buvo išardyta, iš dviejų kambarių padaryta salė. Pritrūkus suolų, ant kėdžių patiestos lentos, apdengtos laikraščiais. Žiūrovų prigužėjo pilna patalpa. Tėvas į metė litą į aukų dėžę. Pavėlavusieji stojo pasieniais. Pirmoj eilėje– svečiai: sutanotas kunigas ir keli mokytojai.

Pagaliau patalpos gale atitraukiama iš paklodžių padaryta uždanga, ir pranešėjas pasveikina su artėjančiomis šv. Kalėdomis. Išklausome iš gramofono skilindančios giesmės „Sveikas, Jėzau, gimusis...“. Toliau deklamuojamos eilės, sakomi monologai, rodomi trumpi humoristiniai vaizdeliai (etiudai). Man labiausiai įsiminė lėlių teatrą. Įjungtos lėlės kažką daro, o teatro direktorius nebemoka jų išjungti. Labiausiai man patiko lėlė – tarnaitė, ji, šaukdama „visur švara reikalinga!“, taip energingai mojuoja šluota, kad kliūva ir direktoriui...

pačiu feldmaršalu Pauliumi. Čia vokiečių kariuomenė pasiekė blickrygo finalą. Raudonieji sakalai, paruošti tų pačių Liufthvarės instruktorių, pradėjo vyrauti ore. Eilinio antskrydžio metu prie Vilniaus subombardavo keleivinį traukinį. Žuvo vienintelis keleivis bombos skeveldrai pataikius į galvą. Ji buvo lemtinga Vilniaus apygardos teisėjui Stasiui Volungei.

Nuo šio šiurpus įvykis jau praslinko per 70 metų. Įvairiai susiklostė likusių gyvųjų likimai. Dalis jų pasklido po platų pasaulį ir į Lietuvą niekada nebesugrįžo. Kitiems likimas buvo palankesnis, sulaukė ramesnių laikų, baigė sovietinius mokslus, o kai kurie net tapo elitu. Neišvengta represijų, gulago ir trėmimų. Kas dabar besuskaičiuos, kiek tėvynainių kaulėlių išmėtyta po Sibirą ligi pačios Laptevų jūros, amžino išalo žemėje.

Vaidintojai: Iš kairės 1 eilėje Sofija Antanavičiūtė, Ona Buckienė, Marcijona Vaičienė, Antanavičiūtė 2 eilė iš kairės : Bronius Linkevičius, Algirdas Gailius, Jadvyga Gailiūtė, Antanas Jonušas

Tarp žiūrovų būta ir NKVD agento, tad po kelių dienų vaidintojai buvo iškviesti pas valsčiaus vykdomojo komiteto pirmininką J.Ruginį (ne giminę, tiksliai bendrapavardį. A.R.)*. Jisai vaidintojus už nesankcionuotą susirinkimą ir antisovietinę programą išvadino visus liaudies priešias, bet KAIP savo kaimynų neperdavė toliau NKVD.

J.Ruginis gyveno kaimynystėje pas ūkininką Švažą. Mokslų buvo nedaug ragavęs, ber vyras nekvailas. Žydo kepykloje kepėdavo macus, kartais dar ir mus pavaišindavo, o 1940 m.. atėjus sovietams, tapo valsčiaus vykdomojo komiteto pirmininku. Prasidėjus karui, visi naujosios valdžios veikėjai pabėgo į Rusiją, o J.Ruginis pasiliko– galvojo žmonėms nieko blogo nepadaręs ir jau matyt buvo nusivylęs sovietų valdžia. Atėjus vokiečiams, buvo suimtas. Po kiek laiko vokiečiai paleido pusšimtį suimtųjų sovietinių aktyvistų. Surengtame mitinge vokiečiai pareiškė, jog tikisi, kad paleidžiamieji susiprato ir daugybei bolševizmui netarnaus. J.Ruginio paleidžiamųjų tarpe nebuvo, mat rado jo parašą po ištremiamų į Sibirą žmonių sąrašą.

J.Ruginis ir dar 4 vyrai buvo nuvaryti į žydų kapines ir sušaudyti sprogstamomis kulkomis.

Už Vaičiaus namo atsišakoja skersgatvis į kairę, į pietų pusę, tame skersgatvyje vienas šalia kito išsirikiavę trys nameliai:

Vokiečio mūrininko Vaicekausko, kuris vasaromis gerai uždirbdamas maukdavo alų, o žiemą maitinosi vienomis bulvėmis ir silke. Turėjo dukterį. 1940 m. atėjus sovietams, pusvelčiu išpardavė savo turtą ir repatrijo į Vokietiją. Atėjus vokiečiams, vėl sugrįžo. Kai vokiečiai prie Diunkerkio atmušė sąjungininkų puolimą, storulis Vaicekauskas, visas susijaudinęs, minkštai tardamas I raidę, mojuodamas lazda, rodė mano tėvui, kaip angliai gavo „per galvą, per galvą“..

Kitame namelyje gyveno Arlauskas, 1-ojo pasaulinio karo invalidas su mediniu kojos protezu.

Jų šeimoj augo dvi dukterys. Kai viena prieš karą išteikėjo, aš pirmą kartą pamačiau iš arti lengvąją mašiną, kuria jaunieji buvo parvežti iš bažnyčios.

Na, ir trečiajame, paskutiniame namelyje, jisai vienintelis išlikęs iš visos buvusios Labdarių gatvės namų ir dabar tebestovi šalia Gabijos gimnazijos, prie pat Gabijos tako. Jame dabar gyvena Kazlauskienė ir Eismontienė, o tuomet ten gyveno medicinos seselė ponina Ona Buckienė su gražuole dukteria Halina. Birželio sukilimo dienomis per Kauno radiją, nuskambėjus Lietuvos Himnui, Buckienė ragino gatvės vyrus stoti į sukilėlių eiles. Už Buckienės namelio jau plytėjo Mažeikių kaimo ūkininkų Švažo ir Sovos žemių arimai.

Labdarių gatvelę šiandien beprimena tik Buckienės namelis. Dar išliko ir senas medis. Tiesa, dabartiniai Mažeikiai turi Labdarių gatvelę, tačiau ji yra kitoje miesto pusėje, naujame rajone.

Vaikystės prisiminimai Labdarių gatvelę sieja su karštomis vasarosmis ir speiguotomis žiemomis, kai tvoros tiesiog pyškėdavo nuo šalčio... su keletą kartų virš Mažeikių praskridusiu sidarbro spalvos dirizabliu –„cepelinu“, su tiesiog šalimais, Gedimino gatvėje, Klemenio name, buvusią pradinę mokyklą, Vištarto ir Grabliauskienės parduotuvėlėmis J.Tumo-Vaižganto (arba Vandens) gatvėje – mat toje gatvėje nuo geležinkelio iki pat Ventos upės nutiestais geležiniais bėgiais arklių

kinkytas vežimėlis veždavo anglį vandens pumpavimo stočiai, kuri tiekėdavo vandėnį į geležinkelio stoties hidrantus, o iš jų vandėnį imdavo garvežiai.

Vasaromis minios žydų Vandens gatvę su dideliais spalvotais skėčiais traukdavo prie upės maudytis. Baltas Kogano valgomų ledų vežimėlis linguodavo iš paskos, stumiamas žmogaus su baltais rankogaliais ir prijuoste.

Ir iš J. Tumo- Vaižganto gatvės belikę tik keletas senųjų namelių. Paskutinytis mokytojos Virkutienės. Jame pokariu buvo pradžios mokykla, dabar – J.Jančiausko namas. Tuoj pat už jo plyti kininko Gaižausko laukai, pilni pempų ir vyturėlių. Visai netoli prateka Rubežupis, dabar kanalizutas, uždarytas į vamzdžius ir ties Ventos upe įvardytas pirmuoju upeliu.

Broniaus Linkevičiaus asmeninio archyvo nuotraukos

Stasio Volungės 100-osioms metinėms

Atkelta iš 5 p.

Vytautas PUPŠYS, Šilutė-Ukmergė

Genute, teisininkas ir vaikų gydytoja tapo darnia šeima. Prieš santuoką Stasys Obuchavičius savo literatūrinį slapyvardį Volungę įteisino dokumentaliai kaip pavardę. Nedidelė Labdarių gatvės lietuvių kolonija džiaugėsi tokiu pasipildymu. Praleisti medaus mėnesį Volungės išvyko į Palangą. Ši trumputė atokvėpio minutė buvo pati kūrybingiausia per visą Stasio gyvenimą. Jauniems atrodo, kad jų laimė niekada nesibaigė. Ją abu tokią matė, o Stasys net išliejo eilėmis.

*Mes eikime be baimės – aš būsiu Jūsų brolis
O tu sesuo tikra, nes ir skausme lydėsi,
Mus visad snaigės laimins, nebus dangaus,
Tu saulė būsi, aš – ažuolo pavėsis.*

Vos prasidėjus 1942 metų pabaigoje žiemos šalčiams, apskriejo žinia, kad Rytų fronte prie Stalingrado kapituliavo vokiečių kariauna su

rožių krūmo, virtusio erškėtrože. Greta stropiai prižiūrimas savanorių memorialas, pagarba už laisvę kritusiems. Kadaise juos čia laidojusios merginos taip pat seniai atgulusios poilsio. Viena čia, beveik šalia – Marcelė Kubiliūtė. Jos bendražygė Aldona Čarnackaitė-Birutavičienė už Atlanto. Tokia jų šimtamečių realybė.

Likimas nepagailejo Andriaus ir Genutės dukters Saulės likimo. Kaip ir Staselis, Saulė iškeliavo amžino poilsio nesulaukusi nei trisdešimtys. Ji eilių nekūrė, bet į jaunąją psichologę mokslo pasaulis atkreipė dėmesį. Deja, ir šios viltys neišsipildė. Liko dar viena našlaitė Giedrutė. Šiandien ji toli nuo gimtųjų namų, tačiau neabejinga artimųjų likimui. Ji ir prates močiutės žygį saugant tauraus patrioto atminimą. Poetas Staselis, kaip ji vadino daktarė Genutė, to nuspelnė.

Visą likusį netrumpą gyvenimą daktarė Eugenija gedėjo savojo Staselio. Ją ilgai guodė ir globojo geriausias poeto draugas, nenuilstantis skautas, inžinierius Andrius Milaknis. Draugystė virto bandymu pakeisti šviesaus atminimo bičiulį Volungę. Sukūrus naują šeimą netruko atsirasti baltapūkė Saulytė. Nors abu tėvai buvo laimingi susilaukę dukros, tačiau jausmams neįsakys. Andrius niekada neatstojo Staselio netekties, nors pastangų idėjo daug. Šeima gerai pažinoję draugai vertino juos kaip sektiną pavyzdį ir išlaikė pačius šviesiausius prisiminimus. Sunkiomis pokario sąlygomis Andrius, pritardamas žmonos pageidavimui, savo rankomis sukūrė ir pastatė Stasiui metalinį kryžių. Senokai niekas nebelanko poeto kapo. Jo kūryba nežinoma, neliko ir artimųjų. Pats kryžius tarsi pasislėpė tarp sulaukėjusių

rožių krūmo, virtusio erškėtrože. Greta stropiai prižiūrimas savanorių memorialas, pagarba už laisvę kritusiems. Kadaise juos čia laidojusios merginos taip pat seniai atgulusios poilsio. Viena čia, beveik šalia – Marcelė Kubiliūtė. Jos bendražygė Aldona Čarnackaitė-Birutavičienė už Atlanto. Tokia jų šimtamečių realybė.

Likimas nepagailejo Andriaus ir Genutės dukters Saulės likimo. Kaip ir Staselis, Saulė iškeliavo amžino poilsio nesulaukusi nei trisdešimtys. Ji eilių nekūrė, bet į jaunąją psichologę mokslo pasaulis atkreipė dėmesį. Deja, ir šios viltys neišsipildė. Liko dar viena našlaitė Giedrutė. Šiandien ji toli nuo gimtųjų namų, tačiau neabejinga artimųjų likimui. Ji ir prates močiutės žygį saugant tauraus patrioto atminimą. Poetas Staselis, kaip ji vadino daktarė Genutė, to nuspelnė.

SPAUDOS,
RADIO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

A. Piročkinas. Lenkų politikai sprendžia lietuvių kalbos problemas

Prof. Arnoldas Piročkinas

Prieš kurį laiką Lietuvą vizitavęs buvęs Lenkijos prezidentas Aleksandras Kvasneviskis (Aleksandr Kwaśniewski), kalbėdamas apie dviejų valstybių santykius, pareiškė, kad šiuo metu juos temdančios smulkmenos, kurias lengva išspręsti. Tų „smulkmenų“ garbusis svečias neišvardijo, bet tikriausiai tarp jų turėjo galvoje ir atkaklį V. Tomaševskio (W. Tomaszewski) vadovaujamų Lietuvos lenkų politikų, remiamų įtakingų Varšuvos valstybininkų su R. Sikorskiu (R. Sikorski) priešakyje, akciją priversti Lietuvos valdžią, kad Lietuvos Respublikos piliečių pasuose lenkų pavardės ir vardai būtų rašomi tik lenkiškai.

Jei sutiktume su garbingojo svečio nuomone, jog šio dalyko sprendimas tėra smulkmena, tai derėtų paklausti jį, kuriai ginčo pusei – lenkų ar lietuvių – šis klausimas vertas visai menko dėmesio. O gal eksprezidentas tariasi galis nuspręsti už abi puses? Jeigu paklaustasis būtų kuklus ir atsakytų, jog tai smulkmena pirmiausia lenkams, tai gal tada malonėtų paaiškinti, kodėl lenkų pusė taip atkakliai per fas et nefas (lot. dorais ir nedorais būdais) visais lygiais verčia lietuvius paklusti jų diktatui.

Pasaulio istorijoje turbūt nerasime kito atvejo, kai kuri tauta su tokiu įtūžiu būtų reikalavusi jos tikrinius vardus nepakeistus vartoti juos pasisavinusioje kalboje. Kas ne kas pasakys, kad to nė nereikia reikalauti, nes daug kalbų savaime taip daro. Tačiau atidžiau apsidairykime: argi iš tikrųjų visos kalbos išlaiko nepakeistą išgytų vardažodžių rašybą? Paimkime anglų kalbą, kuri, paplitusia nuomone, ypač gerbianči kitataučių pavardes ir vardus. Ar rasite kuriame angliškame tekste (knygoje, laikraštyje, televizijoje) tiksliai lenkiškomis raidėmis parašytas pavardes Dzierżyński, Frąckiewicz, Górski ir t.t.? Tikriausiai visur trūks diakritinių ženklų. Taip anglų kalba redukuoja ir kitų kalbų raidynus: lietuvių, latvių, čekų, skandinavų, estų, turkų ir kt. Lietuvis Čiužas anglų spaudoje gaus pavardę Ciuzas. Anglams ir kitiems vakariečiams nė į galvą neateis, kad parašius pavardę Pišnius be diakritinio ženkliuko, lietuvius jausis nepatogiai.

Vakarų Europos kalbų istorija suformavo jų vartotojams nuostatą, kad parašytas žodis nebūtinai atspindi jo tarimą. Todėl jie gana dažnai paima daugiau ar mažiau tiksliai gaunamo vardo grafinę formą ir visai mažai rūpinasi to žodžio garsine raiška: ji gali būti gerokai nutolusi nuo originalo. Jiems gerai tinka sena lietuviška patarlė: kaip pasakysi, taip nepagadysi. O štai kitaip parašęs, gali kalbą pagadinti!

Kitas dalykas Vidurio ir Rytų Europos kalbos, kurių rašomosios atmainos, gali sakyti, susiformavo ir įsitvirtino XIX amžiuje ar net XX a. pradžioje. Joms, skirtingai nuo Vakarų Europos kalbų, būdinga, kad rašybai iš pat pradžių buvo iškeltas tikslas imanomai tiksliau žymėti savųjų žodžių garsyną. Tam buvo sukurta gausybė lotyniškos abėcėlės raidžių modifikacijų. Tad šios kalbos gali palyginti gana artimais ekvivalentais perteikti iš kitų kalbų ateinančių tikrinių žodžių garsus. Tačiau taip padarė šios kalbos ne visai vienodai. Tam būta įvairių priežasčių. Bene svarbiausia priežastimi reikėtų laikyti kitų tautų kultūrinę įtaką.

Pavyzdžiui, XIX a. antrajame ir trečiajame dešimtmetyje, sprendžiant iš vilniečių filomatų laiškų, dar daugelis svetimvardžių lenkų kalboje buvo vartojami sulenkintų.

Filomatų rašyta Grodek (ne Groddeck), Bajron, Helwećusz (ne Helvetius), Walter Skot, Szekspir, Szyller, Wolter. Tačiau jau originalios pavardės Goethe, Glücksberg Varšuvos knygų leidėjas) ir kt. Idomu, kad tuo pačiu metu Marilė Vereščekaitė (Wereszczak) gydytojo pavardę rašė Müller, o Janas Čečiotas – Miller.

Taigi tais laikais lenkai dar nelaikė kitakalbių pavardžių neatskiriama asmens nuosavybe ar savotišku jo herbui. Tačiau ilgainiui, veikiami vokiečių ir prancūzų praktikos, vis labiau ėmė vartoti originalias pavardes. Procesas truko ilgai: dar XX a. trečiojo dešimtmečio pabaigoje žinomas Vilniaus lenkų veikėjas Stanislas Mackiewicz-Cat (Stanisław Mackiewicz-Cat) karštai priešinosi svetimvardžių originalų vartosenai, gynė reikalą juos lenkinti. Pagaliau lietuvių kalbai ypač nusipelnęs lenkų kalbininkas Janas Otrębskis (Otrębski) savo „Lietuvių kalbos gramatikoje“ nevengė rašyti W. Birzyszka (t. I, 1958, p. 38). Tačiau svetimvardžių rašybos raidą lenkų kalboje paliekame nušviesti šios kalbos specialistams.

Nuosekliausiai įjungę svetimvardžius į savo kalbos sistemą po I pasaulinio karo susikūrusioje nepriklausomoje Latvijoje latviai. Tuo atžvilgiu lietuviai nuo jų atsiliko. Nors svetimvardžių lietuvinimas siekia XVIII a. trečiąjį dešimtmetį, bet po 1918 m., kai susikūrė nepriklausoma valstybė, išryškėjo dvi kryptys. Nemaža publicistų, rašytojų ir net dalis kalbininkų panūdė sekti Vakarų Europos pavyzdžiu. Čia nemaža lėmė studijavę Vokietijoje, Prancūzijoje, Italijoje ir Čekoslovakijoje įvairių sričių specialistai. Šių šalių aukštųjų mokyklų įpratinti, jie ėmė proteguoti originalios rašybos svetimvardžius ir Lietuvoje.

Vis dėlto iki 1940 m. neišnyko nė lietuvinimo kryptis. Antai dienraštis „Lietuvos žinios“ net paskelbė kelis straipsnius dėl reikalo vartoti sulietuvinčius svetimvardžius ir pats juos taip rašė. Jie ištisai buvo vartojami pradinių ir vidurinių mokyklų vadovėliuose. Kad ir ne visai nuosekliai, bet tendencija vartoti sulietuvinčius svetimvardžius ryški net 1935 m. išleistoje JAV Petro Jurgėlos knygoje „Sparnuoti lietuviai Darius ir Girėnas“.

Iki 1948 m. per visas okupacijas, ypač hitlerinės okupacijos metais, dominavo originalių svetimvardžių vartojimas. Išleistas 1948 metais „Lietuvių kalbos rašybos žodyna“, kuriame buvo pateiktos tik svetimvardžių lietuvinimo taisyklės, prasidėjo apie 50 metų trukusi visuotinė lietuvinamų svetimvardžių epocha. Kilus Sąjūdžiui, atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, dalis kalbininkų ir publicistų, tarsi užmiršę iki 1940 m. egzistavusią lietuvinimo praktiką, apšaukė ją „sovietiniu palikimu“ ir ėmė diegti originaliuosius svetimvardžius, mat jie rodą tikrą vakarietišką kultūrą. Jų perraša pakenčiama tik vaikams ir neišprususiems žmonėms skiriamose literatūroje.

Tokį požiūrį įtvirtino Valstybinės lietuvių kalbos komisijos (VLKK) 1997 m. birželio 19 d. nutarimas. Per tą laiką pasiekta nemaža „laimėjimų“. Kone visa didžioji periodinė spauda – rekšmingieji dienraščiai, intelektualieji savaitraščiai – svetimvardžius rašo „vakarietiškai“. Kai kurie leidiniai palieka autoriams laisvę: viename straipsnyje svetimvardžiai lietuvinami, kitame – originalūs (neretai su klaidomis), o trečiame straipsnyje suderinti abu svetimvardžių variantai: viena pavardė sulietuvinama, kita – ne. Ne tik rašyba įvairuoja, bet ir morfologija: vieni leidiniai ir televizijos vyriškosios giminės daiktavardžių vardininkus rašo su galūnėmis (Uspaskichas), o kiti – be galūnių (Uspaskich). Tokios mišrainės lietuvių kalba, atrodo, dar nėra patyrusi, nebent taip blaškytasi Martyno Mažvydo raštuose. Kiek nuosekliau ir vienodžiau nelietuviškos pavardės ir vardai rašomi lietuviškuose asmens dokumentuose, nors ir čia jau veržiasi naujovės, visų pirma galūnių nedėjimas.

Nepaisant „vakarietininkų“ griausmingų atakų prieš svetimvardžių lietuvinimą, tebėra nemaža leidinių, kurie nebijo būti „atsilikę“ nuo pasaulinės praktikos: tebevartoja iš kitų kalbų imamus svetimvardžius su lietuviškomis galūnėmis ir parašytus lietu-

viška abėcėle. Ir VLKK dar leidžia pasirinkti, kokius svetimvardžius – originaliuosius ar sulietuvinčius – vartoti ne tik vaikų knygelėse. O pasirinkimas priklauso nuo to, kaip nusprendžia laikraščio ar knygos leidėjas, televizijos programos vadovas. Jai šiems rodosi patogiau vartoti originaliuosius svetimvardžius, tai atsilikėlis jų lietuvinimo šalininkas verčiamas tapti „vakarietininku“. Šiuo atveju jau nepaisoma, kad „vakarietišką“ sistema iš tikrųjų kelia daug nepatogumų ir autoriui, ir skaitytojui.

Pamėginkime dar syki parodyti vieną kitą atvejį tų nepatogumų. Jau ne viena lietuvių karta yra įpratusi rašybą glaudžiai sieti su garsais. Lietuvių kalboje ne visada tas raidės ir garso ryšys išlaikomas. Pavyzdžiui, jo nėra paprastame žodyje dirbti, kur raidė b tariama kaip garsas p. Tokių nesutikimų yra ne taip maža, ir iš to kyla daug sunkumų mokiniams, kol jie išmoksta ir igunda pagal tam tikras taisykles tinkamai rašyti. Tačiau svetimvardžiams, jei jie rašomi originaliaja rašyba, jokių taisyklių nepritaikysi, nemokėdamas tos kalbos.

Nepatogumas didžiausias iškyla ne tiek tada, kai svetimvardį reikia perskaityti (galima jį skaityti ir savąja kalba), o tada, kai jį išgirsti ir reikia užrašyti, isiminti ir po kurio laiko vėl jį pakartoti. Nemokančiam tos kalbos tai neįmanomas uždavinys. Net ir kiek pramokęs kalbos žmogus dažnai nėra tikras, kad išgirstą svetimvardį bus užrašęs teisingai. Vokiečių ar anglų kalboje daug vienodai skambančių pavardžių turi skirtingų rašybos variantų. O štai nemokantis švedų kalbos asmuo per radiją ar televizijoje išgirdo rašytojo pavardę Čelegren(as). Jis taip ir užrašys, bet originalioji pavardės forma – Kjellegren. O radęs taip parašytą pavardę lietuviškame tekste, kaip ją perskaitys? Toks pat nesutapimas iškyla ir girdint Vengrijos miesto Diula vardą, kuris rašomas Gyula.

Kas ne kas pasakys, kad lenkų vardažodžiai tokių drastiškų atvejų neteikia, bet dėl jų originalių formų vartojimo lietuviškuose dokumentuose prieštarauti randame ne vieną motyvą. Pradėkime pirmiausia nuo to, kad nemokančiam lenkų kalbos žmogui sunkumų kelia kitos jos rašybos ypatybės. Vienas ryškiausių būtų skyrimas, kada rašoma dz (Dzieduszycki), kada dż (Niedźwiedź), o kada dż (Drażdźewo). Ne visos Lietuvos spaustuvės ar leidyklos netgi gali turėti šias raides, nors dabartinė technika, rodos, čia galėtų palengvinti jų vartojimą.

Remtis kai kurių lietuvių kalbininkų, propaguojančių „vakarietišką“ svetimvardžių traktavimą, kad šie žodžiai nepriklausą lietuvių kalbai, nederėtų. Tai tikras blefas! Jei tai būtų tiesa, tai nepriklausančiais lietuvių kalbai reiktų laikyti ir iš pavardžių kilusius terminus. Tada ir juos reiktų rašyti originalia rašyba. Kodėl turėtų skirtis pavardė Džaulis (Joule) nuo fizikos termino džaulis, pavardė Makintošas (originali Macintosh) nuo apsiausto makintošas, pavardė Rezerfordas (Rutherford) nuo radioaktyvumo vieneto rezerfordas (rd) pavadinimo. Beje, vokiečių kalboje tokios rūšies terminai sutampa su pavardėmis: Joule, Watt (Vatas ir vatas), Volt (Volts ir voltas), tuo tarpu lenkų kalboje terminai jau sulenkinti: wat, wolt.

Šie pavyzdžiai pakankamai aiškiai rodo, kad tikriniai žodžiai, atėję į kitą kalbą, turi paklusti jos dėsniams. Jeigu taip nėra visose kalbose daroma, tai tas priklauso ne nuo svetimvardžių kokių nors „prigimtinių“ ypatybių, ne nuo jų tariamos autonomijos juos priėmusios kalbos sistemoje. Iš esmės imant, jų originali rašyba kitose kalbose išlaikoma dėl ekstralingvistinių veiksnių. Tai ypač būdinga čekų, lenkų, slovākų ir net vokiečių kalboms: jų rašyba leistų gana nesunkiai svetimvardžius transkribuoti, bet to nedaroma dėl visokių šalutinių motyvų.

Svarstant lenkų reikalavimą rašyti lietuviškuose pasuose lenkiškais rašmenimis jų vardus ir pavardes, reikia turėti galvoje, kad to reikalavimo pagrindą sudaro taip pat ekstralingvistiniai motyvai. Iš jų kaip „nekalčiausia“ ir esmingiausia reiktų pripažinti identifikacijos poreikį. Visiškai natūralu, kad Lietuvoje gyvenantis lenkas geidžia identifikuotis kaip lenkas, turėti bendrą pavardės jungtį su savo giminaičiais

Lenkijoje ir kitose šalyse, su praeities dokumentais. Lenkas, kurio pavardė Pirsztel, o pagal lietuvišką pasą įrašyta lietuviškai skambanti pavardė Pirstelis, jaučiasi išskirtas iš tautiečių ir atskirtas nuo savo giminaičių Lenkijoje ar JAV.

Ar čia turime neišsprendžiamą dalyką? Manyčiau, kad ne. Reikia tik geros valios. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2009 metais nustatė, kad Lietuvos piliečio pase yra galimas papildomas asmens vardo, pavardės įrašas ir jo gimtąja kalba. Čia gali būti įrašomi ir kiti duomenys, pavyzdžiui sutuoktinio pavardė, jei žmonos pavardė kuo skirtųsi. Atrodytų, belieka naudotis šia galimybe. Mūsų laikų technika įgalina daryti įrašus ne tik lenkiškais, bet ir rusiškais, arabiškais rašmenimis... Tik, žinoma, ne lietuviško įrašo sąskaita. Antai iki 1940 m. Lietuvos Respublikos išduodamuose užsienio pasuose būdavo įrašoma pavardė lietuviškai: ponija Julija Petkevičienė, o prancūziškame puslapyje (prancūzų kalba tada buvo tarptautinė diplomatinė kalba) būdavo įrašas „Madame Julija Petkevičius“.

Straipsnio išvada galima pasakyti: sprendžiama, kaip rašyti lietuvių kalboje vartojamus kitų kalbų kilmės pavardes, vardus ir vietovardžius yra neginčijama ir neribojama tautos ir jos valstybės organų prerogatyva. Įvykdyti reikalavimą lenkų asmenvardžius rašyti tik lenkiškai, įteisinti sulenkintus Lietuvos vietovardžius, reikėtų, kad lietuvių kalbos problemos sprendžiamos Šalčininkuose ir Varšuvoje veikiančių politikų. Pirmiausia šioje byloje klausykime ne politikierių, bet neutralių liudytojų – plačiai žinomų lenkų kalbininkų: Bodueno de Kurtenės (Baudouin de Courtenay; 1845-1929), Jano Karlovičiaus (Jan Karłowicz; 1836-1903), Jano Otrębskio (Jan Otrębski; 1889-1971), Viktoro Požezinskio (Wiktor Porzeziński; 1870-1929), Jano Safarevičiaus (Jan Safarewicz; 1904-1992), pagaliau Stanislovo Vestfalio (Stanisław Westfal; 1911-1957). Niekas iš jų nėra nė puse žodžio užsiminęs, jog lietuviai neteisčiai elgiasi su kitų tautų vardais ir pavardėmis. Jiems buvo savaime suprantama, kad lietuviai turi teisę ir net prievolę svetimvardžius lietuvininti – pritaikyti prie savo kalbos sistemų.

P.S. Stanislovo Vestfalio 1948 m. parašytą poleminių straipsnį „Przyganiał kocioł garnkowi“ (Puodas katilą vainojo) praversių paskaityti ir lenkams, ir lietuviams (žr. Stanisław Westfal. Teka językowa“ (1975), p. 328-331). Jį yra persispausdinęs „Kurjer Wileński“ (2010-05-07). Lietuviškai atpaskotas „Vilniaus dienoje“ (2010-05-11).

Autorius yra profesorius, humanitarinių mokslų daktaras

Prof. habil.dr. Arnoldas PIROČKINAS,
www.alkas.lt

Voruta parduodama

K400	Alytus, Jotvingių g. 10
K422	Druskininkai, Eglės g.1
	Kaunas, „Akademinis knygynas“, VDU III rūmai, K. Donelaičio g. 52
K236	Kaunas, Laisvės al./Ožėskienės g. sankryža
K369	Klaipėda, Taikos pr. 101
K436	Marijampolė, Stoties g. 2
K466	Panevėžys, Savanorių a. 5
K558	Šiauliai, Tilžės g. 109
K78	Trakai, Vytauto g. 90
B EMSI	Trakų Vokė, Trakų pl. 14 km
K153	Ukmergė, Kęstučio a. 6
K210	Utena, Aušros g. 30
K45	Vilnius, Gedimino pr. 19
K7	Vilnius, Gedimino pr. 31
K6	Vilnius, Gedimino pr. 44
K110	Vilnius, Geležinkelio g. 16
K8	Vilnius, Gynėjų g. 1
K145	Vilnius, Konstitucijos pr. 12
K44	Vilnius, Lelevelio g. 2
K5	Vilnius, Sodų g. 22 – autobusų stotis
K572	Vilnius, Sodų g. 22
K26	Vilnius, Sodų g. 22

Lietuvis, tėvynėje ir Čekijoje stojęs prieš fašizmą

Vytautas RIMŠA, Svėdasiškių draugijos „Alaušas“ tarybos narys, atsakingas už mokslinę veiklą

Iš spaustuvės parvežtas istorijos, kultūros ir politikos žurnalo „Lietuva ir Čekija“ naujas rinkinys, apimantis visus tris 2013-tųjų metų numerius (22-24)*. Jo visas tiražas jau pasiekė leidėją, tad naują žurnalo rinkinį galima išgyti. Skaitytojams šia proga priminsime, kad žurnalo platinimo ir ekspedicijos reikalus toliau tvarko pats žurnalo sumanytojas, leidėjas ir redaktorius Petras Algis Mikša. Su juo reikėtų ir tartis.

Paėmus rinkinį ir pasižvalgius, nesunku pastebėti, kad nuo ankstesniųjų jis skiriasi savo sandara. Tai išvelgs kiekvienas atidesnis skaitytojas, nes žurnale yra žymiai mažiau nei ankstesniuose jo numeriuose temų, straipsnių ir autorių pavardžių. Tačiau pirmiausia pažiūrėkime, kas jame yra išspausdinta.

Atskleidus pirmuosius žurnalo puslapius (5-6 p.), skaitytojo akiratyje atsiduria Jo Ekscelencijos Čekijos Respubli-

kos Prezidento Milošo Zemano (Miloš Zeman) nuotrauka. Šalia jos – leidėjo ir redaktoriaus P. A. Mikšos glaustas informacinis straipsnelis apie nesenai išrinkto šalies vadovo nueitą prasmingą gyvenimo kelią, jo politinę ir kitą visuomeninę veiklą bei respublikos gyventojų pasitikėjimo juo laipsnį – rinkimų rezultatus. Prezidentas Milošas Zemanas žurnale skaitytojams yra pristatomas pirmą kartą, todėl informacija, manykime, bus įdomi, svarbi ir netgi pravarti daugeliui Lietuvos piliečių, ypač – Čekijos Respublikos bičiuliams, šalies akademiniam jaunimui ir kt.

Toliau – senesni istorijos dalykai. Daugiausia vietos (8-241 p.) čia, kaip sakoma – liūto dalį – užima redaktorius ir leidėjas P. A. Mikšos studija „XX amžius: Pranas Dovalga – užmirštas ir atrastas idealistas – Lietuvoje ir Čekoslovakijoje“. Tai platus ir gan išsamus, daugeliu įvairių istorinių

įvykių ir faktų kupinas biografinis pasakojimas apie gabų ir perspektyvų mūsų tautietį – iš pradžių Žemės ūkio akademijos studentą Kaune, o paskui žymų to meto vertėją, jauną žurnalistą, publicistą ir Lietuvos spaudos atstovą prieškarinėje Čekoslovakijoje.

Autoriaus akiratyje – plati tragiško likimo jaunuolio, antifašisto, nuoseklaus tautinio patriotinio pasipriešinimo judėjimo dalyvio, pasišventusio kovotojo dėl savo gimtosios šalies bei Čekoslovakijos Respublikos laisvės bei nepriklausomybės gyvenimo ir istorinių politinių, socialinių ir karinių įvykių panorama. Ypač plačiai, per įvairiapusę veiklos prizmę yra analizuojamas žurnalisto P. Dovalgos gyvenimas Lietuvoje ir Čekijoje nuo jo gimimo (1911 m.) ir studijų metų iki žūties (1941 m.) Čekoslovakijoje nuo barbariškų fašistinių budelių rankų.

Tęsinys kitame numeryje

Pranas Dovalga. Nuotrauka iš Dovalgų ir Martynaičių šeimų archyvo

Vytautas Landsbergis: „Gal dabar laikas Rusijai priminti Karaliaučių?“

– Ar jau galima laidoti Kaliningrado demilitarizavimo temą?

– Apie tai buvo kalbama prieš 10 metų, net Europos Parlamento dokumentai buvo priimti, kad Karaliaučius regiono problema yra visos Europos problema. O po to tie balsai nutilo pasiduoondant Rusijos perspėjimams, spaudimams.

Dėl demilitarizavimo buvo kalbama iki 1997 m. Net Amerikos kongrese buvo priimta rezoliucija, o Senatas nespėjo. Tikrai buvo suprantama ir kalbama, kad šio Europos gabalo perkrovimas ginklais ir užteršimas visų žemių ir vandenų karinėmis bazėmis yra didelė problema netgi ateities Europai. Kaip žmonėms reikės gyventi? Kaip reikės išvalyti tą palikimą?

Paskui apie demilitarizaciją nustota kalbėti, kadangi Rusija darėsi vis agresyvesnė, o Vakarai su tuo taikstėsi. Tačiau dabartinė padėtis turėtų paskatinti vėl apie tai galvoti. Labai retai ir labai nedrąsiai kai kur užsimenama, kad to krašto statusas yra neišskus.

Žinoma, Rusija skelbia, kad tai Rusija ir jokių ginčų nėra, bet kraštas niekad nebuvo jokia tarptautine sutartimi atiduotas Rusijai. Buvo pripažįstama kaip faktinė padėtis, ir ta faktinė padėtis yra konstatuota Potsdamo sutartimi – pasakyta, kad Rusijai pavedama administruoti iki taikos sutarties su Vokietija, o jos ligi šiol nėra.

Tai klausimas kaip ir atviras. Nors jeigu Rusija bus labai agresyvi, Vakarų demokratijos gali atsimentinti šį klausimą.

– Jūs požiūriu, kodėl Rusija istoriškai

visada vykde ir vykdo politiką, nukreiptą prieš demokratijos principus?

– Rusijos valstybinė filosofija nuo carų imperijos laikų buvo tik plėstis ir plėstis, grobti, valdyti, diktuoti. Kažkaip liguistai iki šiol išivaizduojant, kad aplink yra priešai. O su priešais yra tik viena kalba – juos reikia nugalėti ir užkariauti. Tada atsiranda priešas kitas kaimynas, kuris anksčiau buvo toliau; čia yra agresyvių mąstysenos akligatvis ir jis tęsiasi. Ir tartum Rusija nieko prieš būti tame akligatvyje – izoliuota.

Labai iškalbingas caro Aleksandro II pasakymas – Rusija visame pasaulyje turi tik du draugus: vienas jų yra Rusijos armija, kitas – Rusijos laivynas. Tai buvo kalbama išdidžiai.

Koks beviltiškas pojūtis, kad tu gali pasitikėti tik savo ginklu ir visus mušti. Nes tikrų draugų nėra, aplink – vieni priešai. Kuri dar šalis ar tauta galvoja taip beviltiškai? Čia yra Rusijos nelaimė.

O dabar visai nesenai valdytojas Vladimiras yra tą patį paskelbęs savo tautai ir pasauliui, dalyvaudamas nacionalinės televizijos paskaitose su užsakytais klausimais.

Štai jis gauna užsakytą klausimą berniuko, kuris sako: mūsų klasėje du berniukai visados mušasi, kuris iš jų kaltas? Ir prezidentas atsako: kaltas tas, kurį primušė. Ką tai reiškia – aš primušiau, tai jis ir kaltas? O kad iš viso nereikia muštis, tokios kalbos net nėra. Visas gyvenimas yra muštynės, kas ką primuš, ir primušėsis bus kaltas. Tai štai visa rusiškos demokratijos versija, kuri atmeta žmogiškumą. O šiuo metu net pačiose

Rusijos viršūnėse yra tendencija pasijuokti iš Vakarų demokratijos kaip neveiksmingos sistemos.

– Ar manote, kad nuolatinė NATO bazė Lietuvoje yra būtina užtikrinant saugumą Lietuvai, ar tai neprieštarauja Lietuvos Konstitucijai?

– NATO nėra valstybė, Lietuva yra pati NATO, todėl aš manau, kad turėtų būti žiūrima kitaip. Aš sakyčiau, kad Lietuvos gynybos bazės yra NATO bazės, nes Lietuva yra NATO.

Klausimas, kas tose bazėse dislokuota – ar tiktai Lietuvos kariai, o gali būti ir kitų NATO šalių kariai. Tai bus Lietuvos bazės, bet su kitų NATO šalių karių dalyvavimu.

– Lietuvoje atsirado keista tendencija viską spręsti referendumais (žemės pardavimas užsieniečiams, euro įvedimas). Ar nemanote, kad už to gali slypėti Kremliaus rankos?

– Aš manau, kad ne tiktai gali. Daugiau negu gali kišti pirštus į tuos reikalus per savo įtakos žmones, ypatingai, kai tokie klausimai kaip Lietuvos išmušimas iš ES per žemės išigijimo referendumą. Jeigu būtų draudžiama ES piliečiams išgyti žemės Lietuvoje, kas yra mūsų sutartyje su ES, reiškia, mes atsisakome ES sutarties, tai yra, patys save išmušame iš ES. Tikrai Rusijos valdovai už tai labai paplotų.

Be to, didelis paradoksas yra tie vadina mieji tautininkai, labai daug kalbantys apie tautos teisę tą žemę turėti, jokiems kitataučiams nė gabalėlio neparduoti. Jie apsimeta

nematantys, kad tauta nelabai dirba tą žemę, mielai išvažiuoja, palieka ūkius.

Kitas dalykas, jeigu tu tautai draudi – reiškia, tu ja visai nepasitiki. Tu manai, kad jie parduos ir išvažiuos, tai jiems reikia uždrausti. Tokia yra panieka tautai. O kodėl jie turi parduoti? Ne visi skuba išvažiuoti, ne visi nemėgsta gamtos, buvimo ūkyje.

Daugybė žmonių džiaugėsi, kad buvo sugrąžinta žemės nuosavybė, kad galėjo savo tėvų ūkius atgauti, nors buvo daroma daug kliūčių. Bet potraukis žemei nėra visiškai išnykęs, kad reikėtų bijoti, jog ims visi ir parduos, turėtų būti pagarba ir pasitikėjimas. Reikia raginti žmogų, kad mylėtų gamtą ir žemę.

– Ko palinkėtumėte Lietuvai bei ES?

– Blaivaus proto ir susitelkimo. Abi užduotys labai nelengvos. Blaivus protas nėra toks dažnas dalykas. Yra daug jėgų, kurios bando jį sujaukti visokiomis propagandomis, informaciniais karais, gaudais, šmeižimais – kaip čia, Lietuvoje, viskas blogai, meskit tą Lietuvą ir bėkite iš jos. Tai priešiškas darbas.

Blaivus protas yra egzaminas, reikia pačiam vertinti, o ne ką nors išgirdus iš televizijos ar kokių plepalų. Ir susitelkimas nesirauti tarpusavyje dėl antraeilių dalykų.

Nuotrauka: Julius Kalinskas/15min.lt nuotr. / Vytautas Landsbergis

Šaltinis: <http://www.15min.lt/naujiena/ziniosgyvai/interviu/vytautas-landsbergis-gal-dabar-laikas-rusijai-priminti-karaliauciu-599-420493?cf=df>

Bagaslaviškyje paminėtos Igno Šeinių 125-osios gimimo metinės

Atkelta iš 1 p.

Lietuvą, užmegzti ryšiai su žymiais švedų politikais, iškeltas Lietuvos nepriklausomybės siekio klausimas“, – pasakojo buvęs Lietuvos ambasadorius Švedijoje R. Motuzas.

Pasak pirmojo vicekanclerio, I. Šeinius ne tik sėkmingai gynė ir atstovavo Lietuvos interesams Švedijoje, bet taip pat siekė šias šalis suartinti. „Iš Švedijos valstybinio archyvo sugrįžusi gausi su I. Šeinių diplomatinė ir kultūrinė veikla susijusi medžiaga lietuvių, švedų, vokiečių, prancūzų ir kitomis kalbomis rodo, kad jis savo gyvenimo misiją įvykdė. Šiandien Švedija mums yra labai artima ir svarbi partnerė. Lietuva su šia šalimi ne tik palaiko glaudžius diplomatinius santykius, bendradarbiauja ekonomiškai ir politiškai, tačiau taip pat organizuoja įvairias kultūros ir ūkio parodas, koncertus“, – sakė R. Motuzas.

Vyriausybės kanclerio pirmasis pavaduo-

tojas moksleiviams taip pat papasakojo apie Lietuvos pirmininkavimą Europos Sąjungos Tarybai ir kvietė aktyviai dalyvauti Lietuvos narystės Europos Sąjungoje 10-čio minėjimo renginiuose.

Neoficialiu Lietuvos diplomatu Švedijoje Ignas Šeinius (tikroji pavardė – Jurkūnas) tapo 1915 m., kai buvo pasiūstas dirbti lietuvių draugijos nukentėjusiems nuo karo šelpti Stokholmo skyriaus igaliotiniu. Svarbiausias veiklos tikslas buvo aukų, surinktų iš kitų valstybių bei įvairių fondų, persiuntimas į Lietuvą ir lietuviams pabėgėliams į Rusiją. I. Šeiniųs veiklos metais, Stokholmo skyrius labai greitai išplėtė savo funkcijas įsijungdamas į politinę veiklą. Taip atsirado pirmoji neoficiali Lietuvos atstovavimo užsienyje institucija.

*Spaudos tarnyba
Juozo Vercinkevičiaus nuotr.*

*Ignas Šeinius su žmona Gertrūda ir jos tėvais Šeiniūnuose (Širvintų savivaldybė), 1933m.
Ignas Šeinius, his wife Gertrūda, and her parents in Šeiniūnai (in the Širvintos district), 1933*

Pro memoria

A+A kun. jubilatas Antanas Jurgaitis

1926-04-28 – 1950-09-24 – 2014-03-22

Kun. Antanas Jurgaitis

Š.m. kovo 22 d., eidamas 88-uosius metus, mirė Telšių vyskupijos Mažeikių Švč. Jėzaus širdies parapijos rezidentas kun. Antanas Jurgaitis.

Kun. Antanas gimė 1926 m. balandžio 28 d. Šilalės r. Upynos valsčiaus ūkininko šeimoje. Buvo vyriausias iš keturių brolių ir dviejų seserų. Mokėsi Upynos ir Skaudvilės pradinėse mokyklose, Tauragės ir Šilalės gimnazijose iki 1943 metų, Telšių kunigų seminarijos licėjyje iki 1946 metų, vėliau Kauno tarpdiecezinėje kunigų seminarijoje. 1950 m. rugsėjo 24 d. iš vienintelio to meto sovietinėje Lietuvoje Panevėžio vyskupo Kazimiero Paltaroko rankų gavo kunigo šventinimus.

Kunigystės tarnybą (vikaro pareigas) pradėjo Švėkšnos parapijoje, 1951–1953 m. klebonavo Tubinių, 1953–1956 m. Vaičiūčių, 1956–1957 m. Kontaučių bažnyčiose, kartu

aptarnaudamas ir Plungės rajono Žlibinų parapiją.

Nuo 1951 m., vadovaujamas prof. Prano Kuraičio, rengė disertaciją „Dialektinio materializmo kritika“, bet prof. P.Kuraičio mirtis ir sunkus sovietmetis mokslinį darbą nutraukė.

Už ateizmo kritiką iš bažnyčių sakyklių ir pogrindinėje spaudoje 1957-02-28 saugumo suimtas. Atsisakęs bendradarbiauti su KGB, 1957 m. nuteistas 5 metus lagerio.

Bausmę atliko sustiprinto režimo lageryje Mordovijoje. Brolis Petras dėl ryšių su partizanais tuo laiku taip pat kalėjo Vorkutos lageriuose.

1960-09-12, grįžęs iš lagerio, trumpai, iki 1963 metų, dirbo Kaltinėnų bažnyčios vikaru, klebonavo 1963 metais Šakynoje, iki 1969 metų paskirtas vikaro pareigoms Šilutėje, 1969–1976 m. klebonavo Judrėnuose, sykiu aptarnaudamas ir Spraudžio bažnyčią Plungės rajone, nuo 1976 m. iki 1995 metų dirbo Ylakiuose, Vaičiūčiuose, nuo 1995 metų Laukuvoje ir Pažerėje. Nuo 2002 metų buvo kunigas rezidentas Mažeikių Švč. Jėzaus širdies bažnyčioje, dar aptarnavo Leckavos bažnyčią ir Buknaičių koplyčią. Visur, kur bedirbdamas, remontavo bažnyčias, statė kryžius, tvarkė senkapius.

Atgavus Nepriklausomybę, dalyvavo atkuriant katalikiškas ir visuomenines organizacijas, ruošė religinius ir visuomeninius renginius, platino katalikšką ir patriotinę spaudą. Buvo Ylakių šaulių būrio narys, priklausė Krikščionių demokratų partijai. Mažeikiuose išrinktas į Politinių kalinių sąjungos Mažeikių skyriaus valdybą.

Aptarnaudamas Leckavos miestelio Šv. Lauryno parapiją, subūręs leckaviškių bendruomenę, 2009 metais rugpjūčio 16 d. iškilmingai paminėjo 350 metų parapijos įsteigimo jubiliejų ir Šv. Lauryno bažnyčios atstatymo penkiasdešimtmetį. Paminėdamas Lietuvos vardo tūkstantmetį, įrengė Lietuvos Tūkstantmečio aikštę, apšodino ją medžiais ir pastatė paminklą pirmiesiems krikščionims Šv. Vaitiekui ir Šv. Brunonui.

2010 metų vasarą kitoje bažnyčios pusėje įrengė ir pašventino dar vieną aikštę – pastatė joje paminklą Žemaičių krikšto ir Žalgirio mūšio 600 metų jubiliejui, o šventoriuje pastatė statulas Leckavos miestelio globėjams Šv. Laurynui ir Šv. Jokūbui. (Paminklų autorius Raimondas Leparskas).

Ant kunigo darbo stalo liko paminklo 1863 metų sukilimui įamžinti projektas. Nebesuspėjo...

Išėjo Amžinybėn nenuilstantis kunigas, savo krašto istorijos žinovas, karštas Tėvynės mylėtojas.

Gražiai senatvėje prižiūrėtas bendražygių Onos ir Vytauto Maselskių.

Velionis buvo pašarvotas Mažeikių Švč. Jėzaus širdies bažnyčioje. Buvo giedami Žemaičių Kalvarijos kalnai, šv. Mišias auکوjo ir išsamiai apie kunigo – kalinio gyvenimą pasakojo vyskupas Jonas Boruta SJ.

2014 m. kovo 25 d. kunigas Antanas Jurgaitis palaidotas Mažeikių Švč. Jėzaus bažnyčios šventoriuje. Dalyvavo Telšių vyskupijos kunigai, Telšių seminarijos klierikai, gausus būrys mažeikiškių ir Leckavos bažnyčios parapijiečių. Giedojo bažnyčios chorai.

Laidotuves kancelebravo Telšių vysku-

Statulas Leckavos miestelio globėjams Šv. Laurynui ir Šv. Jokūbui

po augziliaras vyskupas Linas Vodopjanovas OFM.

Prie kapo duobės atsisveikinimo žodį tarė buvęs Mažeikių švč. Jėzaus širdies bažnyčios, dabartinis Platelių ir Beržoro parapijų klebonas Rimvydas Marozas ir Politinių kalinių sąjungos Mažeikių skyriaus pirmininkas Albertas Ruginis.

Kunigo asmenybės grožis išliks jį pažinusių širdyse.

Albertas RUGINIS, Mažeikiai
Nuotraukos iš asmeninio archyvo

Valstybinės kalbos politika: įžvalgos ir gairės

Mūsų rūpestis – mūsų kalba

Alfonsas KAIRYS, Vilnius

Kelias valandas Seime trukusi LR Seimo ir Valstybinės kalbos komisijos organizuota konferencija „Valstybinės kalbos politika: įžvalgos ir gairės“ pakvietė ne tik žinomus lietuvių kalbos specialistus, bet šia, viena seniausių indoeuropiečių kalbų besidominčius mokslininkus, savo šalyse puoselėjančius ir ginančius savo kalbas.

Po trumpo LR Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto pirmininkės Audronės Pitrienienės sveikinimo žodžio kalbėjusi Valstybinės kalbos komisijos pirmininkė Daiva Vaišnienė pabrėžė, kad šis susitikimas – tai rengiamų Valstybinės kalbos gairių 2015–2020 m., sunkiai besiskinančių sau kelią, pradžia. Kalbą kuriame visi ir už ją atsakome visi. Apžvelgusi valstybinės kalbos vystymo (-osi) kelią nuo tada, kai buvo įteisintas jos, kaip valstybinės, statusas, prelegentė nurodė jos plėtojimo kryptis: kalbos vartojimo visose viešojo gyvenimo srityse užtikrinimas, valstybinės kalbos priežiūra, lietuvių kalbos mokymas (-asis), akademinės lietuvių kalbos išsaugojimas, kalbos paveldo ir tarmių puoselėjimas, lietuvių kalbos sklaida. Ir baigdamą pasakė, kad „ne tik kalba priklauso mums, bet ir mes kalbai“, kadangi kalba – tai valstybė.

Visi nustebo, kai į susirinkusius gražia, taisyklinga lietuvių kalba prašneko Estų kalbos tarybos pirmininkė Birutė Klaas – Lang (lietuvių kalbos išmokusi iš tėvų). Ji kalbėjo apie estų kalbos politikos gaires per dešimt strateginių metų. Daugiakalbis estas yra taisyklė, o ne išimtis. Estų kalba vartojama visose gyvenimo srityse. Pirmasis jų (estų – aut.) kalbos plėtros planas priimtas 2004 m., dabar sėkmingai vykdomas 2011 m. daug kuo papildytas antrasis. Įkurtosios kalbos tarybos darbas – tai kalbos politikos formavimas. Ji kartą per 2 metus pateikia Vyriausybei kalbos vystymo planą. Kalbos plėtojimo planai ir Vyriausybės biudžeto planavimas suderinti. Antai, tik 2011–2017 m. kalbos klausimams spręsti skirta 61 mln. eurų. Pasidžiaugta, kad net 30-tyje užsienio aukštųjų mokyklų mokomasi estų kalbos (tai apie 1000 studentų). Nuo 1919 metų Estijos aukštosiose mokyklose dėstymo kalba yra estų. Sumažėjo studentų

skaičius rusų kalba (nuo 1983 m. 21 proc. iki dabar – 6,6 proc.), o padaugėjo norinčių studijuoti anglų kalbą.

Pranešimą tema „Valstybinė kalba Latvijoje: problemos ir perspektyvos“ skaitęs Latvijos valstybinės kalbos centro direktoriaus pavaduotojas Agris Timuška teigė, kad jų Konstitucija numato, kad valstybinė kalba yra latvių kalba ir kad 2005–2014 m. valstybinės kalbos gairėse nurodoma, jog „mes esame atsakingi už kalbos išsaugojimą būsimosioms kartoms“. Mokyklose įtvirtintas dvikalbis švietimas: atskirų privalomųjų dalykų galima mokytis ir mažumų kalba, mokinys gali pasirinkti, kuria kalba laikyti egzaminus. Valstybinės kalbos pozicijos stiprinamos: siekiama, kad latvių kalbos vartojimo kokybė būtų pakankamai aukšta, numatoma plačiau vartoti latvių kalbą, ypač žiniasklaidoje, būtina plėsti latvių kalbos informacines technologijas. Kalbos politikos sistemoje, pasak direktoriaus, smulkmenų nėra: viskas svarbu.

Konferencijoje dalyvavo ir mūsų šiaurės kaimynai. Danų kalbos tarybos pirmininkė Sabine Kirchmeier – Andersen pasakojo, kad danų kalba – oficiali valstybinė kalba, nors Konstitucijoje tai nėra įrašyta, nes esą visi supranta, kad kitaip ir būti negali.

Prancūzų kalbos ir Prancūzijos kalbų generalinės delegacijos pirmininko pavaduotojas Jean-Francois-Baldi pabrėžė, kad valstybės tarnautojų kalba turi būti pavyzdinga ir taisyklinga. Kasmet sukuriami apie 300 naujų terminų, kuriuos privalu vartoti valstybinėse institucijose. Prancūzų kalba, pasak Baldi, yra Prancūzijos paveldo dalis, todėl įvairiais būdais saugotina.

Kalbėjusi Vilniaus universiteto doc., Valstybinės kalbos komisijos narė Irena Smetonienė teigė, kad rengiant naujas Valstybinės kalbos gaires reikia turėti galvoje tai, kad valstybinės kalbos politika yra valstybės politikos dalis. Kalbos politikos pagrindas – valstybinės kalbos įstatymas. Kalbos politika, teigė mokslininkė, mūsų visų reikalas.

Lietuvių kalbos instituto vyriausioji mokslo darbuotoja Rita Miliūnaitė, kalbėdama apie kalbos prestižą kaip kalbos politikos dalyką,

Daiva Vaišnienė ir danė Sabine Kirchmeier-Andersen

sakė, kad kalbos politika veiksminga tik tada, kai planuojamas poreikis kalbai derinamas su poreikiu kalbos vartotojams. Kalbos prestižą turi kurti valstybinės institucijos, mokykla, žiniasklaida, kalbos mokslo ir priežiūros institucijos. Džiaugėsi, kad vis daugiau piliečių rašo nacionalinį diktantą (pernai ji rašė 3000 žmonių, šįmet – 7000), kad Seime rengiami susitikimai apie kalbą su mokiniais, bet, deja, dar apstu netaisyklingų užrašų Vilniaus viešosiose vietose.

Lietuvos edukologijos universiteto docentė Lina Murinienė kelerius metus dirbo Europos Sąjungoje ir teigė, kad lietuvių kalba lygiavertė Europos Sąjungos kalba, antai ES posėdžiuose galima kalbėti lietuviškai, o verčiama į visas kitas kalbas.

Vilniaus universiteto prof. Meilutė Ramonienė, remdamasi tyrimais, sakė, kad pasaulyje dabar esama apie 6-7 tūkstančius kalbų, kad 70 proc. kalbančiųjų yra dvikal-

biai arba daugiakalbiai, kad vis labiau plinta anglų kalba, ypač jaunimo tarpe. Kalba saugi, kai ja kalba daugiau nei vienas milijonas tos kalbos vartotojų (taigi, mūsų kalba saugi!), ir pavojus gresia, kai kalba mažiau nei 5000 žmonių. Lietuvoje lietuvių kalbą moka 94,8 proc. gyventojų, o miestuose net 99 proc. (2011 m. gyventojų surašymo duomenys), padidėjo anglų kalbą mokančiųjų proc. (2001 m. ja mokėjo 16,9 proc., dab. 30,4 proc.). Daugelis užsienyje gyvenančių lietuvių teigia, kad jiems lietuvių kalba svarbi ir kad ją būtina puoselėti. Profesorė linkusi manyti, kad būtina ugdyti kalbinį sąmoningumą, kelti tarmių prestižą ir jas vartoti, padėti ugdyti dvikalbystę, na, ir viską vainikuoti vertėtu, sukuriant lietuvių kalbos testavimo ir sertifikavimo politiką.

Reikia tikėti, kad naujos Valstybinės kalbos gairės atvers kelią valstybinei kalbai plėtotis ir plėtoti, neužgožiant ir kitų Lietuvoje vartojamų kalbų.

Konferencijoje „Scientia et historia -2014“ – dėmesys „Ryto“ draugijai

SPAUDOS,
RADIO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Dr. Aldona VASILIAUSKIENĖ, Vilnius

2014 m. kovo 27–28 d. Lietuvos Kultūros tyrimų institute vyko Lietuvos mokslo istorijai ir filosofijai skirta konferencija „Scientia et historia – 2014“. Konferencijos rengėjai Baltijos valstybių mokslo istorijos ir filosofijos asociacija, Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrija, Lietuvos kultūros tyrimų institutas ir Lietuvos mokslų akademijos mokslininkų rūmai. Pirmąją dieną, skirtą istoriniams tyrinėjimams, perskaityta 18 pranešimų, pristatyti 5 stendiniai pranešimai.

Pristatysime skaitytų pranešimų temas. Pateikta įdomių duomenų apie naujus tyrinėjimus, skirtus asmenybėms: akademikui Juozui Dalinkevičiui (prof. Algimantas Grigelis), akademikui Pranciškui Baltrui Šivickiui (dr. Laima Petrauskienė ir dr. Algimantas Jakimavičius), Mykolui Girdvainiui (Alina Šveistytė ir dr. Violeta Apšegaitė), matematikos garbės daktarui Pranui Mašiotui (doc. dr. Juozas Banionis), Benediktą Dylevskį (Aistis Žalnora), Antaną Macijauską (Vytautas Pocius), prof. Aldoną Bartusevičienę (Irma Kuseliauskaitė), profesorių Vincą Lapiną (doc. dr. Vitalija Miežutavičiūtė), Tarasą Ševčenką (dr. Aldona Vasiliauskienė). Mokslininkai dėmesį skyrė medicinos darbuotojų veiklai (p. Arnaud Parent), imunologijos pradininkams Lietuvoje (akad. Vytautas Antanas Tamošiūnas), Vilniaus mokslo draugijai (prof. Henrik Ilgiewicz), Lietuvių mokslo draugijos moterims (Eglė Kundrotienė) prieškario Vilniaus lietuviams studentams (doc. dr. Romualdas Juzefovičius), Lietuvių švietimo draugijai „Rytas“ (Gintautas Ereminas), lietuviams Krokuvėje XX a. pradžioje (Greta Derpati (Lemanaite), elito tyrimo šaltiniams (Valdas Selenis), Lietuvos muziejų veiklai (doc. dr. Nastazija Keršytė). Supažindinta su duomenų baze „Lituanistika“ (dr. Giedrė Miknienė), personalinių bibliografijų sudarymu (dr. Birutė Railienė).

Konferencijoje pranešimą skaitė moks-

lininkas, pedagogas prancūzas p. Arnaud Parent, šiuo metu besidarbuojantis Lietuvoje. Buvo miela ir neįprasta klausyti lietuvių kalba parengto įdomaus tyrinėjimo tema „Prancūzų chirurgų veikla, skleidžiant akusherijos mokslą Abiejų Tautų Respublikoje XVIII a.“ Kita užsienietė atvyko iš Krokuvos – tai lietuvė Greta Derpati, jau daug metų gyvenanti Lenkijoje. Jos pranešimas „Lietuviai Krokuvėje XX a. pradžioje“.

Prisimenant prieš metus plačiai paminėtą Lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ 100-metį, džiugu buvo girdėti Gintauto Eremino pranešimą „Mokymo priemonės „Ryto“ draugijos gimnazijose“, kuri prelegentas parengė, remdamasis Vilniaus Vrublevskių Mokslų Akademijos bibliotekos rankraštyne, „Ryto“ draugijos 67 fonde saugomais Švenčionių gimnazijos dokumentais (signatūra VVMAB RS F.67 B.357 D.1-5). Dokumentuose, kaip kalbėjo pranešėjas G. Ereminas, išvardintos mokymo priemonės, kurios buvo naudojamos gimnazijoje, nurodyta iš kur jos išgytos.

Vilniaus krašto Švenčionių švietimo draugija „Rytas“ išgydama mokymo priemones savo išlaikomai gimnazijai (ir mokykloms) labiausiai bendradarbiavo su Šv. Kazimiero draugija. Apie tai liudija fonde išlikusios Šv. Kazimiero draugijos pirmininkės Eleonoros Tunkūnaitės 1927 metais pasirašytos sąskaitos Švenčionių „Ryto“ draugijai, be to, dar anksčiau – 1924 metų spalio 17 dienos Švenčionių gimnazijos direktoriaus parašu patvirtintas knygų gavimo lapas. Direktorius patvirtino gavęs visas Švenčionių gimnazijos knygynui siųstas 86 pavadinimų knygas (422 egz.). Šv. Kazimiero draugijos Švenčionių „Ryto“ draugija, pasak pranešėjo, mokymo priemonės gimnazijai siuntė gana dažnai. Ši faktą prelegentas paliudijo 1927 metų pavyzdžiu, jį detalizuodamas: vasario 3, 12, balandžio 6, rugsėjo 30, spalio 28 dienomis, du kartus lapkričio 17 d.

Mokslininko G. Eremino rasti bylų duomenys (1927

lapkričio 25 dienos sąskaita už įvairią grožinę literatūrą, vaizdines priemones) parodė, kad Švenčionių gimnazija bendravo su Berlyne esančiu Speyer and Peters knygynu, antikvariatu ir leidykla, o taip pat ir su Vilniuje veikusiu A. G. Syrkinio knygynu. Pastarąjį faktą, kaip teigė pranešėjas, liudija 1927 metų sausio 15 dienos sąskaita už 9 egz. Lorenzo Czytanka IV dalį.

Atkurtos Lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ pirmininko Algimanto Masačio iniciatyva orga-

Lietuvos nacionaliniame muziejuje pristatomas mokslinių straipsnių rinkinys „Lietuvių švietimo draugija „Rytas“. Kalba Šv. Mikalojaus bažnyčios vikaras kun. dr. Mindaugas Ragašis. Prezidiume sėdi iš dešinės: Visų Šventųjų bažnyčios klebonas kun. Vytautas Rapalis, dr. Aldona Vasiliauskienė ir „Ryto“ draugijos pirmininkas Algimantas Masaitis

nizuotas šios draugijos 100-mečio jubiliejus iškilmingas minėjimas ir kiti, šiam jubiliejui skirti renginiai. Nors Lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ 100 mečio jubiliejus užbaigtas pristatant Lietuvos nacionalinio muziejaus išleistą gausiai iliustruotą mokslinių straipsnių rinkinį „Lietuvių švietimo draugija „Rytas“ (212 psl.), tačiau džiugu, kad šios draugijos veiklos tyrimas nenutrūko – ta

liudija kruopščiai parengtas Gintauto Eremino pranešimas „Mokymo priemonės „Ryto“ draugijos gimnazijose“, perskaitytas mokslo istorikų konferencijoje. Tad žinios apie Lietuvių švietimo mokslo draugija „Rytas“ vėl buvo prasmingai paskleistos.

Nuotraukos iš asmeninio dr. Aldonos Vasiliauskienės archyvo

Vorutos prenumeratorių dėmesiai

Lietuvos paštuose priimama laikraščio *Voruta* prenumerata 2014 metams.

Prenumeratos kaina (indeksas 0135)

1 mėn. 3,25 Lt

3 mėn. 9,75 Lt

6 mėn. 19,50 Lt

Prenumeratos kaina pensininkams, neįgaliesiems, moksleiviams, studentams, mokytojams (indeksas 0136)

1 mėn. 3,03 Lt

3 mėn. 9,09 Lt

6 mėn. 18,18 Lt

Prenumerata trumpesniai nei metų ar pusmečio laikotarpiui (pvz., ateinančiam mėnesiui) priimama iki einamojo mėnesio 22 dienos, jei nenurodyta kitaip. Gyventojų ir organizacijų užsakyti periodiniai leidiniai nurodytais adresais pristatomi kasdien, išskyrus sekmadienius, švenčių dienas ir – kai kuriose kaimo vietovėse – pirmadienius. Periodinius leidinius galima užsakyti ir internetu, tinklapyje www.post.lt.

www.post.lt

Dėkojame

Skaitytojams, kurie atsiliepė į mūsų kvietimą ir skyrė lėšas sumokėti spaustuvės darbams
**Dr. Genofa Eitmontienė,
Laima Kamaitienė,
Rimantas Keliuotis**

Redakcija

Mieli laikraščio „Voruta“ skaitytojai ir prenumeratoriai,

prašome pasinaudoti savo teise paaukoti mūsų įstaigai iki 2 proc. pajamų mokesčio sumos pagal Lietuvos Respublikos Labdaros ir paramos įstatymą.

Įmonės rekvizitai:

Viešoji įstaiga „Vorutos“ fondas.

Adresas: Trakai, Naujoji g. 16 LT-21111

Įmonės kodas: 181392738.

Prašymus (FR0512) prašome siųsti el. paštu: vmi@vmi.lt arba laišku į Valstybinės mokesčių inspekcijos skyrių pagal gyvenamąją vietą bei galima nuvykti į VMI pagal gyvenamąją vietą ir prašymą pateikti vietoje.

„Vorutos“ redakcija

Kitas numeris išeis gegužės 31 d.

www.tonyresort.lt

Užs. Nr. 02

Voruta® Visos prekių ženklo teisės saugomos 9 771392 067018	Prenumeratos indeksai 0135, 0136	Redakcinė kolegija: Dr. Arūnas Bubnys, prof. dr. Alvydas Butkus, habil. dr. Kazimieras Garša, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, Gediminas Paviržis, doc. dr. Vladas Terleckas, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, doc. dr. Dalia Urbanavičienė, dr. Aldona Vasiliauskienė, akad. prof. habil. dr. Zigmas Zinkevičius, Algirdas Žemaitaitis, Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius). © Voruta 2014. Visa medžiaga (rašiniai), pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VŠĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738, PVM mokėtojo kodas LT813927314) nuosavybė. Laikraščio straipsnius kopijuojant ar platinant būtina nuoroda. © Voruta, 2014. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt penktieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VŠĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738. Direktorė Aušra Virvicienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina kartą per mėn. Apimtis – 4 sp. l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./faks: (8 528) 5 12 66, „Tele2“ mob. (8 605) 11 117. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, tel. 8 605 11 117. Spausdina AB spaustuvė „Titnagas“, Vasario 16-osios g. 52, Šiauliai. Tiražas 1000 egz.	Spaudos, radio ir televizijos rėmimo fondas remia projektus: Rytų Lietuvos švietimas: praeitis, dabartis ir perspektyvos, Lietuvos ir Baltarusijos istorijos įvykių interpretacijos Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 12 66, El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt, voruta@voruta.lt, vorutosfondas@gmail.com Interneto svetainės: www.voruta.lt, www.mazoji-lietuva.lt Redakcija: Vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius (el. p. vorutosfondas@voruta.lt, vorutosfondas@gmail.com, tel. 8 605 11 117), Jolanta Vasiliauskaitė (dizainerė, el. p. leidykla@voruta.lt, 8 603 11 117), Stanislava Žuravskė (buhalterė, tel. 860311117, tel. faks: (8 528) 51266, el. p. buhalterija@voruta.lt), Aleksandras Adamkavičius (etninės žemės), Aušra Virvicienė (publicistika, el. p. avirviciene@voruta.lt), Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Česnulis (bažnyčios istorija), Antanas Lesys (istorija), Evelina Kislych, Virginija Maksvytytė (istorija, kultūra), Martynas Buivys (internetas).
--	---	---	--